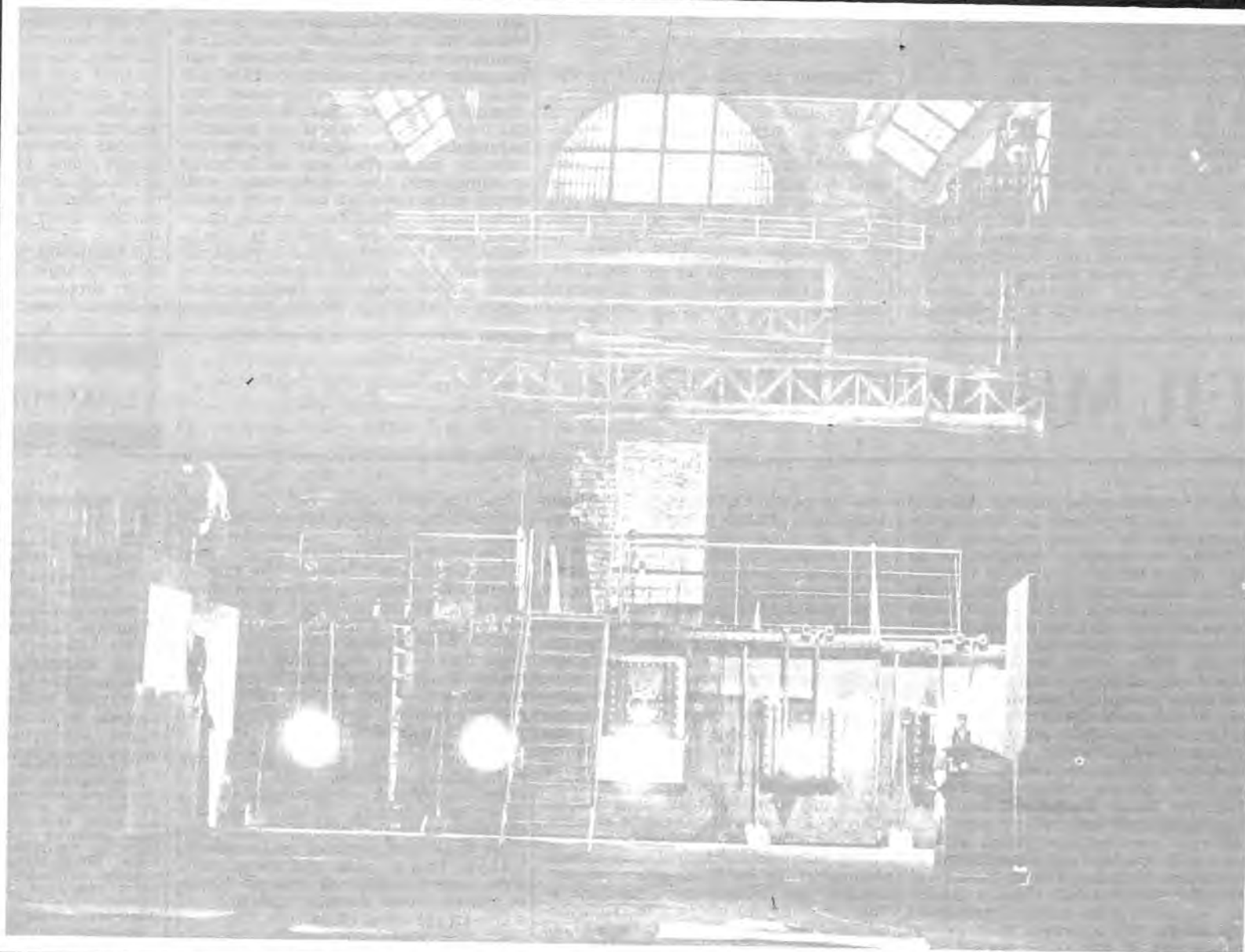

sirp ja vasar

EESTI NSV KULTUURIMINISTEERIUMI, KIRJANIKE LIIDU, KUNSTNIKE LIIDU JA HELILOOJATE LIIDU
HÄÄLEKANDJA 23. NOVEMBER 1973. a. XXXIII AASTAKÄIK NR. 47 HIND 8 KOP.

EESTI NSV RIIKLIKUS VENE DRAAMATEATRIS JÕUDIS KOLLEKTIIVI JUUBELIETENDUSTE SARJAS LAVALE GENNADI BOKAREVI
«TERASESULATAJAD». LAVASTAJA — VITALI TŠERMENJOV, KUNSTNIK — EESTI NSV RAHVAKUNSTNIK VOLDEMAR
PEIL. PILTIDEL NÄEME STSEENE LAVASTUSEST. ALL VASAKUL: LAGUTIN — JURI ORLOV, HROMOV — ALEKSEI ZAHHAROV.

UUED IDEED JA UUED PROBLEEMID

Ajakiri «Literaturnoje Obozrenije» pöördus mitme kirjandusteadlase poole palvega valgustada, mida uut on viimase aja uurimused toonud sotsialistliku realismi teooriasse. Siinjuures avaldame NSV Liidu Teaduste Akadeemia korrespondentliikme B. SUTSKOVI vastuse ajakirja sellekohasele küsimusele.

1.

Viimasel ajal, pärast sotsialistliku realismi teooria käesoleva etapi uurimise läbiarutamist ja kriitikat NSV Liidu Kirjanike Liidu V kongressil, on meie arvates sotsialistliku realismi teoorias toimunud märgatavad positiivsed nihked. Esmajoones on kinnitunud ning leidnud kirjanike ja kriitikute üldist toetust meie paljurahvuselise kirjanduse metodoloogilise ühtsuse idee. Sel ideel on määratu suur seegmine potentsiaal, sest see võimaldab avada sotsialistliku realismi kui nõukogude rahva esteetilise enesetunnetuse tõelisi rikkusi.

See idee ergutab teooriat ja kriitikat uurima elava kirjandusprotsessi objektivset mitmekesisust, sotsialistliku realismi sisemuses olemasolevaid ja arenevaid stiililenditendentsi, loomingulistes otsingutes sündinud uusi kunstivorme ja avastusi. See nõuab kaasaegsetele nõudmistele vastava kunstistiili teooria loomist. See stimuleerib konkreetsemalt

uurima kunsti rahvuslikku omapära, sotsialismile üldiselt omaste karakterjoonte väljatoomist, võimaldab neid eraldada kirjandust arhaiseerivatest kunstilise kujutamise vahenditest.

Üle on saadud realismi kitsast mõistmisest kunstina, mis piirdub elu kujutamise ja elu enese vormides. On muutunud ilmselgeks, et realism üldse, samuti sotsialistlik realism, ei toetu mitte üksnes väga tähtsate elutruu kujutamise printsiibile, vaid ka mitmesugustele kunstilise tinglikkuse liikidele, mis võimaldavad kuju teravdada, teda tihendada, lisada talle metafoorisust, aidata kaasa eluolu ning inimestevaheliste suhtete tähtsate külgede avamisele.

2.

Täielikult on ümber lükatud ja diskrediteeritud katse näidata loominguliste meetodite pluralismi olemasolu nõukogude kirjanduses. Püüd proklamierida kahe iseseisva loomingumetodi — sotsialistliku realismi ja nõndanime-tatud sotsialistliku romantismi üheaegset eksisteerimist meie kirjanduses pole paljastanud mitte üksnes oma viljatust, vaid ka selle seisukoha poolrajate ilmselget võimetust mõista ning selgitada kunsti ja realismi elavat elu. See kontseptsioon desorienteeris meie kirjandust ning sulges tee realistliku kujutamise

uute omaduste uurimisele. Sotsialistliku realismi kunsti kvalitatiivset uued külljed allutati vanale määraltusele, millel on tänapäeval vaid ajalooline tähtsus ja sisu.

«Sotsialistliku romantismi» kui iseseisva loomingulise meetodi olemasolu pseudoteadusliku kontseptsiooni tekkimine pole seletatav ainult selle poolrajate teoreetilise abitusena. Kahjuks annab see ka tunnistust, et meil pole välja surnud vulgariseeriv ettekujutus kunsti arengust üksnes «realismi» ja selle antipoodi «antirealism» vormides, mis ignoreerib kunstilise mõtte tõelisi rikkusi. Samal ajal tunnevad kunst ja kunstiajalugu palju esteetilise efekti saavutamise meetodeid, mis ei mahu selle metafüüsilise antinoomia raamidesse. Seepärast toob kaasaegne teooria teaduslikku käsitlust uuesti, unustatud või varem valesti tõlgitatud kirjandusnähtusi. Suurt tähelepanu pööratakse praegu elu kunstilise kujutamise mitmesuguste üleminekuvormide uurimisele, mis on tekkinud maailmakunsti ja -kirjanduse neil aladel, millele avaldab oma mõju sotsialismi jõuvali. Nüüdisaja teooria huviringi kuuluvad uued faktid ja tähelepanekud, mis võimaldavad tungida sügavamale meie ajastu kunstilise mõtlemise dialektikasse ja vastuoludesse, nende esteetiliste ja ühiskondlike ideede

arengusse ja võitlusse, mis määravad tema kordumatu näo. Sotsialistliku realismi teooria edukaks edasiarendamiseks on ülimalt vajalik praegusaegse kodumaise kirjanduse kunstiliste kogemuste üldistamine kõrvuti sotsialismimaade kirjandusega. Üksnes sotsialistliku realismi varasemate kogemuste toetuvad teoreetilised hinnangud on ilmselt ebapiisavad ning kõnelevad meie kaasaegse kirjanduse tahtlikust või tahtmatust alahindamisest.

3.

Rikkamaks ja peenekoelisemaks on muutunud kunstiteose kui dunaamilise süsteemi analüüsinstrumentarium.

Puht kirjeldav või esseistlik lähene-mine kirjandusteosele on nähtavasti vananenud ega rahulda enam ei tõsiseid uurijaid ega tõsiseid lugejaid. Kunstiteose seismise ülesehituse ning ühiskondliku funktsiooni analüüs kujuneb resultatiivsemaks, kui teoreetiliste probleemide lahendamisele haaratakse avaramalt kaasa kirjandusteadusega piirnevad ühiskonnateadused ning objektiivse maailma tunnetus- ja peegeldusprotsessi uued teaduslikud uurimismetodid.

Sotsialistliku realismi teooria ette kerkib praegu palju lahendamist ootavaid probleeme. Oigem on aga neid probleeme uurida, mitte deklareerida.

FILMIKRIITIKAST

VLADIMIR KARASJOV

NLKP Keskkomitee otsused «Kirjandus- ja kunstikriitikast» ja «Nõukogude kinematograafia edasiarendamise abinõudest» on olulised dokumendid ka eesti filmikriitika ja -kunsti arengu suhtes. Lähtudes sellest, püüaksingi allpool analüüsida meie märguvaldeid eelkohta käivaid kirjutisi ajakirjanduses («Rahva Hääles», «Sovetskaja Estonia», «Noorte Hääles», «Sirp ja Vasar», «Õhtuleht» ning «Edasi»), vaadelda meie filmikriitika praegust olukorda ning osutada võimalustele filmikriitika kasuteguri tõstmiseks. Käsitlusele tulevad retsensioonid mängufilmide «Metskapten», «Don Juan Tallinnas», «Väike reekviem suupillile», «Maaletulek», «Verekiivi» ja «Tuli öös» kohta. Kuidas olid lood nende mängufilmide retsensioonidega?

Ikka ei ole veel saavutatud, et iga vabariiklik ajaleht iga mängufilmi läbi analüüsiks. Mainitud kuuest teosest vedas selles mõttes ainult «Maaletulek». See on ainus film, millele reageerisid kirjutistega kõik ajalehed. Teistega kujunes nõnda, et ikka jättis üks või teine ajaleht filmi retsensierimata. Ei oska ära tabada, miks see mõnel juhul nii on. Kas ei julgeta või ei osata või ei peetagi lihtsalt vajalikuks seisukohta võtta?

Ometi peaks iga vabariikliku ajalehe auasjaks olema reageerida igale mängufilmile (tuleb ju neid aastas nii vähe), sõltumata asjaolust, kas ajaleht loeb teost õnnestunuks või ebaõnnestunuks.

Et «Maaletulek» kõitis lehtede tähelepanu kõige rohkem, siis annavad selle retsensioonid võimaluse ka vaagida arvustusi endid — võrrelda eri ajalehtede retsensierimistaset. Pöördugem nende kirjutiste poole.

«Noorte Hääles» ilmus Helle Kulo (10. I 73) kirjutis «Miks mulle meeldib «Maaletulek»?».

Otsene küsimus nõuab otsest vastust. Retsensent püüab seda ka anda: «Eelkõige seetõttu, et film annab tunnistust loojate küpsusest,» loome retsensioonist. Kohe aga tekib küsimus: kas on tegemist noorte filmiloojatega, kes alles nüüd on jõudnud küpsusikka? Ei ole. K. Kiisa loomingulist küpsust on palju varem märganud. Sama käib stsenaarist A. Borštšagovski kohta. H. Kulo kompliment filmi autoritele jõuab päralt kaunis hilja. «Rõõmustab, et see on jällegi «isemoodi» film,» jätkab retsensent ja lisab: «Esiti see «isemoodus» küll eriti välja ei löö.» Alles filmi neljandiku peal hakkab «isemoodus» retsensendi arvates «välja lööma»: see on «teadlikult loodud distants» vaataja ja kangelaste vahel («me asume Reedast pidevalt teatud distantsil»). On see hea või halb? Kindlasti hea, sest H. Kulo just sellepärast film meeldibki. Mida too distants annab tegelaskujule või vaatajale? Sellest ei räägi retsensent sõnakestki. Ta ei tea isegi, kas see on

ikka teadlikult loodud distants (kuigi algul väidab just seda): «Võimalik, et see ei olnud autori kavatsus, ometi võib seda filmi nii lugeda.» Ja «sellise versiooni korral» on retsensendil «lõpuni huvitav jälgida Leila Sääliku stiilipuhast mängu».

Aga kui retsensendi versioon ei ole õige (ta ju ise kahtleb selles)? Kas siis Leila Sääliku mäng ei olegi enam stiilipuhast? Ja mis ta siis on?

Helle Kulo püüab üldistada. Ta kirjutab: «Eesti tõsisemast laadi filmide puhul (lugejale jäetakse oletada, mis filmid need on) on muidugi ette tulnud olukordi (retsensent ei täpsusta, millal ja mis puhul on need olukorrad tekkinud), kus vaataja ei ela kangelastega ühes rütmis, ei vaimustur või ei nõrdu sellest, mis parajasti kangelasi erutab.» Jällegi võib küsida autorilt: mis on selle põhjuseks? On see filmitegijate meeleliikkuse või oskamatus tundemärk? Vastust on asjatu otsida. Lihtsalt konstateeritakse, et säärane «distants» (kui see vaatlusaluses filmis on teadlikult loodud või kui see isegi ei ole nii loodud, aga seda võib «nii lugeda») lubas retsensendil nautida näitlejate stiilipuhast mängu. Mõistatusseks lugejale vaatajale jääb ka, missuguse stiili puhtust naudib kriitik. On ju erinevaid stiile ja igaüks neist võib puhast olla. Ei mingeid seletusi.

Näib, et retsensioon on kirjutatud targale vaatajale-lugejale, kes «ise mõistab». Aga kui ta ise mõistab, pole tal vaja retsensiooni (sest ta ju mõistab ise), kui ta aga ei mõista ise ning tahaks seletust, siis säärast seletust retsensioonist ta paraku ei saa.

Retsensent räägib Reedast maaletulekust, sest filmi peamõte on tema arvates selles, et «inimene peab leidma endas tahet ja otsustavust seista mitte varvastel, vaid kahe jalaga maa peal». Kahjuks ei anna ta seletusi, miks varvastel seismine on kergem «kui kahe jalaga maa peal» ning kas pikajaline varvastel seismine ei nõua inimeselt «tahet ja otsustavust».

Pärastpoole kiidab kriitik veel teose värve, sest «värvid teenivad filmi mõtte avamist». Kuidas nad seda teevad? Sellest läheb ta jällegi mööda, jättes vaataja-lugeja lahti mõtestama varvastel seismise ja filmi värvuspartituuri seoste probleeme.

Mis kasu on siis säärast retsensioonist? Mida ta annab vaatajale-lugejale? Mida ta annab filmitegijatele? Ei midagi. Ainult diskrediteerib toimetust ja retsensenti ennast, sest viimane ei suutnud oma artikli pealkirja veenvalt kaitsa, tema argumentatsioon on segane, vastukäiv filosoofiliselt, esteetiliselt ja ka eluliselt alusetu.

«Ilu matab mõtte» on Jüri Lina kirjutise pealkiri «Edasi» (20. I 73).

Retsensendil on mitu huvitavat tähelepanekut intriigi arengu, probleemi intiimsuse ja selle «serveeringu», Mardi kuju, «näpuga näitamise», illustratiivsuse kohta. On tehtud huvitav katse analüüsida Reedat tüüpi naise olemust,

leitnud täpseid sõnu ka R. Bökovi sadamaülesel iseloomustamiseks. On püütud läheneda «Maaletulekule» filmioskuslikult ning isegi filmiteoreetiliselt. Samast aga tuleneb vähiklikke väiteid ja osamatut sõnatarvitust. Arvustaja ei tea, et visuaalsete kujundite süsteem oli tumm filmi kujundite aluseks, et heli tulekuga filmi (ja seega juba mitukümmend aastat) on filmikunsti aluseks saanud audiovisuaalne kujund ning et iga professionaalne filmikujundi analüüs peab sellest ka lähtuma.

J. Lina ei tea, et montaažil ei ole mitte ainult seismine, vaid ka väline rütm. Ta väidab: «Maaletulekul» pole «sisemist süsteemi». Kuid retsensendi ülesanne oleks just seda süsteemi (kui teose struktuuri varjatud osa) avastada, välja tuua ning analüüsida, näidates selle puudusi või vourusi. Väide, et mingil teosel sisemist süsteemi ei ole, on absurdne väide.

«Tegevuse tagaplaani kujundamine» ei ole operaatori ülesanne. Operaatorit võib siin hinnata ainult seisukohalt, kuidas ta suudab või ei suuda tegevust välja tuua, kavandanud on aga tegevuse režissöör.

Vastuolulised on retsensendi väited süžee kohta. Kord ütleb ta, et «süžee kaudu pole režissööril vaatajale midagi erilist öelda», siis jälle, et «vaataja püüaks koita vaid süžeeplaaniga». Kumb väide on õige?

Ühes kohas retsensent ütleb: «Mänginuksid kaasa ka esemed, ruumikujundus, maastik, õnnestunuks ehk rajada mingi sisemine liin.» Teises kohas aga: «Tallinn... nagu mõnes reklaamprospektis... mõjub nagu Reedat korter, mis ilusatest asjadest üle külvatud.» Kas kriitik ei märka, et ta konstateerib oma teise väitega vähemalt ühe sisemise liini olemasolu ning ka esemete ja ruumikujunduse «kaasamängimist»?

Et J. Lina läheneb filmile kui «visuaalsete kujundite süsteemile», siis on muusika tema tarvis vaid mingi lisaelement. Ja see «Maaletulek» lisaelement «võinuks emotsionaalsem olla, pealegi meenutas see paljukuuldut».

Tuleks meele pidada, et muusika on filmikujundi koostisosaks lahutamatu element. Retsensent ei tule selle peale, et «paljukuuldut» võib olla «paljunahtu» seismise liini jätk. Oleks retsensent suutnud süveneda filmi sisemise süsteemi analüüsi, oleksid talle need asjad selged.

«Õhtulehe» arvustus kandis pealkirja «Ühe vaataja kriitilisi ponnistusi uue eesti filmi puhul» (12. I 73), retsensent Lilian Vellerand. Ta piirab teadlikult oma analüüsi filmi kontseptsiooni, põhiidee aspektiga, konstateerib neid võimalusi, mida selleleelement (ja ka -aineline) lineatoos võis anda nüüdisaegse inimese intiimelu («ja ka siseelu») kunstiliseks analüüsiks, ning väidab, et autoritel ei õnnestunud seda analüüsi teha põhidee («elada tüürimehega on teatud mõttes tülikam kui ehitusinseneriga») triviaalsuse ja vaesuse tõttu.

Retsensioon on suunatud vaatajale ja peab aitama teda seisukohavõtmisel filmi üle. Arvustus on kirjutatud elavalt, teravmeelselt, kohati sarkastiliste nootidega.

Kuid kahju, et asjaliku analüüsi osa moodustab kõigest ühe neljandiku. Esimene neljandik on filmi põgus (natuke ironiline) ümberjutustus. Retsensiooni keskne osa kujutab endast arvustaja assotsiatsioonide vaba lendu seoses Lelouch'i ja Antonioni loominguga. Muidugi, võib-olla saab eesti filmi analüüsida ka maailmafilm tipp-saavutuste taustal, kuid siis ei tohi kaotada proportsioonitunnet (ka retsensiooni ülesehituses) ning selleks peab olema ikkagi kaalukam alus.

Retsensiooni viimases osas sisalduvate järelduste tegemiseks ei oleks vaja olnud nii mahukat ekskursi maailmafilmi. Küll aga oleks vaja olnud vastust küsimustele, miks siiski on «filmi hea lahe vaadata», miks on näitlejad «sümptomaalsed, loomulikud» (kuigi mõned read edasi ütlevad retsensent sellesama kohta: «kaunis olus-tikk raamitud sügavamõttelised näod»). On's see «loomulikkuse ja sümptomaatsuse» ilming?

Vastused neile küsimustele poleks kasulikud mitte ainult vaatajatele, vaid ka tegijatele, sest see oleks olnud jutt teose vormi ja sisu seegmistest teostest valdkonnast (võib-olla on just siia peidetud asja tuum: tegijad nägid enda loodud vormis midagi muud (ja rohkemat) kui vaataja ja retsensent). Asjalik ja heatahtlik analüüs ning vastus küsimusele, miks juhtus nõnda (selle küsimuse taga on loomingusuhholoogia tagamaad), oleksid vajalikud ja suure kasuteguriga. Ei usu, et «Õhtulehe» lugejaskonnale olnuks säärane analüüs ebahuvitav või liiga raske.

«Sovetskaja Estonia» (20. I 73) retsensent D. Sergejev analüüsib üht aspekti: selle filmi dramaturgia vahedkorda valmis filmiga, samuti neid dramaturgilisi raame, mis piirasid loojaid filmi tegemise aegu. Analüüs on veenev, ning väide, et elu ja tegelikkuse konfliktid on rikkamad kui aprioorne, vägivaldne filmiskeem, mis piirab tegijaid endid, ei jää õhku rippuma. Kahju ainult, et terve retsensioon läks ainult selle toetamiseks, muid aspekte ei puudutatud üldse.

«Rahva Hääles» (20. I 73) vaatles «Maaletulekut» Valdeko Tobro. Retsensenti huvitavad autorite loodud tegelikkuse mudel ja selle seegmisteadus-pärasused. Ta leiab, et filmi ebaõnnestumine on tingitud mudeli (kujundite süsteemi) tüübi autoripoolsest mittevaldamisest, sellest, et mudeli ühele tüübile (meie filmipraktikas uuele tüübile) püüti läheneda teise (tuntud) tüübi seaduspärasustega. Retsensent väidab, et tegelikkuse erinevad mudelitüübid nõuavad ka väljendusvahendite erinevaid süsteeme ning et meile (eesti filmile) täiesti uued ja harjutatud ülesanded ning nõuded (seoses mudelitüübi valikuga) osutusid filmitegijale üle jõu käivaks, sest ei olnud veel «mingeid kogemusi».

(Järg 12. lk.)

MIHHAIL

LUKONIN

Nii nagu suurem jagu luuletajaid, hakkasin minagi võrsse sepsitama juba koolipingis. Kuid alles neid salme, mis valmisid 1939.—1940. aasta talvel, pean oma luuletajate alguseks...

Suure Isamaasõja nelja aasta kogemused kinnitasid minus usku inimestesse ja armastust elu vastu. Kuid ma kordan ja toonitan taas: rindepäevade katsumustel ei ole minu jaoks mingit kirjanduslikku tähendust, need pole mulle mingi teema. Nad lihtsalt kasvatasid sõja läbivõimul kirjanikes tähelepanelikkust inimeste vastu, õpetasid nende üle vaimustust tundma, õpetasid olema ustavad oma rahvale.

Nõnda kirjutab Mihhail Lukonin, 1918. aastal sündinud Volgamaa mees, paljude luuleraamatute autor, kelle looming pälvis juba 1949. aastal riikliku preemia. Hiljaegu tuli uus teade: taas on Mihhail Lukonini loomingut hinnatud riikliku preemiaga.

TÄISIGA

Näen kaugele —
kuis seal on lood.
Kuid lähedal ei näe ma miskit.
See palju muret mulle toob,
sest selles liiga palju riski.

Et tihti tuleb reisirüüd
mul kanda
keset elu pikka,
siis kurvaks teeb, et kõike ikka
näen aina udusemalt nüüd.

Võin ennustada julgelt ma
ja ees võin näha iga viga,
et sellest ehmatus saan.
Kuid antud hetk
mu jaoks on igav.

Kuis kaugus
helendust on täis,
ja lähedus nüüd tuhmiks loodud!
Seepärast tihti peale näib,
et kaugus on
mull' koju toodud.

Taas kardan olla pime mees,
nii nagu alles
hiljaegu.
Et märkamata enda ees
teist, läbi tasta
ka astun praegu.

Ma panen südamele käe:
jah, vaikisin, kui pidin hüüdma.
Neid hetki taga nutan nüüd ma.
Ent ootus ootuseks vaid jääb...

Kuid prillid? Milleks, milleks neid?
Miks pimedaid veel abiks võtta?
Ja rumalaid.

Neist kohe iga-
üks tõttaks
õpetama meid.
Nii udune mu ees
on pind
ja alles kaugus selge,
sile, särav...
Kuid vale peaks ju kohe
tundma ära!...

Seepärast, palun,
päästa mind!

1969

Tõlkinud ANDRES JAAKSOO

ÕPPEREISIL TŠEHHOSLOVAKKIAS

LEO METSAR

(Algus «Sirbis ja Vasaras» nr. 46)

EESTI KIRJANDUSE LEVIK TŠEHHOSLOVAKKIAS

Nagu juba võib arvata, ei ole eesti kirjandust kuigi palju tšehhi ja slovaki keelde tõlgitud. Seda kurioossem on tõsiasi, et isegi sellest piskust pole meil korralikku ülevaadet. Loodetavasti likvideerub see lünk siiski lähemal ajal tänu tšehhi kirjandusteadlasele Vladimir Macurale, kes uurib tšehhi-eesti kultuurisuhteid (eesti keelt valdab ta passiivselt, kuid jätkab oma keeleoskuse täiustamist). Kuigi tema uurimistöö on kestnud suhteliselt lühikest aega, on selle käigus selgunud mitugi üllatavat fakti ja kerkinud esile huvitavaid probleeme.

Näiteks arvati, et esmakordselt tutvus tšehhi lugeja eesti keele ja kirjasõnaga aastal 1851, mil František Čelakovský avaldas kogumiku «Slaavlaste rahvatar-kus vanasõnades». Nüüd aga avastas Vladimir Macura, et juba 1846. aastal ilmus ajakirjas «Časopis českého mu-zeum» ulatuslik informatsioon eesti keele ja kirjanduse kohta; näidetena olid toodud tšehhikeelses tõlkes F. R. Faehlmanni müüdid «Vanemuise laul» ning «Koit ja Hämarik».

Väga huvitav ja lai probleemiring, mis nõuaks ilmselt eesti ja tšehhi tead-laste koostööd, on seotud 1920. aastate algusega. Pärast Tartu rahu 1920. aastal tekkinud olukord, et inter-ventide ja valgekaartlastega võitleval Nõukogude Venemaal oli mõn-da aega ainsaks ühendusteks Lääne-Euroopaga see, mis kulges läbi Eesti ter-ritooriumi (marsruut põhiliselt Tallinn—Narva—Petrograd). Üldiselt on teada, et siitkaudu repatrieerus Tšehhoslovak-kiasse Jaroslav Hašek. Unarusse on aga vajunud, et läbi Eesti siirdusid tollal Nõukogude Venemaale sellised silma-paistvad tšehhi kirjanikud, nagu Olb-racht, Majerová, Konrad (kui nimetada ainult esimesi meeldetulevaid). Ühist uurimist vääriksid ka slovaki teadlase ja kirjaniku Jan Kvačala elu ning tege-vus (töötas ajavahemikul 1893—1920

Tartu ülikoolis professorina). Muu hul-gas on ta kirjutanud raamatu eestlaste ja lätlaste tavade.

Kui 1930. aastatel kõige kaalukam tõl-ge eesti kirjandusest oli Eduard Vilde «Pisuhänd», salongikomöödia ilma ko-haliku koloriidita, siis kümmekond aast-tat hiljem ilmusid Tšehhoslovakkia raa-matuturule eesti kirjandusest August Mälgu mereromaanid ja August Gailiti «Karge meri». Niisiis teosed, mille aine-ala on tšehhi lugejale eksootika. Sealne kriitika sidus neid tollal moes olnud põhjamaiste romaanidega.

Pärast sõda ilmunud tõlgetest tšehhi keelde tuleb mainida kõigepealt väikest «Kalevipoega», August Jakobsoni näi-dendeid, Oskar Lutsu «Kevadet», Aadu Hindi «Tuulist randa», Juhan Smuuli «Jäist raamatut». Tõlked enamasti vene keele vahendusel (erandiks vaid «Kale-vipoeg» ja «Tuuline rand»). Nende kahe tõlkijateks olnud Miloš Lukáš ja Kyra Platovská on pidanud tervislikel põh-justel tõlketööst loobuma. Perspektiiv siiski päris süsimust ei ole. Tänu pro-fessor Radegast Parolekile, kes tegeleb Karli ülikoolis just eesti, läti ja leedu kirjandusega, õnnestus tõlkijakutseks valmistuvat Květa Novakovát keelitada eesti keelt õppima. Et see neiu töötab ühtlasi ka kirjastuses «Svoboda» toime-tajana (mainitud kirjastus on spetsiali-seerunud Nõukogude Liidu rahvaste kirjandusteoste vahendamisele ning avaldamisele), siis võib loota, et eesti kirjandustki hakkab senisest ohtramalt ja süsteemikindlamalt tšehhi lugeja kät-te jõudma. Igatahes on kirjastusel esi-mese suurema ettevõtmisena plaanis Tammsaare «Tõe ja õiguse» I köide.

Huvi eesti kirjanduse vastu peaks Tšehhoslovakkias lähemal ajal tõusma. Nimelt on professor Radegast Parolekil valminud umbes 10 trükipoogna suuru-ne «Eesti, läti ja leedu kirjandus», kompilatiivne ning mainitud rahvaste kirjasõna tutvustav teos, esimene seesu-gune tšehhi keeles. Käsikirjaga tutvumine näitas, et autor on seisnud igati ülesandekõrgusel. Professor ise aga vii-pas ainult raamatukapi suunas, kus kolm ülemist riulit olid eesti kirjandu-se päralt, nii originaale kui ka tõlkeid. Leida selline eesti kirjanduse saareke otse Praha südames oli muidugi väga meeldiv.

Niisiis on praegu Prahast olemas kolm estofiili, kes võivad tõhusalt kaasa ai-data eesti kirjanduse levitamisele Tšeh-

hoslovakkias. Kahjuks paistab, et need võimalused, mida pakuvad isiklikud kontaktid, on enam-vähem ammenda-tud. Eesti keele õpikud ja sõnaraama-tud, heliplaadid ja vajalikud kirjandus-teosed on igapähele olemas. Võib ju saata muidugi veel raamatuid, heliplaate, pilt-postkaarte jm., kuid see kõik ei ole kvalitatiivselt mitte midagi uut. Suve-kooli korraldamine tšehhide eeskujul pole momendil ilmselt reaalne. Siiski ei tohiks kolme sellise estofiili küllakutsu-mine Eestisse vagaks sooviks jääda. Kohtumine tšehhi literaatidega, ühiste probleemide arutamine, perspektiivide kavandamine — kahtlemata on see ka-sulik mõlemale poolele. Sest oma silm on kuningas ja mitte millegagi ei saa asendada tunnetust, mis tekib siis, kui teoreetiliselt omandatud teadmised min-gist maast, rahvast ja keelest kaotavad oma senise abstraktsuse ja muutuvad konkreetseks tegelikkuseks. Ärgem las-kem avanenud võimalust käest libise-da!

Slovakkidega kahjuks neid probleeme pole kerkinud, millest oli eespool juttu. Kahjuks just seepärast, et kõigist pin-gutustest hoolimata pole õnnestunud leida inimest, kes tunneks huvi eesti keele vastu. Slovakkid tõlgivad eesti kir-jandust vene keelde vahendatud teos-te põhjal, ja esialgu pole näha, et see olukord lähemal ajal muutuks.

Veel käesoleval aastal peab ilmuma slovaki keeles Tammsaare «Tõe ja õigu-se» I köide pealkirja all «Kaks peret Vargamäelt». Raamat kuulub 13-köite-lisse sarja, kuhu on arvatud niisuguste autorite, nagu Heinrich Manni, Joseph Conradi, Alphonse Daudet' jt. teosed. Tõlkimisel on Paul Kuusbergi romaan «Südasuvel». Huvitav on märkida, et Ellen Niidu «Pille-Riini» koos Vive Tolli illustratsioonidega võtsid väga soojalt vastu nii slovaki lugejad kui ka kriiti-kud. Ajalehretsensioonides hinnati seda teost viimaste aastate raamatupare-mikku kuuluvaks.

Kõigest hoolimata võime nentida, et huvi eesti kirjanduse vastu on Tšehho-slovakkias pidevalt kasvanud. Nii äratas tšehhi ja slovaki kirjanike hulgas tä-helepanu Enn Vetemaa «Väike roma-niraamat». Samuti tuntu huvi selle vas-tu, kuidas saada operatiivselt informat-siooni Eestis ilmuva uudiskirjanduse (seehulgas ka teadusliku kirjanduse) kohta. Loomulikult tuleb seesugust uudishimu ainult tervitada.

KÄÄRID MÕELDU JA ÕELDU VAHEL

Jaan Kello «Pühapäevareisija» teeb nõutuks. Nõutus hakkab sündima juba üsna varakult, teose esimesel veerandil, sündmuste arenedes areneb üha nen-dega kaasa ja raamatu lõpuks paisub juba lausa suureks küsimärgiks.

Ebaleva arusaamatuse esmaseks põh-juseks on minu jaoks suured käärid ka-he komponendi, kahe suure küsimuse vahel: esiteks — mida on autor tahtnud oma teosega öelda ja teiseks — mida ta tegelikult öelnud on. Ammu ei mäleta end olevat lugenud teost, kus idee esi-neb nii kaugel eemal seisva kommentaarina, kus teoses kujutatav elab hoo-pis oma elu, ideed aga on autor vaid kangelaste dialoogidesse või omapoolse-tesse selgitustesse end meelde tuletama pannud.

Seda, mida autor kuulutada on taht-nud, ei ole lugeja ees saladuses peetud. Otse vastupidi. Tsiteerigem teose motot: «Inimesel peab olema kindel punkt, mil-lel ta seisab, millest ta näeb ja eriti: millel ta elada võib. Minul on maa.» Meenutagem maalt linna «perspektiivi» otsima läinud Ennu kuueaastase linna-elu korduvaid kommentaare, nagu: «Teda üllatas ebameeldivalt mõte, et need kuus aastat võiks elust maha tõm-mata, ja ta ei tunneks end midagi kao-tanud olevat», meenutagem positiivseks ideaaliks seatud Anne arutlust inimese juurtest elus, mida Enn ikka ja jälle läbi mõelda võtab, tsiteerigem veel kin-nituseks teose lõpulehekülge, kus Enn, otsustanud kodukülla tagasi tulla, oma vahepealsest linnaelust pihib: «Ma ei saanud midagi. Tegin tööd, mille tege-miseks on vaja lapse jõudu ja mõistust. Ma elasin nagu... ma ei elanudki, mis

kuradi elu, ma...» või «Kusagil valutas kõvasti. Ma mõtlesin, et see pole mida-gi ja läheb mööda. Aga oli. Juured ei kasva igasse mulda, üks ole. Ma ei tead-nud, et mul valutavad juured. Alles Anne ütles, et need on juured.» Ja vihja-kem lõpuks teose pealkirjale, mis mõis-tagi Ennu linna poole suunduva kerge-ma tee otsingutele sihib.

Niisiis, nooruki otsinguteromaan, kus peakangelane pärast kuueaastast linna-elu omaenese kohta ära tunnetab, kõhk-lustest ja kahklustest üle saab ning ot-sustavalt oma «juurte» juurde tagasi tuleb. Ju see nii oli mõeldud. Ilus. Ent mis siis on need tegurid, mis Ennu ta-gasi tulema suunavad, millised on need juured, mis tal kodukülla maha jäid, missugune on see «mehe jõudu ja mõis-tust» vajav töö ja elu, kuhu Enn taga-si ikkab, ja milline üldse on too «üm-berkasvanud» ja end ümber-(või taga-si-) mõelnud Enn — siit algavadki kää-rid, mis teose pealiskihituses antud idee tagurpidi pööravad ja kogu raamatu üksteisest eemalseisvateks ribadeks lõi-kavad.

Ennu linnaelust me midagi õigupoolest teada ei saa ega ole vahest vajagi, tema kodukülla elust aga saame pildi kahes lõikes: mälestustena lapsepõlvest ja ole-vikupiltidena puhkuse esimesest ööpäe-vast.

Et Ennu kodukülla olemusele peak-sid iseloomulikud olema peategelast kindlale otsusele suunanud puhkuspäe-vad, siis vaadeldagem veidi, missugune mentaliteet ja missugused inimesed En-nule «perspektiivi» sisaldavad. «Pers-pektiivi» pakkuv olevik on küll kõike muud kui sisukat või mitmekülgset elu

(JAAN KELLO «PUHAPÄEVAREISIJA». Roman. Kirjastus «Eesti Raamat», 1973. 190 lk.)

lubav. Kui Anne deklareerivad laused välja arvata, pole ühelgi külaelanikul maaelu kohta peale võrstitatud kirumis-sõnade midagi öelda, olgu see Ennu ema, kelle ideaaliks on, et pojad vaid maalt linna saaksid ja ka tema sinna kaasa viiksid, olgu see Ennu kunagine lapsepõlvesõber ja nüüdne pätkis titu-leeritud Jüri, kes ei jõua ära kahetse-da oma otsustusvõimetust, mis tal pole lasknud külast eemale lennata, olgu see jahimehest ja sõbramehest Madis, kes leiab maal valitsevat tapva igavuse. Kui Ennu esimest puhkuspäeva vaadata, siis võib küll neile suhtumistele kahe käega alla kirjutada, kuigi vahest ehk suuri samagoni- ja viinajoomisi, vihaseid kak-lusi, palgapäeval oma meestelt laste tar-vis alandlikult raha norivate naiste lä-bisõimamisi, detailsetes ja veristes vär-vides antud jahilkäimisi vahest ehk Ma-dise moodi igavuseks tituleerida ei saa. Küll aga masendavaks mõtte- ja vai-mupuuduseks. Häda algabki siit, et see mõtte- ja vaimuvaesus «ümberkasva-nud» Ennu kusagilt ei masenda, vaid vastupidi — just see näibki olevat too «mehe jõudu ja mõistust» vajav elu, kuhu Enn tagasi rühjub ja mille pärast autor oma kangelasega sõbralikult kaa-sas käies, oma suhtumist Ennu suhtu-mistesse ilmutamata, ka paratamatult oma kangelasega samal tasemel olevaks osutub. Sest jah, ilmselt küll vastu au-

(Järg 4. lk.)

VEEL TEEMA ASJUS. Olen kohanud palju noormehi, kes enne naisevõttu ei pea nõu mitte iseenda, vaid sugulaste, onude ja tädidega. Kirjaniku loomingus ei saa olla armastuseta abielu. Elus sünnivad tädide soovitatud abielust siiski elavad lapsed. Tõsi küll, öeldakse, et mida suurem armastus, seda ilusamad nad tulevad. Ent kirjanikul sünnivad armastuseta abielust üksnes surnud raamatud. Enne kui kirjanik end teemaga ühendab, peab ta kuulama oma südame häält.

Onude ja tädide nõuandel sündinud luuletuse saatus kujuneb samasuguseks kui ühe tuttava autori raamatu oma.

MINU SÕBRAMEHE RAAMATUST. Ei mäleta täpselt, mis aastal see oli, kuid äkki hakati rääkima, et meie maal on vaja Gogoleid ja Stšedrine. Äkki oli tekkinud nõudmine nõukogude satiiri järele.

Minu sõber on veidi luuletaja, veidi prosaist, veidi toimetaja, ühesõnaga — literaat. Ta reageeris üleskutsule aktiivselt ja kirjutas satiirilise luuletuskogu, suunates oma satiiri laimamise, pügemise, parasiitluse, mitmenaisepidamise ja teiste meie tervikuna positiivses nõukogude tegelikkuses ilmnevate negatiivsete nähtuste pihta.

Vaevalt oli teos raamatukaupluste lettidele jõudnud, kui keegi kriitik kirjutas terava artikli. Ta ütles: «Loosungist selle kohta, et vajame Gogoleid ja Stšedrine, on autor saanud aru liiga otseselt ja lihtsustatult. Nüüd näeme, kui väiklane ja pahatahtlik inimene on elanud meie kõrval. Nüüd paistab, kui must ja kitsuke on tema süda. Kust küll võis ta leida sääraseid inimesi, nagu kujutab oma raamatus? Kas tõesti on niisuguseid inimesi meie Nõukogudemaal? Ei, selliseid inimesi Nõukogudemaal olla ei saa. Neid on sünnitanud sünges inimese sünges fantaasias, kes oma laimuraamatuga valab vett meie vaenlaste veskile.»

Rusikaga vastu lauda pörutades hüüdis tähtis ülemus Muhtarbekov:

«No kus, kuskohas oled sa näinud säärast laiska ja lohakat brigadiri, pealegi veel joodikut?!»

«Meie auulis nägin,» vastas autor va-
guralt.

«See on laim. Tean, et teie auulis on eesrindlik kolhoos. Eesrindlikus kolhoosis seesugust brigadiri olla ei saa.»

Lühidalt, kriitika sadas satiirikule endale kaela. Juhtus, nagu karikatuuril Poola ajakirjas. Sellel oli kaks rõdu: üks esimesel korral, teine neljandal. Kummalgi rõdul seisab mees. Alumine loobib ülemist tellistega, kuid need ei jõua neljanda korrusele ja langevad alla, kukkudes kaela ülesviskajale endale. Ülemine mees aga pillub rahulikult omakorda telliseid alla ja needki kukuvad pähe alumisel rõdul seisjale. Karikatuuri allkiri oli «Kriitika alt ja kriitika ülevalt».

Keegi andis õnnetule satiirikule nõu, et kõige parem oleks end süüdi tunnistada ja oleks hea, kui koguni mitte üks kord, vaid korduvalt, kus aga iganes võimalik: ajalehes, ajakirjas, koosolekul. Aparatunud raamatut autor hakkas kahetsema, endale vastu rinda taguma. Ent ilmselt, et sellest ei jätkunud. Tähtis ülemus Muhtarbekov ütles:

«Pärast noid laimavaid värsse meie sind ei usu. Sa pead tegudega, oma sülega näitama, et oled end parandanud.»

Minu sõbramehel oli ükspuha, mida teha. Kui kritiseerida, siis kritiseerida, kui ennast parandada, siis parandada. Ta võttis ette ja kirjutas poemi «Tõukas Maržanat». Teose kanglane, eesrindlik tütarlaps, aktivist, muudab ühe-kega eesrindlikuks kogu kolhoosi, üle-

tab kõik plaanid ja tuleb kõigele lisaks veel esikohale isetegevuses, lauldes võistlusel omaloodud laulu. Poeem trükiti otsekohe ära ajakirjas ja anti väljaks ka raamatuna. Ent ajad olid veidi muutunud: äkki samad ajalehed, kes olid nimetanud satiirikut laimajaks ja mustajaks, teatasid, et ta on kõige suurem lakeerija, keda nähtud. Tähtis ülemus Muhtarbekov pörutas jällegi rusikaga lauale:

«Kus sa seda oled näinud, et kolhoosis ei ole mitte mingeid puudusi? Kus

Katkendeid peatükist «Teema»

kohas sa niisuguse ideaalse kolhoosi avastasid?!»

Seekord ei kostnud süüdlane mitte midagi. Vahel tekivad sääraseid sõlmed, et käsitsi neid lahti ei haruta — väga tihedad, hammastega aga kallale ei pääse, sest sõlm on sattunud mingisse sõn-
nikuhunnikusse. Sõber sai aru, et tema ees on just säärane sõlm, ja ainult istus, pea norus.

Ei rohkem ega vähem kui kümme aastat ta vaigis. Kogu selle aja jooksul ei tulnud ta kordagi isegi Kirjanike Liitu. Üks kord ta siiski tuli — siis, kui jaotati kortereid. Peab mõnema, et seekord poleks mitte kuidagi saanud tulemata jätta.

Tähtis ülemus Muhtarbekov vabastati peatselt kõrgest ametist puru silma-
ajamise ja pettuse pärast. Kellelgi temast kahju ei olnud.

Muide, ta armastas väga supelda. Hommikuti ja õhtuti tavatses ta sõita suure musta ZIM-iga eraldatud plaadil ja seal üksinduses kasta oma ihu Kaspia soolasesse jahedasse vette. Tema maja seisis otse mere kaldal. Ent nüüd ei näinud keegi enam Muhtarbekovit suplemas. Üldplaažile tulla ta ei tahtnud. Ilmselt ei suutnud ta jagu saada iseendast ja oma kõrkusest.

VEEL TEEMAST. Kui lähed välja, ilmneb, et ümberringi — maapinnal, pöösas ja puude otsas — lendleb palju linde. Ka taevast tiirutab neid, üks kõrgemal, teine madalamal: pääsukesed, hakid, varesed, varblased, kaarnad. Kogu laotuses on nende hulgas üksainuke kotkas. Silmale tabada on ta teistest kõige kõrgemal, ent ometi, kui ta kohal on, siis näeb mägiornist väljunud inimene kõigepealt kotkast. Ta paistab silma nimelt sellega, et on teistest kõige kaugemal ja kõige kõrgemal. Pärast alles märkad varblast, kes istub pöösas uksest viie sammu kaugusel.

Ent see, et oled näinud kotkast, sind ennast kotkaks ei tee. Kangelasest kirjutanud kirjanik ise kangelaseks ei saa. Tunnen küllalt pelgureid, kes on kuulsa saanud kangelaslike värsste kirjutamisega. Jah, kui tõuseks hauast julge mägede poeg Mahhatš Dahhadajev, mida sõnaks ta mõnele «teadlasele», kes kirjutab tema kohta dissertatsiooni?

«Kuidas võid sa jutustada minu kangelasust, kui sa toimetaja ees ei suuda kaitsta ühtki oma kirja pandud lauset? Iga toimetaja muudab sinu arvamust minust, nagu soovib, sina aga ei sõanda sõnagi vastu öelda. Ei, sa pole väärt kirjutama dissertatsiooni sellisest inimesest nagu Mahhatš Dahhadajev.» Jah, nõnda ütles mägede sangarlik poeg, kui ta tõuseks hauast.

Mõnele paistab, et nii nagu hakkad tegelema suure ja tähtsa teemaga, oledki ise ka otsekohe suur ja tähtis. Ometi

RASSUL HAMZATOV

on kõige suurem ja tähtsam see, mis kõige lihtsam. Ühesainsas veetilgas uinub uputus. Suure ja tühise inimese vahe on selles, et tühine inimene on võimeline nägema ainult suuri asju ja nähtusi, jättes tähele panemata kõik selle, mis ta oma nina all juhtub, suur inimene aga näeb nii suurt kui ka väikest ja leiab ning näitab inimestele kõige pisemas kõige suuremat.

NUUD AGA PÜHENDUSEST UNT-SUKULI KEPIL. Moskva literaat Vladlen Bahnov lonkab kergelt ja käib seepärast kepiga. Sõites õppevaheajaks Dagestani, lubasin tuua talle sealt ilusa kepi, kuulsate untukuli meistrite töö. Jõudnud koju, kirjutasin otsekohe tuttavale puuvoolijale Untukuli oma soovist. See oli vana meister, minu isa kunakk, ja võis loota, et kepp tuleb sääranega nagu vaja. Ainult seda ma ei teadnud, milline peaks olema kepile kirjutatud pühendus.

Samal ajal ilmus ühes keskajalehes suur kirjandusaineline artikkel. Pealkirjaks oli sel «Kaigas kriitika pähe».

«Ahaa,» mõtlesin, «vaat kus paras pühendus Moskva literaadile kingitud kepil.»

Kahe nädala pärast oli kepp valmis. See oli parim kõigist untukuli keppidest. Sobival kohal ilutsesid järgmised sõnad: «V. Bahnovile. Kaigas kriitika pähe. Rassul Hamzatov.»

Untukuli keppe müüakse ka Mahhatškala, Kislovodski ja Pjatigorski suveniirikauplustes, muidugi ka mägi-
auulides turul.

Mõne kuu pärast ilmusid kõikidesse nendesse paikadesse kepid ühesuguse kirjaga: «V. Bahnovile. Kaigas kriitika pähe. Rassul Hamzatov.» Küllap puhkajad imestasid säärase tekstiga keppi ostes. Ent kõigist kõige rohkem imestasin mina ise.

Ilmselt, et kõige esimese kepi valmistanud vana meister ei osanud sõnagi vene keelt. Ta kandis mehaaniliselt kepile üle teksti, mille olin paberitükile kirjutanud. Ta arvas, et kui luuletaja tahtis kepile jäädvustada nimelt need sõnad, siis peavad nad sisaldama mingi suure tarkuse. Miks ei võiks need sõnad siis ilutseda ka kõigil teistel keppidel?

Vana meistrit süüdistada ei tohi. Ta

uskus luuletajat puhtsüdamlikult ja oli selles uskumises heatahtlik ping siiras. Ent kas ei sarnane temaga vahel ka meie, kogenud kirjamehed?

VIIMANE, MIDA TAHAN ÖELDA TEEMA KOHTA. On üks teema, mis, nagu palvegi muutub seda väärtuslikumaks, ülevamaks ja sisukamaks, mida sagedamini teda korratakse. Teema — see on palve, teema — see on kodumaa.

Karistades last üleannetuse eest, on mägilastel tavaks lüüa ükskõik millisesse kohta, ainult mitte näkku — see pole lubatud. Inimese nagu on puutumat, ja see on seaduseks igale mägilasele.

Dagestan — sina oled minu nagu. Keelan sind puutumast.

Mägilased on tüli korral väga kangatlikud. Üks ütles teisele pahasti, igaüks kannatab selle ära ning vastab solvavatele sõnadele omakorda solvavutega. Nii kestab see seni, kuni halvavad ja häbistavad sõnad puudutavad üksnes tülitsejaid endid. Häda, kui etevaatomatu sõna riiub kogemata ema või õe au — siis lähevad kõiku kinzallid.

Dagestan — sina oled mulle ema. Pidagu seda meeles kõik, kel minuga tekib tüli. Mind võib solvata mis tahes halva sõnaga — talun kõike. Ent minu Dagestani ärge puutuge.

Dagestan — sa oled mu arm ja minu töötus, minu palvetuste palve. Sina üksinda oled kõigi minu raamatute, kogu mu elu suurim teema.

Vahel palutakse jutustada ainult sinu möödanikust, iidsetest tavadest ja kommetest, legendidest ja lauludest, pulmadest ja mõõkadest, sõdadest ja sõprusest, raudsetest müriididest ja truudest neitsitest, õilsusest ja mehisusest, noorukite verest ja emade pisarast.

Mõnikord palutakse rääkida üksnes sinu tänapäevast. Soovhoosidest ja kolhoosidest, brigadiridest ja lülivanematest, raamatukogudest ja teatritest, sinu töövõitlustest.

Ei ühest ega teisest, eilsest ega tänasest ei saa ma jutustada. Minu jaoks on olemas üks Dagestan, tuhandeaastane Dagestan. Tema minevik, olevik ja tulevik on minu jaoks üks. Ei saa ma seda lahutada eri aegadeks.

Teiste riikide ja maade ajalugu on ammugi juba kirja pandud mitte üksnes verega, vaid ka tindiga ja sulega paberi peale. Mitte üksnes sõdurid ja väejuhid pole seda teinud, vaid ka kirjanikud ning ajaloolased. Dagestani ajaloo on kirjutanud mõõgad. Alles kahekümmes sajand andis Dagestani kätte ka sulepea.

Dagestan, olen käinud sinu iidsete lahingute jälgedes, olen olnud lugematul sinu poegade luudega üleilvatud võitlusväljadel. Ärgu sellest nisu või maisi täiskülvatud kolhoospõllud solvugu. Sest kui luuletusteks kõnelen tänapäeva Dagestanist, ei tee minevik mulle seepärast etteheiteid.

Kui jõuan tagasi kaugetest piiritagustest maadest, ümbritsevad mind mägilased ja paluvad jutustada, mida nägin. Nad võtavad istet sõoris ja valmistuvad kuulama. Kolmest tunnist jätkub mulle ja ma kõnelen kord Prantsusmaast, kord Indiast, kord Jaapanist, kord Türgist. Kuid kolme tunni möödudes veereb jutt nagu iseenest Dagestanile. Jutustan mägilastele Dagestanist, ja nad kuulavad mind, nagu oleks see esimene kord. Kuigi nad ise ongi Dagestan.

Mahmud oli suur luuletaja. Tema peateema oli armastus Mariami vastu. Mahmudi parim sõber palus teda teha hällilaulu, sest sõbral oli sündinud poeg. Mahmud üritas, kuid mitte midagi ei tulnud välja. Laps nuttis hällis Mahmudi laulu kuuldes, kuigi ta oleks pidanud magama jääma. Teine sõber palus Mahmudilt itku surnud naise mälestuseks. Mahmud üritas, kuid mitte midagi välja ei tulnud. Inimesed ei nutnud Mahmudi loodud itku kuulates. Mõned koguni naeratasid.

Ent tänase päevani nutavad inimesed, kui kuulevad Mahmudi laule õnnetust armastusest Mariami vastu.

Mahmudi peateema oli Mariam, minul aga — Dagestan. Olgu mu armastus suur või üsna väike, olgu minu tõde pinnapealne või sügav, minu tunded vanaaegsed või tänapäevased, ikkagi kirjutasin sinust, Dagestan. Tahtmatult väriseb kirjutades sulg mu käes.

ISA ÜTLES: kui bahtšaa on tee ääres, võtab sealt iga möödamineja alles küpsemata arbuusi.

ÖELDAKSE: ära hakka kangutama kivi, mida sa tõsta ei jõua. Ära purjeta sinna, kust sa tagasi ei suuda tulla.

ÖELDAKSE: kui vesi ulatub ojas pähkluni, siis ära pükse põlvist kõrgemale kergita.

Vene keelest
URSULA POKS

KÄÄRID MÕELDU JA ÖELDU VAHEL

(Algus 3. lk.)

tori tahtmist, aga sündmuste kulg neil puhkuspäevadel astub aiva Ennu vastu ja tõestab visa järjekindlusega, et ümberkasvamise on tal veel üsnagi alguses järgus või veel päris ette võtmata. Timminud esimesel õhtul peakese korralikult täis, saabub ta koju oma üliõpilasest vennale joomisvastast loengut pidama, mille eest sellelt täiesti õigustatult korraliku keretäie saab. Järgmisel päeval seisab ta võrdõigusliku liikmena amorfes inimsuumas, kus üsna tegevusetult pealt vaatab, kuidas hobune tema sõbral Jüril käe otsast hammustab, käsutab seejärel purjus meestemas-
si hullunud hobust taga ajama, metsa alla jõudnud ohkab koos teistega kergendatult, et ebameeldivast sündmuspäigast eemale sai, tunneb koos teistega rõõmu ootamatult avanenud võimalusest kaunis looduses viina juua, et ise süüst

vaba olla, ulatab püssi teise mehe kätte vale hobuse mahakõmmutamiseks, et lugu on nüüd lausa hulluks läinud, põgeneb kaugemale metsa, ohkab jälle kergendatult, et ebameeldivast sündmuspäigast eemale sai, ja asub jälle rõõmsalt kaunist loodust nautima...

Mõnevõrra mitmekesisemad on minevikumeenutused. Siit käivad läbi kõik maalaapse elu juurde kuuluvad komponendid: igal sammul loodus, millest linnalaps ilma jäänud, karjaskäimine, jahijärg, kalaretked ning raamatut üsna tähtsa komponendina läbivad armastusvõid armumislööd. Siin on halvemaid ja paremaid lehekülgi, nii neid, mis näitaks üksteise otsa kuhjatud, sõim-sõimu-pärast esitatud vulgaarsustega vastu hakkavad, kui ka neid, mida maaelu realistliku kirjeldusena heameelega kaasa loed. Jah, materjali ja detaile näib autoril palju olevat, teine küsimus on nende rakendamise kohta. Detaile on teine-

kord antud vahest liigagi palju, nii et lugeja võib siit saada näiteks täiesti usaldatava õpetuse heinakoori tegemiseks, konnanülgimiseks või konkreetse pildi primitiivsest armatsemisest (viimane ei lähe mitte niivõrd lausa lõunamaiselt armastusküpsete 13—14-aastaste tütarlaste primitiivsuse arvele, kui võrd jällegi autori distantsi puudumise arvele). Ja siingi loed neid kirjeldusi kahestunud tundega: teadmise, et autor on tahtnud anda realistlikku pilti maalaiste täisverelisest elust, ja tõdemisega, et üksnes heast tahtmisest on siiski väheseks jäänud...

Niisiis on noor autor oma esikromaanis jäänud alla kuulsale materjali vastupanule. Ilmselt ei ole Jaan Kello veel vajalikul määral filosoof, vajalikul määral mõtleja, mis kirjutajast kirjaniku teeb ja esitatava materjali vastupanust ülecleemise garanteerib.

ENE MAREMÄE

Vajadus selles näidendis esineda tuli mulle ootamatult. Keegi nagu ei andnudki korraldust, aga ma teadsin, et mul on osa, ma pean selle ära mängima. Tõenäoliselt oli alaline osatähta tulemata jäänud. Või oli tükk uus, seda mängiti esimest korda, mind aga polnud määratud osast hoiatada. Iga tahes ei olnud ma mängitavat näidendi lugenud, vähe sellest, ma ei teadnud pealkirjagi. Mõnel hetkel oli mul tunne, et ka teised osalised ei tea seda, ainult lavastaja teab, aga temal on kooli kiire, ta sagib mööda lava, patsutab mind mööda joostes õlale: küll sa osaga toime tule! Samas tundub mulle, et kõik ülejäänud on oma osa ära õppinud, mõnel on tekstiraamat käes, ning mina olen ainus, kel pole aimu, mis järgmisel hetkel peab toimuma.

Üldse on minu olukord ebamäärane. Ühest küljest olen ma nagu saalis, vaatan seda rabadat vaatamängu pealt, sealhulgas iseenast, kes ma nii häidine välja näen. Teisest küljest olen niisil laval: tulen sisse kusagil keskel, mul pole aimugi, mis enne on toimunud, kes on välja astunud ja mida on räägitud. Kohati tundub mulle, et ma tean tekstist mõnda valmis lauset, aga see võib ka hoopis teisest näidendist olla. Kohati püüab keegi, kas suflöör, lavastaja või partner, mulle midagi ette öelda, aga ma olen pabinas ega kuule. Kui kuulengi, siis näib see sobimatu olevat; mul on kohanematu iseloom, kui ma ei saa aru, siis ei suuda neid sõnu ka edasi öelda. Pealegi on etteütlemiseks kõige tõenäolisemalt lava taga juhuslikult viibiv koristajatädi ja ma ei tea, kas tema etteütlemist võib usaldada. Kõige halvem on, kui ette püüab öelda mu vastasmängija. Selles on midagi solvavat, et tema teab juba ammu oma osa, on selle pähe õppinud ning võib nüüd mulle sosistada sõnu, mis talle mingisugustest varasematest proovidest meelde on jäänud. Enamasti aga pean ma ise lennult taipama, mida vastasmängija repliik võiks tähendada, millised seosed on tema sõnade taga ja ma pean talle kiiresti vastama, mul pole aega järele mõelda, ma ei tohi kokutada, mind kuuleb saalitäis rahvast. Ja loomulikult on mul tunne, et iga mu lause on vale, sobimatu siia näidendisse, pealegi ütlen ma seda ilmetult ning täiesti tarbetute rõhkudega.

Ka see pole mulle selge, kas ma olen kutseline näitleja, dilettant või täiesti juhuslik inimene, kes näidendisse kogemata sattunud. Vahel tundub, et ma pole kunagi varem laval olnud. Osalt teeb see mu olukorra kergemaks: kui ma loo ära rikun, tunneksin isegi teatud parastust — ärgu võtku juhuslik inimene näidendisse. Teinekord näib mulle, et olen varemgi niiviisi vahele jäänud, et mul on tulnud ootamatult esineda ning ma olen üpris kurb kuhu olnud. Ja lavastaja on mind paljast kaastundest õlale patsutanud, et pole viga, välja vedasid, oleks võinud hullemini minna. Ja teised näitlejad on mind võltsilt kiitnud: ma olevat tüki ära pädastanud, mida nad ilma osaliseta peale oleksid hakanud. See tunne tekib mul harva, et olen staar, kelle paljas nimi loeb, kes ka teksti teadmata, magades või purjuspäi tükiiga toime tuleb, sest tal on kogu maailma dramaturgia stamploide pealuu sees, oma kindel mängumaneer, ning ta taipab partneri mõnest liigutusest, mis laadi tükk see peab olema. Aga isegi nendel harvadel hetkedel olen ma seda laadi staar, kes iga õhtu esimest korda lavale tuleb ning alati rambipalavikku põeb.

Niisiis astun ma lavale, valgusvihk langeb mu peale, pimedast saalist vaatab mind tuhandepaline publik, selle hulgas kõige lõbujanulisem primitiiv ja kõige peenemaiselise kriitik ja üsna tõenäoliselt ka piinlikkust tundev mina ise. Laval seisab partner, keda ma korralikult ei tunnegi, ehk kui tunnen, siis veidra eraisikuna, igatahes ei tea ma, keda ta oma pentsiku iseloomuga selles näidendis tahab kehastada. Ta ütleb mulle midagi, millest ma aru ei saa, mida ma korralikult ei kuulegi, sest ta kujutab tunnet ja pomiseb enesele nina alla. Ma pean otsekohe vastama, aga mul pole õrna aimugi, mis see peaks olema. Võiks ju öelda ükskõik mida, lõpuks on see näitemäng, valesti öeldud sõnade pärast ei tõmmata vist

kedagi oksa, aga mulle püütakse mitmelt poolt, isegi publiku hulgast ette öelda ja mu partner teeb kärsituid liigutusi. Ma püüan kramplikult kuulata minuni kanduvaid sosinaid, mul on kehv kuulmine, ma olen kindel, et kuulen valesti, erinevatest kohtadest kostavad erinevad repliigid. Seisan tõbedalt valgusvihus ja ma pean oma osa maha mängima, pean. Mul ei ole sedagi hõrku lootust, et pea läheb eesriie ette ja ma pääsen, sest seda ei juhtu enne, kui ma olen nüüd kohe need ja ka kõik järgmised sõnad ära lausunud.

Ja siiski olen ma teovõimeline, mõtle, kohanev inimene oma isikliku uhkusega. Ma tean, et saadan nad kõik kuradile, otsekohe teen mingi naljaka liigutuse, ütlen esimesena pähetulevad sõnad ning need võivad oma ootamatusega, koomilise sobimatusega publiku hulgas heatahtliku sumina või koguni naerupahvaku esile kutsuda. Ja nad ei naera hoopiski mitte mind, minu haavatavat isikut; näitemängu autor näib neile vaimukalt kukerpallitavat, mina aga seda omapäraselt ette kandvat. Ja üldse peab minus nüüd otsekohe sündima imeline kergus, mingi kõikemõistmine, ma mängin end vaata et näidendi peaosaliseks.

Publikul on hea, ta istub pimedas saalis raha eest ostetud kohtadel ning tunneb kutselise inimese tublit üleolekut.

Kas minus midagi sünnib või mitte, ei oska ma öelda. Võib-olla ajan kohati üsna loogiliselt oma liini, aga kahjuks ei suuda ma end pidevalt jälgida. Osa mu lausutud repliikidest kostab vahet küll saali, ise ma aga ei kuule neid.

Nii tajun ma midagi partneri liigutustest ja sõnadest, midagi enese omadest, midagi saalist ega oska öelda, mis moodi võiks see kõik välja näha kõrvalseisvale Jumalale.

«Mind kirg on pimestanud liialt,» deklameerin ma.

Mu partner istub kääras suures tugitoolis, kuulen, nagu oigaks ta: «Kas tõid sa teateid juba?»

Kuidas saan ma teateid tuua teistele, kui ma ise midagi ei tea? Ta ootab minu sõnu. Või sain ma valesti aru? «Oo jaa, see sinu poole teel on, ta kuidagi aastaid tuleb peatamata, teekäija igavene hällist hauani, sa oota vaid...»

Nüüd kuulen ma selgesti: «Ma oodata ei suuda kauem, ka pikim tee kord lõpeb...» Kuid see on öeldud nagu mu enese häälega. Ma ei tohi tema eest mõelda, kuidas suudaksin temast aru saada? Tõesti, ta väänleb tugitoolis, ta suu nagu liiguks.

Publik sumiseb, kas olen ma midagi tabavalt lausunud või saavad nad aru, et olen täiesti kurt?

«Sa, sõber, ära kurvasta, on maailm inimesi täis, ju sõpru, pilke, kallistusi leida võid, sind ootab tuhat lõbu, vaid lase elul maitsta hea.»

Keda ma lohtutan, teda või ennast? Vaatan ringi, laval pole peale minu ühtegi hingelist. Piilun kahele poole, kas ei ole ütel tegelast tulemas, et võiksin jalga lasta. Ma ei saa lava tühjaks jätta, publik ootab, loodab mu peale. Aga kedagi ei seisa külghardinate vahel.

Kuhu võis mu partner kaduda? Ma ei julge vaadata inspiitsiendi puldi poole, arvan seal seisvat lavastajat ning mulle rusikat näitavat. Aga seegi oleks mulle toeks ja ergutuseks.

Siis tajun äkki selgesti: mul on sellele rahvale midagi öelda. Astun avastseenile, sirutan käed inimeste poole, peopesad kaldu, kutsun neid mõistma oma hämarat hinge.

«On igauks meist tundeid, vaimu, põlemist, energiat klomp, pindpinevusest kokkuhoitav elu tilk. Kas tõesti tilkadest neist meri saab ning alles merest võetuna pipeti otsas igauks on jälle isolev tilk?»

Meri lainetab mu ees ja mina olen üksinda rambivalguses, nappipidi kinnihoitav tilk. Ja ma ei saa kunagi teada, kes hoiab pipetti. Aga saalis istun ma ise, kiirgan tuhma valgust ning näitan lava poole näpuga. See pilt heidutab mind.

«Kõik valgub laiali, on vorme tohutult ja kokku on üksteist ja ennast õgiv elu.»

lisan resigneerunult, iseenese õigustuseks.

Selja tagant kostab homeerilist naeru. Pööran ringi. Lava on täis tegelasi. Nad naeravad mind, täiesti ühemõtteliselt. Sellest oli veel vähe, et ma pidin üksinda seisma saalitäie rahva vastas, nüüd pean ka laval olema väljatõugatu, pean end õigustama, kuigi ei tea, milles mind süüdistatakse, kui minu üle ilma sõnadeta naeratakse.

Tunnen, et olen hajameelne ja seest tühi. Tahan istuda maha ning näidata oma põlgust. Alateadvust peab usaldama, laskun rätsepaistesse, selg kaastaste poole, ning hakkam end edasi-tagasi kõigutama.

See aitab mind kriisist üle. Kui ma uuesti lavale vaatan, on see tühi. Olen jälle üksinda ning pean oma ahasel õlgadel seda näitemängu edasi vedama.

Tulevad kaks naist. Tõusen püsti. Mul on nende tuleku üle hea meel. Suudlen neil igaks juhaks kätt. On tunne, et see võib kunagi tulevikus millekski hea olla.

Mina olen tugevam pool, pean neid esimesena kõnetama.

«Kas teie teateid juba?»

Me kõik kipume võõraid sõnu kordama. Kuigi ma igatsen millegi nimetu järele, võivad teated vaid erutada ja kujunenud olukordade tasakaalu rikuda.

Naised seisavad kokkunud nägudega. Ilmselt ei räägi ma seda teksti, mida nemed tahaksid, millega nad harjunud on. Pean neid kuidagi määrama, et kontakti saada. Näib, nagu oleks teine naistest mulle tuttav.

«Teid näinud olen valge torni aknal üht igatsevat pilku saatmas teele, kui rändasin sealt mööda. Mul endal tollal unenägu silmade ees seisis, kuid seda pilku hinges kandmata ma enam hetkegi ei olla saanud. Mind kaugele viis rada, kui tuln tagasi, ei olnud enam torni, kõik oli hähtunud...»

Naised ei taipu minu jutust midagi. Nähtavasti pole ma neid õigesti määranud, kas suudan ma seda ilalgi teha?

«Vastake ometi midagi,» anun ma. «Näete, et ma olen täiesti juhuslik inimene, esimest korda siin toas, kust võtaksin ma teile kõige kaunimaid sõnu?»

Pikapeale saavad naised kohmetusest võitu ning hakkavad oma teksti võristama. Nad ei kuule teineteist ega mind ja mina saan sõnadest vaid tüki aru, mõtteks ei suuda ma neid siduda. Ma haaran üksikutest sõnadest kinni ning ehitän neile lauseid, ma olen kohustatud tegevust edasi viima ja küllap tahan isegi oma sõna sekka öelda, mingu see täppi või mitte. Et mu jutt naiste ootustele arvatavasti ei vasta, siis räägin saali.

«Ka minu hinges sajab vihma,» ütlen, kui üks naistest raputab sõrmeotselt kujuteldavaid vihmatilku. Tunnen, et ma siiski vean, kuhugi me ikka jõuame.

«Kuspool sina seisad, kas minek on tulek või tulek on minek?» targutan ma ilma kireta.

Jõuetus ja apaatia on mind vallanud.

«Oh seda sõnade tegemise kirge! On's vahet heal ja kurjal, mustal, valgel, hüvakäel või kural, mis enne oli, armastus või surm, kes munes muina, mil koore purustas see kõige esimene kana?»

Ma ei saa naiste vastu midagi tunda. Tean vaid, et nad ei paindu ilalgi minu järgi, vaid hoiavad visalt oma tekstist kinni. Nad ei taipu, et mängivad minuga teist tükki.

«Ilu laiba puhul tähtis, elav selletagi kaunis on.»

Sajandid sagivad minus edasi ja tagasi. Ikka toovad nad lagedale mõne kindlakskulunud fraasi. Ma ei saa daame ignoreerida, kogu aeg abstraktselt targutada. Niiviisi ei lähe tegevus edasi ja me ei saa hommikukski eesriiet ette.

«Teid armastan kui tõde ja ärge küsige, et mis see on. Ma olen mitmel korral, mitut armastanud elus, seepärast ma ei tea. Muult küsige!...»

Miks räägin neid sõnu, kui süda on külm? Aga tundub, et ma hakkam sisese elama. Mõistan, et naised ei lähe enne ära, kui kogu tekst on maha räägitud.

«Ah, iga teie sõna uuristab mul hinget,» kuulen äkki selgesti öeldavat.

Vaatan abiotsivalt saali poole. Seda oleks nagu sealt hiiutud.

Kui edasi, siis edasi. Langen teise naise ette põlvili, surun käe vastu rindu.

«Ma olen nõus, siin on mu käsi ja ka süda.»

Saal sumiseb. Kas see on kontakt? Naine taganeb kokkunult.

«Mis te õige mõtlete! Te ajate ju kõik segi! Kust te üldse siia saite?» «Ma ei tea isegi, ma vist asendan,» tunnistatan ausalt. See on parem kui ükski vale.

Äkki tormab keegi lõõtsutades lavale ja tulistab. Kas pean nüüd surema? Oleks kahju, ehk suudaksin veel inimestega kontakti saada. Aga samas taipan, et see oleks ka teatud väljapääs olukorrast, ehkki mitte kõige võitlevam. Vaarun kiirustades ja kukun pikali.

Ilmselt on see eksitus, terav kinganina togib mind üles. Nähtavasti pidi surema keegi teine. Tõusen püsti, vahin arusaamatuse ringi, saal rõkkab neile tuntud koomilise stambi peale.

Keegi mees, revolver käes, taganeb uksest ja tormab siis afekteerituna minu poole. Embab mind, tal on terav habemetiügas. Mehe puudutus on mulle alati ebameeldiv olnud, praegu aga tunnen meespartneri üle heameelt, olgugi ta vaid lavaliselt minu vastu sõbralik.

Ma ei taha enam rääkida naistele tunnetest, mida pole, ei taha enam saalile kuulutada oma koduvillaseid tarkusi, ei taha naeru alla langeda, nüüd tahaksin mõne mehega head igapäevast juttu rääkida. Aga ma ei tea veel, millist stiili kasutada.

«Ütle mulle selle näidendi nimi,» soostan talle.

Ta vastab mulle midagi, aga ma ei kuule. Tõenäoliselt ütles ta vaid ühe teatud sõimusõna, kui otsustada tema näoilme järgi. Aga mul on sellest heameel, tundub, nagu oleksin ma nüüd lõpuks ansambliisse sulanud.

Tahaksin sellele mehele midagi sõbralikku ja lihtsat ütelda, nii et see ka publikule arusaadav ja südamelähedane oleks, et mitte olla kogu aeg koturnidel.

«Kas te täna süüa olete saanud?» esitan ma mehele küsimuse, see on mõeldud ka kõikidele saalisolijatele.

«Me peame kiiresti midagi välja nuputama, et seda lugu lõpetada,» räägib mees mulle võib-olla teksti, arvan seda selgesti kuulvat. Ma ei tea, mis lugu ta mõtleb, aga minulgi on tunne, et peaks lõpetama.

Aga sellest tundeist hoolimata jutuaamine kestab. Pole teada, millal eesriie ette kukub. Võib olla, et see on mulle, meile kõigile õnneks, et me seda ei tea. Tean, et pean mängima edasi, kuulama ära oma partnerid, kui juhuslik ja arusaamatu nende jutt ka pole. Pean pingutama, et neid kuulda. Pean kiiresti reageerima, lausuma sõnu, mis võib-olla sobivad teksti, mille on loonud väljaspool meid seisev dramaturg. Või ei sobi need sinna, aga näivad mulle loogilised ja inimlikud ning on kokku korjatud jutuaamistest turul või klassikalistest väärsidest. Võib-olla selgub vahepeal midagi. Võib-olla saan ma teada tüki nime, mida me mängime. Ainult siis, kui ma näitemängust aru saan, olen niisama õigel teel, kui seda on saalis istuv pealtvaataja, kes jälgib meie elu ja maailma. Tean, et meie tähtsus on näiline.

Võib-olla saan teada tüki nime. Kõike võib juhtuda enne eesriide sulgumist.

Praegu võin öelda seda, et õnneks kestab etendus veel edasi.

NÄIDENDI RIKASTAMINE

Alanud hooaja kolmanda esietenduse-
na tuli Riiklikus Vene Draamateatris
lavale Ardi Liivese näidend «Infarkt»
teatri peanäitejuhi Vitali Tšermenjovi
tõlgenduses. «Infarkt» on esimene eesti
algupärane, mille poole Riiklik Vene
Draamateater pöördub pärast pikemat
vaheaega eesti dramaturgia rakenda-
mises. Selle esietendusega leiab kinni-
tust kollektiivis eesti näitekirjanduse
vastu tärnitud uus huvi, mis loodeta-
vasti teeb lõpu Riikliku Vene Draama-
teatri repertuaari ajutisele ebanormaals-
sele eemaldumisele eesti lavateostest.
Ühtlasi on «Infarkti» lavastamine ka
peanäitejuhi Vitali Tšermenjovi esime-
ne tõsisem kokkupuude eesti näitekir-
jandusega. Juba sellestki peaks piisa-
ma tavalisest intensiivsema huvi tekita-
miseks antud lavastuse vastu. Kuid pea-
le nende n.-ö. vormiliste põhjuste on
teatri uuel etendusel huvi esilekutsumi-
seks ka üllatavalt tugevad sisulised
väärtused.

Kui eksisteerib niisugune mõiste na-
gu näidendi lavastuslik rikastamine, siis
võib seda julgesti kasutada Vitali Tšer-
menjovi käesoleva töö kohta. Avaldub
see rikastamine aga Liivese näidendi
situatsioonide ootamatult dünaamilises
lahtimängimises ja nende väga täpsel-
s, ilmeka ning põhjalikus sotsiaalses mõ-
testamises. Juba esimestest replikidest
peale, mida laval vahetavad Uuriija
(Leonid Sevtsov) ja Kiirabiartst (Jelena
Žigadlo), näeme näidendi kõigi olukor-
dade ning inimsuhete avanemist lavas-
tuses pidevalt seostuvat konkreetsete,
kergeti äratuntavate ühiskondlike näh-
tustega, mille suhtes nii lavastaja kui ka
näitlejad on asunud kindlale seisukoha-
le. Lavastaja kasutab teose sündmuslik-
ku liini, direktori ootamatu surma asja-
olude uurimist ära teatud sotsiaalsete
gruppide (kollektiiv, perekond) sisepin-
gete analüüsimiseks, ehitades seega oma
lavastuse üles juurdlusena juurdluse

kaudu. See võimaldab Vitali Tšermen-
jovil jõuda kahe üsna olulise tulemu-
seni.

Esimene tulemus on etenduse dünaa-
miline vormikõne, mis hoiab vaataja
huvi püsivalt erksa. Esimese vaatuse
realiseerimisel järgib lavastaja kõrva-
lekaldumatult põhimõtet, et kriminaalse
süüee ei tee paeluvaks mitte ainult
sündmuste kiire vaheldumine, vaid ka
nende sündmuste pidev valgustamine
uuest küljest iga uue sündmustikku lü-
lituva tegelase kaudu. Selle tõttu kulgeb
esimene vaatus algusest lõpu-
ni teravas rütmis ja lavas-
tajal on siin õnnestunud kätte
saada heale kriminaalloole omane pin-
ge ning õhinal jälgitavus, millest, vei-
der küll, Tšermenjovi eelmises töös,
Agatha Christie puhtkriminaalse «Hiir-
relöksi» lavastuses just puudu jäi. An-

Praktikant (Svetlana Akimova) ja uuriija
(Leonid Sevtsov).

tud paradoksi võib igaüks seletada nii,
kuidas ta heaks arvab, kuid minu arva-
tes peitub kogu põhjus selles, et «Hiir-
relöksul» puudub Tšermenjovi jaoks
konkreetne sotsiaalne probleemistik, mi-
da tema lavastajanatuuri, vähemalt se-
niste vaatajakogemuste põhjal otsusta-
des, näib käivitumiseks vajavat.

Vormi niisugune dünaamilisus on la-
vastuses lahutamatu seotud sisu akti-
viseerimisega ja selles näebki Tšermen-
jov ühtaegu nii eeldust kui ka õigus-
tust näidendis kujutatud olukordade ja
karakterite teravdamiseks. Teravdami-
seks groteski suunas. Groteskielemendid
on lavastuses küll väga napid ja peaae-
gu alati olmeliselt põhjendatud, kuid
nendest piisab siiski täiesti, et tegu,
sündmus või karakter nihkuksid lavas-
taja eesmärgi kohaselt igapäevase
raamidest pisut välja ja avaksid meie
pilgule oma varjatud, olemusliku kül-
je. Häid tulemusi annab tõlgendamise
niisugune meetod direktori asetäitja
(Nikolai Jegorov), peavalitsuse ülema
(Jevgeni Pavlov), 2. tsehi juhataja (Igor
Kan) ja direktori sekretäri (Tamara So-
lodnikova) kujutamisel. Nii koorub meie
ees iseenest kohutav tõde selle kohta,
kuidas ühe normaalse ja korraliku in-
imese elu võib ülemuste juhmuse, allu-
vate kadestuse, sõprade reetlikkuse, nai-
se mõistmatuse, laste hoolimatuse tõttu
sattuda intriigide umbsõlme. Lavastus
valgustab traditsioonilisi mõisteid «kol-
lektiiv» ja «perekond» üsna ootamatu
ning terava nurga alt, viidates asja-
olule, et kui need mõisted seatakse
kriitilisele kummardamist nõudvale
puuslikena pjeestaalile, hakkavad need
pehkima paratamatu bürokratiserumi-
se või väikekodanlikustumise käes ja
hüda sellele, kes pehkinud puuslikke lii-
ga tõsiselt võtab.

Põhimõtteliselt niisamasugust olukor-
ra erakorralisusest lähtuvat, kuid nüüd
juba positiivset eesmärki teenivat terav-
damise tehnikat on rakendatud inspek-
tori kui ainsa direktorile tõesti lähedase
inimese kujutamisel. End juba «Hiir-
relöksi» lavastuses heast küljest soovita-
nud Svetlana Orlova mängib inspektorit
kõrgendatud draamatilistes toonides,
mis moodustavad mõtestatud kontrasti
lavalise juurdluse käigus ilmsikstuleva-

te intriigide ämblikuvõrguga. See on ko-
gu lavastuse parimaid osatäitmisi, mis
kinnitab, et Svetlana Orlova näol on
Riiklik Vene Draamateater jõukamaks
saanud nii huvitava kui ka sarmika
noore näitleja võrra.

Kõik seni öeldu kehtib aga peamiselt
esimese vaatuse kohta, mille kanda
praktiliselt ongi Tšermenjovi lavastu-
se mõtte kogu raskus. Teine vaatus jääb
esimesele märgatavalt alla nii teostuse
huvitavuse kui ka sisu kaalukuse poo-
lest. Süüdi on selles esmajoones näiden-
di autor, kes pärast paljutöötavat proble-
emiasetust hakkab teises vaatuses äk-
ki millegipärast sihitult sinna-tänna
visklema, nagu oleks ta oma teguviisist
ära kohkunud, ja laseb siis näidendi
probleemistikul jõuetult liiva joosta.
Kuna teose teine vaatus niisilgi autori
äkitselt avalduva ebalevuse tõttu ei
suuda esimesele enam midagi olulist lii-
sada, siis on teataval määral paratama-
tu, et ka lavastuse teine vaatus hakkab
kordama ning üle seletama seda, mis
vaatajal juba niigi selge. Kuid me olek-
sime ilmselt ebaõiglased, kui jätaksime
märkimata, et niisugust, just nimelt teis-
ses vaatuses tekkivat lagunemisprotsessi
on juhust olnud täheldada ka Tšermen-
jovi mõnes eelmises töös («Minu naine
valetab!», «Hiirrelöks»).

Nende kahetsusväärsete asjaolude toi-
mel libisebki lavastuse mõtte raskus-
punkt ja järelikult siis ka publiku huvi
keskpunkt teises vaatuses sotsiaalselt
probleemistikult rohkem Uuriija (Leonid
Sevtsov) ja Praktikandi (Svetlana Aki-
mova) sümpaatiat edenemisele. Nagu
näidendis, nii ka lavastuses on siin tu-
vastatav melodraama. Aga kuna Leonid
Sevtsov arendab seda teemat võrd-
lemisi diskreetsest ja Svetlana Akimova
on ainus näitleja, kellel õnnestub teises
vaatuses huvitavam olla kui esimeses,
siis hakkab nende kangelaste iseenest
melodramaatilise vahekord töötama
mõtte kasuks, et niisugune konventsio-
naalsusi hülgav armastus ongi üks põ-
hilisi inimlikke väärtusi. Lavastaja iga-
tahes kasutab selle mõtte ära ja vastan-
dab seda meie esimeses vaatuses avan-
nenud sotsiaalsete suhete lohutu pildi-
ga. Nii omandab ka etenduse sundsenti-
mentaalne finaali teatud õigustuse.

ENNE JA PÄRAST AUTORI LAVALEILMUMIST

Noorsooteatri «Orpheuse» esietendu-
sel viibis ka autor Leonid Zuhhovitski.
Pikema vestluse saime pidada päev va-
rem, möödunud laupäeval.

■ Te olete 60. aastatel debüteerinud
näitekirjanik, öelge nüüd, palun, oma
1973. a. kogemusega, kas dramatur-
giasse on raske tulla?

Nähtavasti väga raske — kui üldis-
tada, mida olen näinud ja kuulnud.
Minul endal lihtsalt vedas: teine näi-
dend, mille elus kirjutasin, tuli juba
lavastamisele. Üks näidend ei tee veel
dramaturgi. Mida on vaja, et sünniks
dramaturg? Saada lahti oma eelmisest
näidendist, näha laval oma vigu. Just
laval, muidu ei puhasta platsi uue tüki
sünniks. Algaja arenguks on vaja õn-
nelikku kokkulangemist, et ühendada
üldse harva koosinevad poolused: mi-
nul on just niisugune näidend
(mitte lihtsalt näidend), ma vajan teat-
rit ja, teiselt poolt, teater otsib just
niisugust tükki, ta vajab mind.

■ Kas vastab tõele, et teie näiden-
dite valmimisloos on suur osa ühel kir-

jandusala juhatajal, nimelt Leningradi
Puškini-nimelise teatri endisel kirjan-
dusala juhatajal?

Veera Viktorovna Ivanova! Jah, vas-
tab küll. Tark, erudeeritud inimene,
tunneb hästi teatrit — kuid mitte sel-
les pole asi, teist inimest ju otseselt
kirjutama õpetada ei saa. Tal on aga
hiilgar olnud kirjanusala juhataja
tarnis: ta on õhutanud, korrigeerinud,
ideede genereerinud, ilma et kipuks seal-
juures asendama autorit või režissööri.
Ta ei ütle ette ühtki repliiki, ühtki
käiku, kuid osutab täpselt asjadele, mis
tulenevad meeleolust, stiilivärvist, mõ-
ne mõtte rõhust, ta juub, kus on mi-
dagi puudu või viltu. «Toimetaja» on
tema kohta vähe öelda. Ta mõistab
sind poolelt sõnalt; arutame, vaidleme,
ja sa märkad lõpuks alati, et ta ei
arenda mitte oma mõtet, vaid sinu
oma. Harukordne sisseelamisvõime. Tal
puudub autori (kunstniku, lavastaja)
enesearmastus. Mõni kriitik, mõni kol-
leeg ütleb sulle ka võib-olla midagi
väga täpselt, hiljem on aga selles kin-
ni, käib oma soovitusetega peale. Siin
pole see. Arvan, et kirjanusala juha-
taja on üldse naise elukutse: vähemalt
töös autoriga, aga vist ka lavastajaga
on hädavarvili naiselik oskus järele
anda, näiliselt omast loobudes teise
inimese tööse, mõttekäiku «ümber ka-
hastada». Kõige hinnatavam peaks sel-
le elukutse juures olema võime luua
kõrgtemperatuuri «loomisreaktsioo-
niks» — oskus olla katalüsaator, ak-
tiivselt ära kuulata, luua pind ja tugi
teise inimese loominguks. See on har-
vaesinev talent. Ja veel: kirjanusala
juhataja peaks alati kaitsma autori (nii
elava kui klassiku) huve, mitte teatri
huve (viimase huvide kaitsjaks on
koosseisus teised inimesed), olema
kirjanuse advokaat keerulises ja
kompromissiderikkas teatriprotsessis.

■ Kirjaniku ja teatri suhted üldse?

Teatril on ka tervikuna naiselik
iseloom: rumal, kergemeelne, truuduse-
tu. Kui kirjanik hakkab kirjutama
ühele teatrile, on ta, ma kardan, varsti
omadega läbi. Kirjutada on vaja en-
da jaoks, abstraktselt muidugi —
vaataja jaoks. Teatriga peab drama-
turg astuma kokkupõrkesse. Kui teat-
ris ei leia uus näidend vähimatki vas-
tupanu, on see juba halb märk. Looja,
sealhulgas ka see, kes teatris töötab,
niisamuti dramaturg, jõuab uuele aren-
guastele ainult vastupanu murdes —
nii teiste kui enese oma, mõlemat.
Teha kõikide jaoks harjunult-vas-
tuvõetavalt — see on inimlikult mu-
gav, kuid kurb juhtum.

■ Kui rääkida muredest meie dra-
maturgias, teatrikunstis?

Mulle tundub küll, et meie näidendid
tegelevad liiga palju võõrastest vald-
kondadest, s. o. mitte kirjanuse- ja
teatriomaste ülesannete ning problee-
midest. Me võtame asjatult üle ajakir-
janduse ja mitmesuguste asutuste
funktsioone. Dramaturgia peaks tegele-
ma inimesega. Sellepärast ongi kolm
nõukogude parimat näitekirjanikku ik-
ka Rozov, Arbuzov ja Volodin — kahte
viimast armastan ise kõige rohkem —
et nad kirjutavad inimlikult ja inime-
sest. Iga üksiku inimese väärtus, olgu
ta milline tahes, tema õigus olla nimelt
see, kes ta on, peaks meie teatris roh-
kem kaitsmist leidma. Mulle ei meeldi
kuidagi need skeemid, et alul on in-
imene halb, aga siis kasvab ümber. Mi-
nu tükiid on pigem seda laadi, et alul
näib inimene halb, aga näidendi
jooksul saavad kõik saalis aru, et te-
malgi on õigus õnnele. Muidugi, igal
põlvkonnal on oma kogemus, oma
probleemid, oma vaatenurk. Kunst
uuenes põlvkonniti, ja kogu arengu-

protsessi jäävad augud, kui uut vaate-
nurka ei teki või ei looda tingimusi
selle tekkimiseks, need augud ei sti-
muleeri ka «vanu». Hea näide drama-
turgias on (oli) Vampilov, juba uue
põlvkonna esindaja — nii mina kui
Miša Roštšin tundsin kogu aeg «nuga»
selja taga, kuigi Vampilovil personaal-
selt ei olnud ju sugugi «tapja loomus». Pärast tema traagilist surma ei tunne
ühtegi «teistimõtlejat» kandadel olevat,
on küll noori dramaturge, aga keegi
neist pole veel «ohtlikuks» saanud. Nii ka
teatris. Minu lemmiklavastaja on Efros,
aga juba tükk aega ootan kannatama-
tult, et keegi teine, teistsugune ja noo-
rem, minu sümpaatiates temaga võist-
leks. See on tore, et Tallinnas on
praegu kaks teatrit 30-aastaste põlv-
konna käes (Mikiver, Tšermenjov), põ-
himõtteliselt võiks, peaks olema veelgi
nooremate meeste teatrid. Teatriprots-
essi normaalseks arenguks oleks vaja,
et pidevalt tekiks uusi teatrid ja uue-
neksid vanade koosseisud. See on tõeli-
selt eluline küsimus, kunsti järjepide-
vuse küsimus.

■ Ja nüüd konkreetselt: kas olete
«Orpheust» ise laval näinud?

Ei ole. «Orpheust» mängitakse Rosto-
vis ja Krasnojarskis, nüüd siis homsest
alates ka Tallinnas. Palju loodan
Moskva ülikooli teatrilt, kollektiivilt,
kelle intelligentsus, probleemimõistmi-
ne mulle väga meeldivad — «Orpheus»
on nende lähema aja plaanides. Aga
üldiselt arvan, et kirjanik, kui ta ta-
hab kaua elada, ei pea teatris närvili-
selt nõudma tingimata just seda, mida
tema mõtles ja kujutles, ta peab oska-
ma rõõmustada sellegi üle, mida teater
pakub.

Pühapäeval. Kolm minutit pärast
esietenduse lõppu Salme tänava tühjal

KANGELANE JA STEREOTÜÜP

Teatris eksisteerib pidev vajadus kangelase järele. Ja mitte ükskõik missuguse, vaid just nimelt meie aja kangelase järele. Ometi ei ole sugugi nii lihtne vastata küsimusele, kes igal hooajal lavale astuvate kümnete uute tegelaskujuide hulgast pretendeerib seitsmekümnendate aastate näitekirjanduse kangelase kohale. Esialgu näib selleks kõige rohkem eeldusi evivat Ignati Dvoretiski näidendi «Kõrvaline isik» keskne kuju insener Tššovk, keda on meie publikule tutvustanud Riiklik Vene Draamateater (lavastaja Semjon Lerman) ja telenäiteater (lavastaja Tõnis Kask), kahjuks küll mõlemad üsna ebaõnnestunult. Tššovkovi eeldused tuginevad asjaolule, et ta on printsipialselt uue mentaliteediga tootmisjuht, keda on vorminud majandusreformi ja teaduse ning tehnika revolutsiooni kui meie ühiskonnas kesksed protsesside ideed. Niisuguse isikuga ilmumine lavalaudadele pidigi esile kutsuma terve järglase (ka järeleaimamiste) laine. Üks insener Tššovkovi otseid järeltulijaid nõukogude näitekirjanduses on ka Viktor Lagutin Gennadi Bokarevi näidendist «Terasesulatajad». Nõnda vähemalt tõlgendab Lagutinit lavastaja Oleg Jefremov Moskva Kunstiteatris, kelle jaoks näidend algelt on kirjutatud.

Kuid igal kunstis areneval protsessil on oma kõrvaltulemused. Üks neid on ka tšosiadi, et mida rohkemal arvul populaarne tegelaskuju analoogiaid esile kutsutakse, seda skemaatilisemad ja trafa retsemad need on. Juba on Bokarevi kangelase Lagutini juures kriitika täheldanud teatud ühekülgust ja vaimset tuimust (seda Tšeškoviga võrreldes). Aga niisugused tegelaskujud nagu kolhoosisimees Semjon Bobrov režissöör Aleksei Sahharovi filmist «Mees omal kohal» kõnelevad juba sellest, et sündimas on hoopiski uus stereotüüp. See kõik aga tähendab, et meie aja kangelase koht on tegelikult veel vakantne, et kangelase tänapäevase funktsiooni mõtestamine on alles käimasolev dünaamiline protsess. Ja Vitali Tšermenjovi lavastus «Terasesulatajad» Riiklikus Vene Draamateatris (Voldemar Peil on kujundanud selle üsna analoogiliselt Moskva Kunstiteatri lavastusega) äratabki tähelepanu eelkõige oma huvitavate mõtetliste seoste pooldest selle protsessiga.

Tšermenjovi lavastuse väärtust tõstab

suuresti tema iseseisvus. Eks ole ju selge teadmine, missugune kangelane ei pea olema.

Lagutiniit mängival Juri Orlovil, kellele see roll on esimene kaalukam etteaste Riikliku Vene Draamateatri laval, ja ka lavastajal pole mõtteski heita halba varju Lagutini tõesti headele omadustele. Orlovi kehastatud Lagutin on fanaatiliselt aus, sirgjooneline, leppimatu puuduste suhtes. Kuid nad ei püüa pehmenendada ega õigustada ka Lagutini iseloomu varjukülgi, nagu seda teatud määral tegi Kunstiteatris sama osa mänginud V. Rastsvetajev. Juri Orlov toob esile ka Lagutini hingelise tuimuse ja vaimse kitsarinnalisuse, mis käivad temal aususe ja sirgjoonelisusega käiskäes, hoolimatuse vahendite valikul, mis käib tema puhul kaasas kompromissitusega. Lagutini iseloomuomaduste niisuguse kummalise segunemise juured on sügavas kibestumises, mille on temas tekitanud isa ebaõiglane surm, kibestumises, mida Juri Orlovi Lagutin ravib loonitatud printsipiaalsusega, märkamata, et viimane on tema käitumises muutunud juba eesmärgiks omaette.

Mida kalestunuma kuju võtab Lagutini printsiipiaalsus, seda sümpaatsemaks muutub tema kõrval lavastuses mõistev ja inimlik Pjotr Hromov, keda mängib muvitat näitleja Aleksei Zahharov. Hromovi teeb Zahharovi esituses meeldi jaks eelkõige see asjaolu, et erinevalt Lagutiniist ei pretendeeri ta maailmaparandaja positsioonile, temal puudub täiesti Lagutiniile omane messiakompleks. Zahharovi Hromov on põhimõttekindel ja vajaduse korral ka leppinatu. Rõhutades nende omaduste enestemõistetavust Hromovi karakteris, polemiseeritakse lavastuses seega Lagutini tegelaskujusse programmeeritud mõttega, et üksnes printsiipiaalsus on angelaslik omadus. Ja tõepoolest, kui lüüa ausust ja põhimõttekindlust hakanud ainult kangelaste privileegiaks pidama, siis on lugu kehv. Peale selle väärivad märkimist, et Hromovi tegelaskuju niisuguse tõlgendamise tõttu saab Tšermenjovi lavastuses täiesti seaduspäraseks ka Bokarevi näidendi mõnevõrra allutislik (iga teise tõlgenduse korral) maal, kus nimelt Hromov sooritab näidendi ainsa tõesti erakorralise teo — kustab korjandust Lagutini päästmiseks. Ii et kui Tšermenjovi lavastuse alusel angelase üle arutleda, siis ei saa mööda vaadata Zahharovi mängitud Hromovist.

Midagi üsna olulist lisab Viktor La-

gutini selles lavastuses avaneva teise palge mõistmiseks ka Zoja Samohhinat kehastav Svetlana Akimova. Nagu Zahharovi Hromovi-tõlgendus, nii on ka Akimova osalahendus võrdlemisi armutu Lagutini vastu ja diskrediteerib kõvasti tema pretensioone üksiku kangelase positsioonile, keda elus ei mõisteta. Svetlana Akimova tõlgendus laseb meil äratundmisele jõuda, et niisugustel inimestel nagu Lagutin puudub üks väga vajalik omadus ja nimelt võime armastada ja olla armastatud. Ja, muidugi, ka sellest aspektist võetuna on Tšermenjovi lavastuse Hromov Lagutini igati inimlikum.

Nende kolme olulisema karakteri poolemilisest lahendusest kasvab loogiliselt välja ka Bokarevi näidendi kahe sõlmsema episoodi teisiti lahtimõtestamine. Need on Lagutini kokkupuõrge Sartakovi ja Lagutini ootamatu nõustumine pakutud kohaga, millest saab alguse tema kiiresti kasvav konflikt kogu brigadiga. Lagutini on muidugi õigus ja oma süü tunnetamine ongi see tegelik põhjus, mis sunnib Sartakovi lahkumisavaldust kirjutama, solvumine ning loosungie ülesütlemine on lihtsalt harjumuslik suitsukate. Kuid Sartakovi osas esinev Vladimir Jermolajev annab üsna selgesti mõista, et tema Sartakov läks tehnoloogilise režiimi rikkumise peale välja üksnes töökaaslaste huve silmas pidades, mistõttu ta võibki lahkuda sirge seljaga. See aga sunnib mõtlema, kas pole tegelik süü hoopiski mitte tootmise niisuguses korraldamises, mis seab töölise dilemma ette, kas palk või südametunnistus, sest normaalse tootmisrežiimi korral niisugust dilemmat lihtsalt ei saa tekkida.

Lagutini nõustumine Sartakovi ko-
 nale asumisega mõjus Kunstiteatri la-
 vastuses ravava üllatusena ja põhjustas
 ka kõige enam poleemikat. Vitali Tser-
 nenjovi interpretatsioonis aga tuleneb
 see otsejoones Lagutini olemuse nendest
 isearasustest, millest rääkisime Juri
 Orlovi osalahendust iseloomustades.
 Niisugune Lagutini peabki Vagini (Ni-
 kolai Jegorov) ees taganema ja võtma
 endale ilmselt üle jõu käiva ülesande
 lihtsalt hirmust, et teda muidu kahtlus-
 tatakse printsiiibitus. Järgnenud
 konflikt brigaadiga aga kujuneb lavas-
 tuses illustratsiooniks tuntud tõe, et
 ka kõige õigemad ideed, põhimõtted ja
 eesmärgid pole midagi väärt, kui nende
 rakendamise meetodiks on fanatism,
 põikpäisus, rumaluseni küündiv enese-
 saladus. Lagutini bürookraatlik, põhi-
 nõu kirjatakse klammerduv printsii-
 aalsus hakkab lavastuses kõlama
 noiaatuseks ideede kompromiteerimisega
 nend nende fanaatilise elluviimisega.

1000

ma stseenis, kus Lagutin jääb üksi sulatusahjude ette. Ahjusuud lähenevad rabelevale Lagutiniile nagu tuld sülgavad ambrasuuriavad, kuni Lagutin nende ette kokku variseb. See on minu arvates väga mõjus võrdpilt mõttetust, absoluutselt ebavajalikkuse ja desorienteerivast tehiskangelaslikkusest, millega lõplikult diskrediteeritakse Lagutini pretensioonid kangelase positsioonile. Mõnda aega hiljem öeldakse antud stseenist tuletatav juhtumõte välja Varlamovi (Jevgeni Vlassov) tekstis sisalduva, Lagutiniile adresseeritud lausega: «Sa ei märkagi, millal sa muutud usu nimel tuleriidale minejast selle tule-riida süütajaks...» Fanaatilise loomuse puhul on ideemärklusest vaid üksainus samm idee-inkvisiitorluseni ja niisugust fanaatilisust eitades, nähes temas kõlbmatut lähenemist probleemidele, jaatab lavastus Hromovi pretensioonitult valmisolekut eneseohverduseks.

Kes on näinud «Terasesulatajate» lavastust Moskva Kunstiteatris, sellel võivad muidugi tekkida küsimused, kui võrd on Lagutini niisugune tõlgendus põhjendatud ja kas Bokarevi näidendis ikka on piisavalt seeldusi niisuguseks lähenemiseks. Minu arvates on ammandav vastus nende küsimuste antud ajakirjas «Voprossõ Literaturõ» nr. 6 k.a. avaldatud Oleg Jefremovi lavastuse arutelus, kus Lagutini tegelaskuju positiivse interpreteerimise võimaluste kõrval on järjekindlalt osutatud nendele omadustele, mis kutsuvad esile eitava suhtumise temasse. Ka tunnistab samal arutelul lavastaja Oleg Jefremov, et kuigi tema näeb Lagutinis positiivset karakterit, on Lagutin temagi arvates kodanikuna ebaküps, mille tõttu ta ei suudagi täita oma positiivset programmi.

Omapärane vastus on tegelikult juba antud ka Eesti NSV Riikliku Vene Draamateatri laval, kuigi paraku ebaõnnestunud lavastustega. Pean silmas Viktor Rozovi näidendid "Situatsioon", mis esietendus siin hooaja algul. On ju Rozovi kangeline Viktor Lessikov üsna ilmselt nii insener Tšeskov, kui ka Lagutini alternatiiv, Rozovi poleemiline vastus nende sotsiaalsete tüüpide nihutamisele tänapäeva kangelase kohale. Kui insener Tšeskovile ja Lagutinile on kohaldatav mõiste "tugev isiksus", siis Rozovi Lessikov on eelkõige loov isiksus, kelle tulek lavalaudadele Moskva Draamateatris Malaja Bronnajaal N. Volkovi kehatustes puhus diskussiooni- leegid meie aja kangelase olemuse määratlemise ümber nõukogude dramaturgias lausa lõkkele.

Eesti NSV Riikliku Vene Draamateatri lavastused ei ole kaugeltki veel laimatud, ka Vitali Tšerņenjovi käesolevas töös on tühikuid, näitlejaküündimastust ja lavastaja ebatäpsusi, ent teater on siiski suutnud viia vaataja nõukogude näitekirjanduse arengu sõlmpunktide juurde ja avanud oma huvitava ning originaalse suhtumise nendes probleemidesse. See pole paha sissejuhatus juubelihooajale.

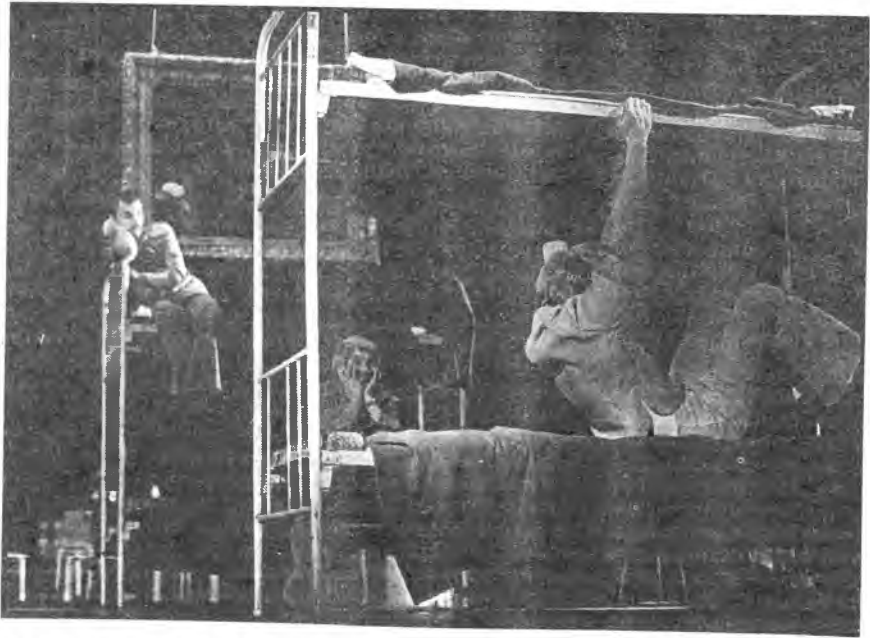
VALDEKO TOBRO

laval. Zuhhovitski (kohevil, peaaegu
kohkunud, ilmsesti liigutatud):

„3õdõpõõ... Üle igasuguste ootuste. See on vist tõesti parim lavastus, mida ma kunagi oma tüki põhjal näinud olen. Tõesti, väga palju sellest, mille pärast ma selle näidendi kirjutasin, on Mikiver ära aimanud. Jutt pole sellest, et ei oleks, mille kohta märkusi teha, neid kohti on ilmselt ka. Aga tähtis on, et me mõistame lavastajaga teineteist kunsti nähtavasti «tõlgi» abita. Jätan nüüd siia oma uue näidendi («Häire-süsteem»), tahaksin väga, et just Mikiver selle lavastaks. Teate, seni on minu etenduste retsensioonides kirjutatud tegelikult alati Zuhhovitski näidendist, olen kindel, et seekord hakatakse eelkõige kirjutama lavastusest... Oi! Kunstniku (Aime Undi) tahaks ära

varastada ja Moskvasse viia... Ja poisid (Vello Janson ja Ivo Eensalu) — ma pole ju ses mõttes päris professionaal, et kirjutan lihtsalt järjekordse näidendi, näitlejale järjekordse rolli, olen alati unistanud, et minu näidendi-ga astuks üles uus nägu, täiesti tund-matu näitleja, keda publik selle konk-reetse inimesena hakkakski vastu võt-ma, teda tegelaskujuga peaaegu samas-tades. Ma muidugi ei tea, kas see juhtub, kas publik hakkab käima, et ni-melt Richard Tiškovit ja Šurikut näha, aga ma tahaksin... Kõik eeldused peaksid olema: poisid on tublid ja mulle öeldi ka, et need on nende esi-mesed suured osad, tähendab just see, mida olen igatsenud.»

Vestelnud REET NEIMAR

Stseen «Orpheusest» Noorsooteatri lavai (esietendus oli 18. novembril). Lavastaja — Mikk Mikiver, lavakujundaja — Aime Unt.

UUS HOOAEG

LENINGRADI TEATRIS

Akadeemilise Suure Draamateatri peanäitejuhile Georgi Tovstonogovile, kellele hiljuti anti Lenini orden, kuju-
neb alanud hooaeg küllalt pingerikkaks. Pärast küllalistendusi Rumeenias on oodata järke tema kuulsatele Gorki-lavastustele. Seekord on kavas «Põhjas». Käesoleva aasta lõpuks on G. Tovstonogov planeerinud veel ühe uuslavastuse — viimasel ajal populaarseks saanud dramaturgi A. Vampilovi näidendi «Möödunud suvel Tšulimskis». Samaks ajaks peaks rambivalgust nägema ka uus lavastus väiksemal laval — I. Örkený'i «Kassimäng» (lavastaja J. Aksjonov). Peanäitejuhi enda plaanides on veel V. Tendrakovi romaani «Kolm kotti söklaid» lavalettoomine, samuti L. Pirandello «Kuus tegelast autori otsingul».

Leningradi Komöödiateatrit mäletavad meie vabariigi teatrihuvilised suvistest külalistendustest Tallinnas. Praegu on siin valmimisjärgus E. Braginski ja E. Rjazanovi näidend «Sugulased» (mõeldud järjena samade autorite «Töökaaslastele»), mida lavastab P. Fomenko. Samalt režiissõitlil on oodata veel M. Roštšini «Vana uusaasta» lavastust. Paralleelselt Suure Draamateatriga plaanitakse I. Ōrkney'i «Kassimängu» (lavastab A. Remezov Moskvas). Teatri peanäitejuht V. Golikov töötab L. Zorini uue näidendi «Stress». Plaanis on ka üks V. Šuksini instseneering. Gennadi Oporkovi juhtimisel töötav Leninliku Komsomoli nim. Teater on tuntud oma erksa, tänapäevase närviga. Esimene klassikatükk — A. Tšehhovi

«Kajakas» esietendub tema lavastuses novembris. Huvipakkuvaks peaksid kujunema ka G. Oporkovi teised tööd: eksperimentaalse iseloomuga lavastus noortest «Kes on kes?», L. Zorini näidend «Transiit», USA dramaturgi J. Habboti muusikaline komöödia «Kus on Charly?» (F. Lesseri muusika).

Populaarne on Leningradis ka Lensoveti-nim. Teater. Hooaega alustati siin A. Volodini näidendi alusel loodud muusikalise komöödiaga «Dulcinea Tobosost» (G. Gladvkoi muusika). Teatri peanäitejuht I. Vladimirov juhendab R. Ibragimbekovi näidendi «Naine roheline ukse taga» lavastust. Tšehhoslovakkia dramaturgia festivaliks on valitud B. Bogutšene näidend «Peaegu jumalik eksitus». Välisdramaturgiast on kavas A. Shefferi «Mäng» ning Neil Seemoni «Paljajalu pargis». Teatri kaugematesse plaanidesse kuulub Tšehhovi «Onu Vanja». Väärib märkimist, et käesoleval aastal avab teater D. Garini «Keegi peaks...» («Кто-то должен...») lava-seadega ka väikese saali ukсед.

Riiklik Akadeemiline A. Puškini nim. Draamateater elab üle režiissuuri uuendamise raskusi. Külalislavastajatena hakatakse rakendama filmirežiissööre. Plaanis on lavale tuua ka uus lava-variant «Kuritööst ja karistusest» («Sonja Marmeladova») ning L. Leonovi «Vene metsa» instseneering nimetuse all «Ivan Vihrov». Aasta lõpuks tahtatakse uuendada mõõdunud aastal mõnda aega kavas olnud «Kirsiaed».

ENN SIIMER

«Arhitektuur on kõigile kättesaadav ja nauditav. Enam kui ükski teine kunstiteos tekib arhitektuuriteos ühiskondlikust kogutahtest, nii et kodanik võib õigusega sellele uhke olla. Arhitektuuri ülesanne — kõikidele kultuurilistele üritustele alustust anda — on ka meil tänapäeval sidunud arhitektuuri kultuuri üldarenguga.» (Edgar Johan Kuusik. «Eesti arhitektide almanahh», 1934, lk. 9.)

Mart Port tõstis oma artiklis «Mis mõjustab arhitektuuri» («Sirp ja Vasar» nr. 43) üles väga aktuaalsed ning meie arhitektuuri arenguga tihedalt seotud probleemid. Kuid on veel üks probleem, mis eriti selle järjekindla ignoreerimise tõttu esile kerkib. Mõttes ju Mart Port ja mõtlevad ka paljud teised meie kultuuritegelased arhitektuuri all vaid ehitatud hooneid või peatselt konkreetselt realiseeritavaid tööprojekte, ent ehituskunstil on ka oma vaimne sisu. Kui Mart Pordi seisukohta võib mõista, sest peab ta ju Eesti NSV Arhitektide Liidu esimehena juhtima eelkõige meie arhitektuuri igapäevaseid küsimusi, siis seda mõistetamatum on niisugune suhtumine ehituskunstisse näiteks Kunstiinstituudis, kus meie noori arhitekte koolitatakse. Tagajärjena saadakse küll rahuldav käeosavus, aga puudulik vaimsus.

Siinkohal arhitektuuri kui vaimse kultuuri ühe sfääri definitsioone toomata tuleksin vaid meelde, et arhitektuur ei haara mitte üksnes ehitatud hooneid ja realiseeritavaid projekte, vaid igasuguseid — ka fantastilisi — arhitektuurseid projekte, veel enam — igasugust mõtlemist ehitamisest ja ruumi korraldatud või korraldamata jaotamisest üldse. Mõne hea kirjaniku arhitektuurikäsitus (näit. M. Butori «Modifikatsioon») annab ehituskunstist enam kui keskpärase arhitekti looming. Samuti on arhitektuurialaloos esinenud

ÜHE-MEHE-ARHITEKTUUR

hulk tooniandvaid isiksusi (K. Malevitš), kes ise pole ühtki maja ehitanud. Teinekord on aga arhitektuuri lätnud hoopis muusikas (sajandivahetuse arhitektuur — R. Wagner) või rahvuslikus liikumises (soome rahvusromantiline juugend). Arhitektuuri võivad mõjustada ka riiki valitsev türann (näit. Hitleri-aegne ehituskunst Saksamaal) ja usukaanonid (nende alusel on püstitatud suurem osa kirikuid). Tundmata arhitektuuri vaimseid, sotsiaalseid ja ka formaalseid lähteid, oleks meil võimatu mõista kas või sellise eripärgelise ehitise nagu Pirita kloostri kompleksi kompositsiooni. Jaotamata varasemat arhitektuuri vormi ning dekoori eriomaduste järgi stiilidesse, oleks võimatu seda tunda õppida, rääkimata süstematiseeritud analüüsist, s. o. arhitektuuriteadusest. Käsitledes arhitektuuri vaid sotsiaalsest ning majanduslikust aspektist, jõuaksime drastiliste järeldusteni, et feodaalkorra kasuahnusest dikteeritud Tallinna vanalinn kui selle sümbol tuleks viivitamatult lammutada. Suunates aga arhitektuurikriitika lahendama projekteerimise ning ehitamisega seotud instantsidevahelisi lahkheliseid, missugune ülesanne on hoopis teistel ametiisikutel ja organisatsioonidel (muu hulgas

ka arhitektide loomingulisi huve kaitsma pandud Arhitektide Liidul), võtame talt rolli kajastada meie arhitektuuris põhilist — vormikultuuri (mõtlen vormi all nagu ikka plaani, mahtu, disaini — kogu ehitise elementide kompleksi).

Kahjuks nii jõutaksegi väära ja pessimistliku järelduseni, et arhitektuuri kujundavad peamiselt vaid kõrvkõimalikud normid, organisatsioonide erinõuded ning nn. ametkondlik kriitika. Tegelikult pole aga meil isegi näidet, et üks hoone oleks ehitatud täpselt kõiki norme arvestades (mõne ametkonnaga leitakse ikka kompromissi). Vanadest vormidest vabanetakse vaid nende asendamise läbi uutega ning keegi ei tea, kas need uued vastavad tulevastele arengutendentsidele. Vastuolu ehitusnormide materiaalsete vahendite ning arhitektuuri arengu vahel on ülemaailmne. Meenutagem siinkohal kas või Sidney Ooperiteatri arhitekti Utzoni lahkelt tellijatega või arhitektuuriajakirjanduse tendentsi avaldada üha enam projekte, kontseptsioone või arhitektuurifantasmaid. Täiendades M. Pordi võrdlust, ütleksin: müürist peaga läbi ei jookse, ainult loova mõtte konstruktsioon võib masiivi purustada.

Lisaks arhitektuurile, mis kujutab

endast vaid valminud hooneid ja mida võib pidada kollektiivseks arhitektuuriks, pakuksin välja ühe-mehe-arhitektuuri, mis tegelikult iseloomustab praegusaegseid tendentside ehituskunsti. See ei ole kaugeltki mitte ehitamise nauditav diskrimineeriv kodu joonestuslauda taga, vaid praktilise fooniga nähtus (analooiliselt kaasaegsele teadusele, mis on vaid osaliselt või kaudselt praktikasse rakendatavad).

Võtame näiteks arhitektuurivõistlused, mida meil korraldatakse peamiselt ehitatava hoone kompositsiooniidee saamiseks. Neid võistlusi iseloomustab hulk kõiksuguseid ettekirjutusi, mis peale kehtivate ehitusnormide, tehnoloogiliste erinõuete sisaldavad mõnikord ka kasutatavate materjalide nomenklatuuri ning maksumuse (!!!). Just erakordselt piiratud konkursiprogramm tingis ka «Estonia» ooperiteatri projektide ühe-kõlgsuse ning hilisema poleemika «Sirbi ja Vasara» veergudel, kus selgitati küsimusi, mida oleksid pidanud lahendama just konkursiprojektid. Meenub mõnelauseline programm Jaapani arhitektuuriajakirjast, milles elamuviisiluse põhiliseks ja ainukeks piiravaks tingimuseks oli — hea ja inimlik maja.

Just arhitektuurikonkursid ilma mõtetult piiravate eeskirjadeta näitaksid meie arhitektuuri tõelist palet, loovate isiksuste tegelikke võimeid ning annaksid tellijale ühe mõeldava skeemi (harilikult koostab programmi üks inimene) erinevatele formaalsele lahendusele lisaks veel hulk teisi lahendusi-kontseptsioone.

Ooperiteatri poleemikas avaldatud seisukoht, et arhitekt jäägu oma lippide-lappide (s. t. vormide juurde), pole nüüdisaegses projekteerimispraktikas enam valitsev. Arhitektuur pole praegu (nii nagu ajaloo) mitte üksnes kunstide süntees, vaid kunstide süntees tehnoloogia ja sotsioloogiaga. Teatrit pro-

Kui suure ulatusega oli Balti liidu vabariikide akvarellinäitus Riias?

Mahu poolest 50—60 tööd igalt vabariigilt, ajalisel muidugi kolme viimase aasta looming. Eesti osakonnas oli eksponeeritud 56, esinevaid autoreid 15. Nimeliselt: J. Adamson, M. Fuks, H. Jõe-rüüt, M. Leis, V. Lember-Bogotkina, E. Lehis, E. Maaser, H. Mölder, I. Ojalo, T. Pallo-Vaik, A. Pilar, V. Pirk, A. Pulst, I. Tõnurist, J. Uiga.

Mida võiksite öelda kolme vabariigi väljapanekute iseloomustamiseks?

Lühida ja kokkuvõtliku iseloomustuse leidmine on raske, ka ühe maa piires erinevad kunstnikud vahel loomelaadilt ja töökspidamistelt.

Kui alustada ürituse peremeestest lätlastest, ja nendest peabki alustama, sest nende hegemoonia akvarelli alal on kaheldamatu, siis tuleks kõigepealt tunnustada nende suurt tehnilist meistrikkust. Akvarelli võimaluste virtuosose ja mitmekesise ärakasutamise poolest ületavad nad oma partnereid tunduvalt. Neil on julgust, kontrasti, sära ja leidlikkust. Tase on küllaltki ühtlane ja tugev. Seal on näiteks P. Duškini suurilnikud linnavaated, mis teostuslaadilt meenutavad meie E. Okka kunagisi tööstusmotive; seal on E. Andersonsi ja J. Brekte peaaegu monokroomsed vanalinnadüüdid — tehniliselt päris kunsttükid; seal on K. Fridriksoni suureformaadilised (100×100!) «Nokturnid», kus tumedal, sulaval taustal liigub peen, eksimatult virtuosone šaabrijoon, tuues ööpimedusest esile inimese kuju; seal on R. Bems oma kirkavärviliste ja kontrastsete abstraktsioonidega, mille juures ei tule ettegi, et tegu on akvarelliga — ei mingit vesist ühtesulavat ebamäärasust, vaid selged, kindlad vormid, konstruktsioon ja maht; seal on I. Zarinši sädlevalt virtuosossed žanripildikesed suplejatega, vihmavarje kandvate daamidega — neis on midagi pariislikku; M. Muižule foovlike värvidega hoogsad visioonid ja palju muud. Või J. Anmanise tsüklil «Muusikahelid» — miniatuursed, kuld-sel põhjal osavalt ja peenelt sulatatud, väga ilusad tööd! Või J. Zvirbulise veelgi miniatuursemaid, stiilseid ja meisterlikud variatsioonid Puškini «Jevgeni Oneginile». Neid maksaks näha!

Uhtekokku võiks öelda: lätlased armastavad akvarelli ja see tuleb neil välja. Puhutise kaldumise välisesse efekti või romantilisse tundetooni võib neile küll andeks anda (kui see meie anda on).

Leedulaste maailm on hoopis teine, palju koduvillasem, kui tohiks nii öelda.

AKVARELL OMAETTE

Nende üldine orientatsioon rahvakunstile annab siingi tunda. Ehk polegi see nende juures niivõrd tahtlik kui loomulik? Aga kuigi nad tehnika valdamises lätlastest taha jäävad, annab nendelgi tunda (ja võib-olla veel rohkem) artistlikule eneseesitamisale püüdlev laad, millest mõningane vägi-vald akvarellimaterjali, värvi ja looduse kallal. Kõige tugevamat kunstnikukätt näitasid A. Savickase tööd. Temal on omapärane, värvilise joonega skitseeriv laad, mis eemalt vaadates tundub pastellina. Samuti joonistuskunstilised olid ühe kesksema autori L. Tuleikise teosed, mis olid ka ehk kõige «leedulikumad»: suureformaadilised, erkate värvidega, primitiivstlik-rohmaka joonistusega. Esile tuleks tõsta samuti I. Budryst, kelle tumedate kontuuridega ja tugevate värvidega teostes oli midagi vitraažlikku. Üks kurbloos

kulissidetagune seik: kuigi Budrys oli ise näituse kujundaja, pidi ta ühe oma parema ja võib-olla kogu Leedu osakonna parima töö eksponeerimata jätma, sest naabrid ei kannatanud selle mõju välja.

Üldiselt võiks öelda, et leedulasi iseloomustab mõningane siirus ja lihtsimeelsus, kavaluse vähesus isegi kaval-dada püüdmises. Pikemal vaatlemisel hakkab see kõitma.

Eesti osakonnale iseloomustust anda on kõige raskem, ei oska nagu distantsti võtta. Kui kujundaja pean ütleva, et mul tuli tükk vaeva näha, et ära hoida halli ja lahja üldmulje tekkimist. Näib, et akvarell kipub meil kuidagi unarusse jääma: tegijaid on vähe, loomingulise mõtte liikumine loid, keskpäraseid töid tunduvalt rohkem kui häid. Esile tuleks tõsta Malle Leisi, kelle

röömsad lillefantaasiad olid kogu näituse tipptasemel. Minu tähelepanekute järgi meeldisid need kõigile, kes neid nägid. Kiideti veel J. Adamsoni, T. Vaiku ja loomulikult ka A. Pilarit. Üldiselt tundus Eesti NSV ekspositsioon ebaühtlasem kui teised. Oli tugevaid töid, aga samas kõrval ka nõrgakesi.

Kas akvarellikunsti on tele arvates piirid ja kas ta pakub edasisi arenguperspektiive?

Sisulised piirid on. Mitte iga teema ei anna akvarellis teha. Akvarell saavutab täiuslikkuse seal, kus on midagi õrna ja lüürilist. Teiste teemade ja elamusriigide jaoks on teised tehnikad.

Edasise «arengu» kohta on raske midagi öelda, on ju vaieldud selle üle, kas kunst üldse areneb või ainult teiseneb. Teisenemisevõimalusi peaks aga alati olema, eriti meil, kus akvarelli viljelemine aastate kaupa üsna ühekülgne olnud.

Mis teile isiklikult näitusel kõige enam meeldis ja miks?

Lätlastest meeldis kõige rohkem L. Kupcis. Tema puhul oli näha püüdu tegelikkuse tõepärase maalilise esitamise poole. Teised kasutasid värvi enamasti dekoratiivselt, paiguti seda isegi objektist lahutades. Kupcis läks teed, mida mõistlikumaks pean: allutas eneseväljenduse tehnika võimalustele ja tehnika võimalused looduses olevale. Üks liivane mereäär päikeses helendava valge majakese ja viltukasvanud männiga oli nõnda õige ja loomulik. See polnud romantiline ega idülliline, vaid karge ja asjalik. Kujundi tajus on Kupcisel tugev, värvimeel hea.

Leedu osakonnas paelus üks K. Abramavičiuse maastikumotiiv: sumedates murtud toonides jõeäär remmelgate ja lootsikuga kalda veeres. Selles oli mingi vaikne äraolek, mingi sisemine helgus, see ei hüüdnud kogu aeg häälekalt: «Tule, vaata ja imetle mind!» nagu paljud teised.

Toimetuse küsimustele vastanud

OLAV MARAN

TÄNA KELL 15 AVATAKSE TARTU RIIGLIKUS KUNSTIMUSEUMIS EESTI NSV TEENELISE KUNSTNIKU ILMAR Torni PERSONAALNÄITUS. VÄLJAPANEK TUTVUSTAB TUNTUD GRAAFIKU VIIMASTE AASTATE LOOMINGUT.

ILMAR OJALO. «LEMBITU TÄNAV» [AKVARELL, 1972]

jektieriv arhitekt ei saa niikuinii mõõda minna selle probleemistikust: ta kas pöördub asjatundja poole või otsib teat-rifenomenist endale sobivaima tendentsi (tavoline teatrikunst — vaataja suhe siin puudutatud tasemel). Ja et arhi-tektuuris on primaarne ikkagi arhitekt (nagu teatris lavastaja), ei saa teatri-hoone projekteerimisel primaarsuse küsimust üldse tekkida.

Ka vormi suhtes ei valitse konkursidel kuigi soodne kliima. Peab kohe ütleva, et meie arhitektuur pole vormi-kultuuris saavutanud niisugust rikkust nagu kujutav kunst ja muusika. Arhi-tektid loovad domineerivalt ikka neid-samu üle lahe levinud soome 60. aastate arhitektuuri modifitseeritud va-riante, mis ei vasta meie sotsiaalsele vajadusele, kohalikule arhitektuuritra-ditsioonile, ehitustehnoloogiale ja mis veel hullem — ka mitte kaasaegsetele arhitektuuritendentsidele mujal maa-ilmas, muu hulgas Soomes! Olene jõud-nud selliste grotesksete näideten, et kaldkatused majale pannakse kalde varjamiseks ette lai laudriba (nn. kar-niis) või peente lintakende ribadega luuakse kaheksandal korrusel keldri-meeleolu (valgus langeb tuppa ülevalt kitsast avast). «Viru» hotelli madalama korpuse lai karniis on tingitud ikkagi jämedast katusekattest. Tunnistagem ausalt, et meie arhitektuur ei väljenda viiendikkugi sellest eripalgelisusest, mida toob meieni maailmaarhitektuuri tunnustatavaid tendentsi tutvustav «Sovremennaja Arhitektura». Et jääme ots konkursside korraldamisel on Eesti NSV Arhitektide Liidu käes, siis vaba-mate programmide koostamisel ja žürii koosseisu demokratiseerimisel saavad arhitektid ise palju ära teha, avardades seega üldsuse ettekujutust arhitektu-rist kui loovast kunstist.

Ka on Arhitektide Liidu võimuses arhitektuuriideede-kontseptsioonide kon-

kursside ja näituste korraldamine, mis haaraksid arhitektuuri arengu üldte-maatikat (linnade areng ja planeering, uute vormide ning konstruktsioonide kujundamine, arhitektuur kui sotsiaalne või esteetiline fenomen jmt.), mis näitaksid nii arhitektidele kui ka üld-susele ehituskunsti edaspidiseid arengu-võimalusi, aidates ehitamisega seotud ametkondadel mõista arhitektuuri töö-list rolli ühiskonnas. «EKE Projekti» head tööd on tunnustust leidnud põhi-liselt ikkagi viimaseil aastail loodud projektide avarama vormikäsitusle tõttu (sest suur osa projektidest on veel realiseerimata), EKE arhitektide ja ehitajate loovama suhtumise foonil ehi-tuskunstisse.

Arhitektuuri hulka kuuluvad lisaks viimaseil aastail ehitatud hoonetele, projektidele, konkursslahendustele ja siin mainitud ideedele ka loomulikult kogu eksisteeriv hoonestus koos täna-vate, tehisloduse ja mälestusmärkide-ga, ühesnaga — visuaalne miljöö. Iga-suguse arhitektuurikultuuri arenguks on tarvilik vaimne järjepidevus, orgaa-niline üleminek vanalt uuele. Ma ei poolda vana arhitektuuri kui muinsuse haiglast säilitamist, vaid pieteeditunnet ning kultuuri uue sidumisel vanaga, vana asendamisel uuega, vana rakenda-misel uue teenistusse. Kõikvõimalikud ümber- ning juurdeehitused iseloomus-tavad ehk kõige ilmekamalt meie arhi-tektide tänaast taset, sest näiteks juu-gendfassaadide muutmist stiiliks ei nõua ükski kehtiv ehitusnorm. Häbi meie tänasele ehituskunstile teevad ka eba-õnnestunud juurdeehitused eesti arhi-tektuuri tippteostele (Pirita restoran, Pärnu rannahoone). Laastatakse resto-rani «Nord» fassadi vanalinnas ning intiimseid puumajad Kadriorus ja Pelgu-linnas. On rikutud visuaalne miljöö Kaasani kiriku ümbruses (Kaasani ki-rik on Tallinna vanim puuehitus), Tartu

maanteel (näiteks sinna sobimatu kino «Eha» näol), Kadriorus (uute spordiehi-tiste ja eriti pretensioonika kohviku-hoonega) ning Glehni pargis. Asjaosali-sed on vaimustatud loodusega orgaanili-selt seotud maailmaarhitektuuri huvita-vamate mälestiste hulka kuuluva Glehni kasvuhoone katmisest betoon-konstruktsiooniga ning varustamisest neonvalgustusega (!!!). Nõmme uni-kaalsel supelasutuse kompleksil, funk-tionistliku puit-arhitektuuri ühel pare-mal näitel, lasti hävida. Ainulaadsed arhitektuuridetailid — ukсед, katuse-alused, sepised, väravad jmt. — asen-datakse nüüd uutega, ehitise arhitek-tuuri suhtes sobimatutega. Ja kõigi nende «ebaprojektide» all on kas auto-rina või kinnitava organina peaaegu alati arhitekti käsi (!!!). Kummaline, aga arhitektuuri põhiliste laastajate-na esinevad meil ikka arhitektid. Meenub NSV Liidu Teaduste Akadeemia kirja-vahetajaliikme D. Lihhatšovi ütlus: «On kurb, et arhitektuurimälestisi tuleb kaitsta väga sageli just arhitektide endi eest.»

Arhitektid on omaks võtnud halva tehnokraatliku suhtumise, mis näeb igas detailis rubla ning igas hoones halli ratsionalismi. Ometi elame masi-najastul, millal inseneride loov mõte peaks olemasolevat arhitektuuri täien-dama uute industriaal-tehnoloogiliste vormidega nende masinaist johtuvas liikumises ning detailides. Masinast võetakse praegu üle aga mehaanilis-primitiivne, kuna dünaamilis-emotsio-naalne element jäetakse lihtsalt kõrvale. Leviva arhitektuurse banaalsuse pea-põhjusi on mitteküllaldane arhitek-tuuripropaganda. Isegi arhitektide al-manahh kannab nimetust «Ehitus ja arhitektuur», nagu ei ehitataks arhitek-tuuri, vaid «arhitektuuritaks» ehitamist. Kui «Sirbis» ja «Vasaras» ilmub veel arhitektuuriartikleid, siis teised

vabariiklikud lehed ei leia nendele mitte kuidagi ruumi. Ainsa kunstiliigina puudub arhitektuuril ka oma muuseum: ometi algas ehituskunsti areng koos rahvaliku kultuuri arenguga (kas seda pole tõestanud juba arheoloogia?). «Looming», mis kolmekümnendail aastail avaldas ka arhitektuurirubriiki, ei pea ehituskunsti enam üldse kunstiks. Ja siiski on arhitektuur kõige massili-sem kunstiliik — juba elamise faktiga tarbib teda iga inimene. Propaganda on vajalik aga selleks, et teha passiivsest tarbijast ARHITEKTUURI aktiivne mõistja ja toetaja. Rahvusliku arhitek-tuuri arenguks on tarvilik ka tema järjepidevus bioloogilis-sotsiaalses mõt-tes: arhitektide uued, pealekasvavad põlvkonnad. Nende kasvatamine ja ku-jundamine on samuti meie ehituskunsti arengu põhiküsimusi, mille positiivne lahendus lasub ERKI arhitektuurika-teedri südametunnistusel.

See kõik mõjustab meie tänast ja homset arhitektuuri palju rohkem kui tuletörje keelatud (kuigi ka vaeiel-damatu rumalus) katuseaknad. Lõpp-kokkuvõttes demokraatlikku inimlikkust taotlevaid ehitus- ning arhitektuurivorme, mis oma ebatüüpilisuses ja koor-dineerimatuses põhjustavad palju se-gadust ja närvide raiskamist, ei kom-penseeri me hoolimatusega, mille pea-misi põhjusi on arhitektide endi koha-tine kultuuritus, järjekindluse puudu-mine täiusliku arhitektuuriideali ot-singul. Et nende ideaalide maksimaal-seks realiseerimiseks pole tihti võima-lust, on globaalne probleem, ent arhi-tektis endas peituvate võimaluste leid-mine on ehituskunstnike ja EHITUS-KUNSTI sisemine probleem, mida iga-üks lahendab väljakujunenud eetika valgusel. Just arhitektuuri sisemise arenguga, n.-ö. ühe-mehe-arhitektuuri-ga, võime vahest ehk täiel rindel asuda selle kunsti loomisele.

AVALIK KIRJAKAST

KALLIS INGE TEDER!

Minu ees oli «Sirbi ja Vasara» 36. number (7. septembrist), mil-lest lugesin Teie mõtteavaldust Balti vabariikide tarbekeraamika näi-tuse kohta. Olen muidugi puudutatud sellest, mis käib meie kohta, ja pean oma kohuseks (ehkki kahjuks tagant-järele) informeerida Teid mõningatest küsimustest, mis Teie tõenäoliselt teadmata. Te tähendate üsna õigesti, et väga väikese väljapanekuga esines Kunstitoodete Kombinaat. Kuid see väljapanek ei peegelda sugugi meie toodangut: näitusepaviljoni saatsime märksa suuremas nomenklatuuris ja mitmekordse koguse sellest, mis seal näha oli. Saatsime muidugi uuemat too-dangut ja igast artiklist 10–20 eset, mis võimaldaks ka meie osa kujun-dada hoopis teisiti. Kui siis näitus ava-ti, nägime oma kohkumuseks, et meie uuemat toodangut ja ka väga paljut sellest, mis oli eksponeeritud Vilniuses (näiteks suuremad modelleeritud vaa-sid), polnudki välja pandud. Täiesti puudus kõrgkuumuse keraamika, mille kohta «Ohtulehe» kirjutistes oli maini-tud, et see on meie tugevaim külg ja paljude teiste maade keraamika hulgas ainulaadne. Seda ta ka on, ainult et kujundajale see nähtavasti ei sobinud suurejoonelise kujundusidee elluviimi-seks. Sellepärast valis ta nimelt reeg-lina must-valgeid esemeid, neidki 1–2 kaupa, mis tõepoolest jätab nigela mul-je. Ma arvan aga, et siin ületas kujun-daja oma võimupiirid: meie kohus oli esitada oma toodangut, mida me ka te-gime (seisis kastides laoruumis), tema asi esemed vaatamiseks, mitte kujunduse toetamiseks välja panna. (Muide, nagu Te ka ise teate, oli meie tarbekunstinaütustel varem seesama viga, millest nüüdseks oleme õnneks lahti saanud; sellepärast ei osa-nud siin midagi taolist oodata.) Et see oli ikkagi keraamikat tootvate ettevõ-tete ülevaatenäitus, on kujundaja nii-sugune teguviis vägagi taunimist vää-riv. Olen nõrduinud, et meie toodanguga niilviisi ümber käidi. (Muide, esimene küsimus, mis mulle üks spetsialist näi-tuse avamisel esitas, oli: «Aga miks teil kõrgkuumust väljas pole?») Vilniuses

ma ei käinud, kuid tookordse eksposit-siooni kujundaja M. Lass teatas, et kombinaadi väljapanek oli mõjunud seal hästi. Jääb arusaamatuks, miks koduvabariigis ei leitud meile rohkem ruumi, selle asemel toodi hoopis sisse nii suurel hulgal klaasi, mis tegelikult (nii heatasemeline, kui see ka on) ei mahu üldsegi näituse «Baltikumi tarbe-keraamika» raamidest.

Teine küsimus, millest Te arvatavasti teadlik ei ole, on see, mida meie atel-jeed endast õieti kujutab. Meile pole ku-nagi pandud eksperimentaalbaasi üles-annet unikaalloomingu viljelemiseks; keraamikaatleje on üks kombinaadi teiste ateljeede seast, kombinaat aga on tööstusettevõtte, vabrik; tal on oma riiklik plaan, rangelt kinnitatud kuude lõikes. Keegi pole kunagi oletanud, et näiteks meie dekoratiivkudumise atel-jeed oleks eksperimentaalbaas, samuti mitte naha- või metalliatleje. Nad koo-vad rahumeeli dekoratiivkangaid, trü-kivad rätte, teevad peenrahakotte, rin-namärke, ehteid — ei mingit pahan-dust. Miks meile siis kangesti mõnelt poolt pahaks pannakse, kui teeme näi-teks vaase? Ja kasutame sealjuures oma unikaalset tehnikat — kõrgkuu-must? Kallis Inge Teder, sellel baasil on suureks kasvanud ju kõik eesti ni-mekad keraamikud; meie baasil on töö-tanud Piipuu, Lass, Kormašova, Sömer, Matvei ja paljud teised. Kas maksab siis nüüd meid nii väga halvutada, kui kõrvale on kerkinud hoopis erineva-suunaline sõsarettevõtte? Meie ateljee on väga väike, ainult seitse töötajat, enamik naised. Oma jõu kohaselt oleme andnud nii palju, kui suudame. Kunstnikud, kes vajanud, on meilt saa-nud materjali (põletused on tehtud meil), ka tehnilist abi — kõik igakuise küllalt pingelise plaanitaitmise kõrval. Ja kui Te astuksite korra Kadrioru muuseumi tarbekunstifondide hoidlas-ke (teate küll!), siis võiksite näha, mil määral on meie ateljee olnud kunstni-kele baasiks.

See kõik on ju meil tehtud! Ja see on ainult mürdosa — juurde tuleb ar-vestada see, mis kuulub Kunstifondi valdusse, kõik see, mis on kas olnud näitustel või pole näitustele pääsenud-ki. Veel ka kunstiloterii tööd. Ja seda kõike paljude aastate jooksul. Pean veel lisama, et on olnud kordi (eriti näituste eel), kus ateljee plaanitaitmine on seisnud tõsisel ohus. Kas seda on vähe?

Nagu ma ütlesin, on meie ateljee vä-ga väike, pealegi kummitas vahepeal tööjõupuudus, sest kes noortest inimes-est sooviks keerulist, palavat ja musta tööd. Nüüd on olukord mõnevõrra la-

henenud: oleme saanud uut tööjõudu noorte meeste näol, kellest loodame ajapikku kasvatada suuremate deko-ratiivvormide teostajaid.

Mis puutub aga unikaalloomingu eksperimentaalbaasisse, siis on küll ülim aeg niisuguse loomiseks. See on vana ja valus küsimus ja selle lahenda-mine ei käi üldse mitte Kunstitoodete Kombinaadi keraamikaatleje võimu-piiridesse.

Mul on kurb meel, et meie asutuste vahel puudub tihedam kontakt ja et võivad tekkida niisugused arusaama-tused.

Sõbralikult tervitades
Teie INGRID NÖGES

LUGUPEETAV INGRID NÖGES!

Tahan eelkõige väga kahetseda, et olen oma artikliga Teile muret ja sü-damevalu valmistanud. Julgen seejuu-res kinnitada, et hindan väga seda tööd ja vaeva, mida Teie väike kollek-tiiv meie keraamikakunsti heaks on tei-nud. Tean ka seda, kui suurt osa on etendanud Kunstitoodete Kombinaadi keraamikaatleje «eesti nõukogude keraamikakunsti arendamisel. Veel tä-naseni on mul meeles meie keraamika-meistrite rõõmus elevus, kui kombi-naat hakkas tootma kõrgkuumuse ke-raamikat. On meeles isegi, kuidas Elgi Reemets kõneles, et Ingrid Nögesel (tol korral nimetas ta Teid veel Treikeld-riks) on õnnestunud saada jumalikult ilus valge kõrgkuumuse krakleegla-suur. Kunstitoodete Kombinaadil oli õi-gus olla uhke oma kunstnike savigla-suuridele, milles me leidsime olevat peale esteetilise tabatud veel palju rah-vuslikku jne. Neid teeneid ei saa keegi eitada ega ole seda ka mina oma artik-lis teinud.

Te tunnistage aga ka ise, et Kunsti-toodete Kombinaadi väljapanek näitu-sel «Balti vabariikide keraamika» jäi nõrgaks, ehkki peasüüdlaseks peate ku-jundajat. Ma ei oska selles kompetent-selt kaasa rääkida, kuid mis oleks, kui me jätaksime näituse sinnapaika ja lä-heksime käsikäes Kunstifondi kauplus-tesse, et osta sealt endale mõnd keraa-milist eset? Nüüd langeb kujundaja osa ära. Me seisame Kunstikombinaadi ke-

raamikaatleje toodanguga lihtsalt vas-takuti. Ja kas nüüd kaaludes ja vaagi-des Teile tõesti ei tundu, et näiteks kümme aastat tagasi oli Teile atlejee toodang mitmekesisem, lahendustelt hu-vitavam, glasuuridelt elavam ja — mis peamine — paistis meie üldise ke-raamikatootmise tasemel erksalt ja uudselt silma. Tänapäeval on kombi-naadi atlejee kõrvale kerkinud teisi tarbekeraamikat tootvaid ettevõtteid. Tähendab, kombinaat on saanud endale konkurente. Kohe tekib küsimus: kui-das hakkab sel taustal atlejee toodang kõlama? Siit edasi probleem, millise ülesande kombinaadi keraamikaatleje on endale uues olukorras seadnud, ja küsimus, kas see ülesanne võib olla sa-masugune, mis kümmeaastase aasta eest, või peab vastavalt muutunud oludele tegema selles korrektsioone? Usun, et nii Teile kui ka mina tahame mõlemad, et meie Kunstitoodete Kombinaadi keraa-mikakunsti hea maine ei taanduks teis-te ettevõtete toodangu ees. Veel enam, julgen arvata, et Kunstitoodete Kom-binaadi toodang peab olema ikka ja alati esirinnas, mitte üks paljude seas, vaid juhtiv suunaseadjana, ainuke oma-laadne. See on raske ülesanne, kuid teist väljapääsu ju ei ole. Seetõttu on mul väga kahju, lugupeetud Ingrid Nö-ges, et Te minu kriitilist märkust Kuns-titoodete Kombinaadi keraamikaatleje tööde kohta nii kitsalt tajusite ja selles ainult etteheiteid endale ning oma väi-kelele kollektiivile nägite. Küsimus on ju laiem, nii lai, et seda ei ulata lahenda-ma ei minu ega Teile ja Teile väikese kollektiivi käed. Te tunnistate, et unikaalse loo-mingu tarvis läheb vaja eksperimen-taalbaasi; Te tunnistate, et Teile atlejee on väike, inimesi vähe — see tähendab, et ka Teile arvates pole kõik asjad meie keraamikakunsti arendami-seks korras. Kas siis on õige sellest vai-kides mööda minna ja asju lasta oma rada edasi minna? Hoopiski ei tahaks ma Teiega nõustuda aga väites, et kombi-naat on lihtsalt tööstusettevõtte, vab-rik. Tal on tõesti oma riiklik plaan. Aga see on ju igal nõukogude asutusel, ka muuseumil, isegi kuude lõikes. Kunsti-toodete Kombinaadil on meie rahvama-janduses oma konkreetsed spetsiifili-sed ülesanded, millest üks seisneb kind-lasti meie kunstielu mitmekülgses eden-damises. See asjaolu nõuab Kunstitoo-dete Kombinaadilt eriprogrammi, mis peaks olema selge Kunstitoodete Kom-binaadi iga atlejee ja osakonna juhata-jale.

Lugupidamisega
Teie INGE TEDER

10. novembril esines Tartus Eesti NSV teenelise lastekoori «Ellerhein» viisilaste kammerkoor kontserdiga eesti rahvalauludest. Kava oli koostatud originaalselt: esimeses pooles 13 K. A. Hermann, teises pooles 13 V. Tormise rahvalauluseadet. Kontsert näitas, et selline valik on leidlik ja õigustatud. Ühed palad rahvalaulude töötlemise algusjärgust (1890), teised kaasaegsed — kõrvuti pääsevad nad paremini mõjulegi. Eriti kiiduväärne on Hermann kaua aega liiga lihtlaseks peetud seadete ulatuslikum tutvustamine. Ilmneb, et nauditavat on nendes tänapäevalgi.

Koor esines Heino Kaljuste dirigeerimisel laimatuult. Näib, et rahvalaulude mõjuletoomiseks on eeldusi just noortel. Häälerühmade hea tasakaal, puhas intonatsioon, vaheldust loovad, hästi väljapeetud dünaamilised kontrastid ja nüansid, kammerlikult intsiimne esitusmaneer — kõik see tagas kontserdi silmapaistva õnnestumise, mida kviteeris ka suures osas noore publiku tihe ja soe aplaus. Hermann ja Tormise ühisjooni on laulude seadmine eeslaulja ja koori vaheldumisele, mis annab vastutava osa solistidele. Solistid (kahjuks ei teadustatud nende nimesid) koori ridadest esinesid suurepäraselt, kaunid hääled ja muusikaalsus olid nauditavad. Kava esimeses pooles kõlasid eriti hästi «Lõikaja laul» ja «Mõista!», noorematesse kuulajatesse tõid elevust ka populaarsed «Sokukene» ja «Vares vaga», teises pooles olid elamuslikumad need, mis juba meloodiatena haaravad, — «Mure murrab meele», «Pihlapuu», «Vaeslapsed laanes» ja «Õhtu ilu». Tore oli ka ehtsalt setupärane särtsakas «Lauljaid otsitakse». Küsitav on «Sakste sõimu» kavasse võtmine, eriti kuulajate iga arvestades. Niigi napp viisike jääb hoopis varju vandesõna «kurat» kordamisele ja forte's hüüdmisele, seade jätab toore, naturalistliku mulje. Kava rahvalaululist ehtsust vähendasid paar pala, mis pole tegelikult eesti rahvalaulud. Olen juba 1957. a. ilmunud uurimuses näidanud, et «Ise» («Kuku sa, kägu, kuldalindu!») pole rahvalaul, vaid K. A. Hermann looming (sõnad «Kalevipojast»), selleks tuleb tunnistada ka «Kui sa

teaksid» (sõnad «Kalevipojast»), mille ulatuslik stroofivorm ning mitmeharulise arendusega meloodia ei vasta rahvalaulutraditsioonile. Mõlemas laulus on muidugi kasutatud ehtsaid rahva viiside intonatsioone. Vaevalt saab eesti rahva viisiks pidada pala «Kus sa käisid, vennakene?» (laiemalt tuntud sõnadega «Lilla istus kambris») — tüüpiliselt liidertaafellik meloodia avaldab pigem saksa algupära. Päriskorrektne pole ka Tormise seade «Ei ole üksinda» paigutamine ehtsate

poolse kujundusega rahva viisi täiendamiseks. Mõnikord on viisile lisatud vaid burdoon või sellisena kõlav kvindiparalleel, mõnikord areneb see paarist toonist koosnevaks kontrapunktiks või ostinato'ks, mõnikord saadab kogu laulu paarist-kolmest helist koosnev akord. Napp polüfoonia ei ületa rahva viisi enese meloodilist loomust. Mõnigi kord laieneb laulu diapason, aga ikka sama viisi või selle variandi kordamisena kõrgemal või madalamal. Sellisest kujundusest sünnib

ja meie: rahva viisi meloodia muutmise ja arendamine on olnud rahva viisi olemust moonutav ja põhimõtteliselt ebaõige.

Niisuguste hinnangutega ei saa nõustuda, siin avalduvad vasturääkivused. Ei rahvamuusikat ega ka selle raketust mis tahes ajajärgul ei saa õiglaselt hinnata, kui mitte arvutada konkreetseid ajaloolisi olusid, idealisi ja esteetilisi eesmäärke, mille nimel seda muusikat on loodud. Veel enam: ülimalt pesuehtsa rahva viisi ideaaliks

RAHVAVIISIDE MUISTSEST JA NÜÜDISAEGSEST KÕLAST

rahvalaulude kavasse: sõnad pärinevad Kelchi kroonikast (1695), kus meloodiat ei ole, Kolga-Jaani rahva viisi (Kelch aga elas Järva-Jaanis) on sõnadele liitnud helilooja ise.

Põhiliselt jättis kontsert väga hea mulje. Koor on nõudliku kava ettevalmistamisel tublisti tööd teinud. Oma kohal olid ka Johannes Jürissooni mõnusad vahepalad Hermanniga seaditud lauludele: Hermann mõtteavaldused rahvamuusika kohta, samuti Veljo Tormise sõnavõtt oma loominguprintsiipidest kava teise poole algul. Rahvamuusikaprofessionaalidele andis kontsert hinnatava lisa, karged ja selged rahva viisid, nendes avalduvad lihtsad ja siirad tunded jõudsid kuulajateni. Tuleb vaid soovida, et koor selle kontserdiga veel palju kordi ja paljudes kohtades esineks!

Tsükli «13 eesti lüürlilist rahvalaulu segakoorile» avaldab Tormis järjekordselt temale omaseid erijooni rahvalaulude töötlemisel. Ta on juba aastaid tuntud selle ala novaatorina, isikupärase stiili ja koorivõimaluste leidliku rakendajana. Pole kahtlust, et tema seaded on kõigist varasemast lähimad ehtsale rahvamuusikale. Vaevalt on ka keegi suutnud napima oma-

nib omapärane värvikas harmoonia, milles on ruumi ka huvitavatele dissonantsidele («Kalendrilaulud»). Ülim lihtsus, ülim lähedus ehtsale rahva viisile on üha enam saanud helilooja deviisiks. Sellise omapäraga on V. Tormis teadagi lisanud uue lehekülje eesti muusikale (peaks ka ütleva — eesti rahvamuusikale) ja saanud tuntuks väljaspoolgi kodumaad.

Oma loomingulisi põhimõtteid on V. Tormis tutvustanud ajakirjanduses ja mitmesugustel kontsertidel. Ta on andnud ka kõige põhilisemaid hinnanguid eesti rahva viisi senisele kasutamisele üldse. Nii ka viimati. Paraku äratavad need vastuväited ja poleemikat. Helilooja kinnitas, et ta on rahva viiside seadmisel suurima sugulase leidnud Hermannis. Rahva viiside hilisemad kasutajad (Saar, Kreek jt.) olevat vaevalt näinud sellega, et tuua euroopa muusika Eestisse ja valanud eesti intonatsioone euroopa muusika vormi, jätnud aga sealjuures eesti rahvalaulu enese ja tema vormi kõrvale. Tormis püüdnud just eesti rahvamuusikavormi viia Euroopasse ja just siin ta ongi leidnud mõttekaaslast Hermannis. Taas kõlas mõte, mille Tormis on avaldanud artiklis «Rahvalaul

seadmine rahva viiside töötlemisel ja selle meetodi ainuõigeks kuulutamise viib ju tunnetuslikule piiratusle ja ühekülgsele, millele on täie õigusega tähelepanu juhtinud O. Tuisk «Sirbi ja Vasara» veergudel. Tõepoolest: miks siis laulda rahvalauluseadeid ja mitte juba rahvalaule?

Kerkib paradoks: rahvalaul on kauge mineviku looming, praegusaegne helilooja töötleb teda aga nõnda, et ta peamises väljenduses võimalikult minevikuliselt kõlaks. Tõotleja väldib kogumult määravaid kujundeid, mis oleksid uuemad kui kauge originaal. Ent ta pole ju selleks võimeline: ta ei suuda ju kuulata X või XVIII sajandi rahvalauliku kõrvadega. Parimalgi juhul jääb see püüe ikkagi kaasaegseks stiliseeringuks.

Tormise Hermanniga-avastuses on küll omajagu tõtt, kuid töötlemismeetodi suure sarnasusest Tormise seadetega küll palju rääkida ei saa. Vastupidi — erinevused on põhimõttelised. Hermann on regivärsilisi rahvalaule tugevasti kohandanud omaaegseks, eriti vormiliselt. Ehtsa regivärsi vaba ridade arvu on ta seadnud sümmeetriliseks ja andnud neile sageli salmi laulu, seega uue rahvalaulu vormi, pal-

esrie läheb lahti ja kohe esimene pilguheit lavale rõõmustab silma — erk ja tugevate kontrastidele rajatud kujundus häälestab vaataja jälgima midagi elavat ja lõbusat. Külalis-kunstnik Moskva Marina Sokolova on sellele lavateosele loonud erilise tausta, mis on ühest küljest nagu tinglik: tegevuspaigad ja sündmustiku arengule peaaegu et vajalik atmosfäär on antud vihjamisi, mitmesugused kujunduselemendid vahetatakse et vaataja silme all. Nimelt on kasutatud kolme lintidest-paeltest koosnevat vahetekk — üks keskel, kaks kummalgi küljel. Nende vahelt piilutakse välja, nende taga viiakse tuuakse vajalikke dekoratsioone. On loodud illusioon, samas aga ka rõhutatud mängulisust.

Just mängulisus — on nagu päris ning ei ole ka — ongi otsekui võti selle operietenduse emotsionaalse ja mõttelise toonusele. Stiili poolest meenutab kujundus selgelt vene rahvapilte luboke, nende värvirõõmsust ja naiivselt armast muinasjutulisust. Lisaks sellele on tegevuse foonina kasutatud rahvakunstnike laadis koloriitselt maalitud-kujundatud kandikuid või liudu. Folkloristlike elementidele on rajatud ka kostüümid, vaheldusrikkad nii vormilt kui värvilt. Nagu muudki kujunduse üksikasjad on ka tegelaste rõivastus ilmselt stiliseeritud, nii et kõik laval tegutsejad meenutavad mõneti suveniirnukke.

Ometi pole stilisatsioon kunstniku töö (ja küllap ka lavastaja taotlustes) mitte eesmärk omaette, vaid üks põhilisi väljenduslikke komponente. Seda küll sündmusterikast, ent siiski naiivse võitu lugu näidatakse vaatajale, seda mängitakse. Siiralt ning suure kaasaalamise ja -minekuga, ent siiski väikese üleolekuga, otsekui virvendaks kõigi osaliste silmis kerge naeratusvine: «Jah, mängime teile seda ajalisel kauge ja pretensioonitult lugu, meile ta meeldib ja me tahame, et teie koos meiega kaasa lüsite.»

J. Miljutini operetti «Neid ärevil» võib õigusega lugeda nõukogude operetiklassika hulka kuuluvaks teoseks (esietendus oli Leningradis 1945. a.). Seda on omal ajal palju lavastatud, ta on leidnud tee ka välismaale. Ent aeg on edasi läinud, esteetilised tõekspidamised

muutunud ja ka muusikateatri kerge muusa on nüüdisajal märksa teistsugune kui kolm aastakümnet tagasi.

Nagu praegu tavaks saanud, esitatakse igihaljaid laule ja pillilugusid uues, tänapäevale vastavas ning lähedases rüüdis. Nii võttis ka Moskva Operiteater ette selle teose noorenduskuuri. Omal ajal olid libretistid M. Galperin ja V. Tipot teose aluseks olnud V. Krõlovi näidendit üsna tugevasti koolutanud tollal kehtinud šabloonide järgi. Uue

na nii soliste kui ka kooriliikmeid elama lavaelu, mis mitmelgi puhul on lausa üllatav.

Zanriliselt on lavastaja andnud teosele määratluse «lüürliline komöödia». Etendust jälgides võib aga veenduda, et lavastuslikult ja mänguliselt on see mitmeti rikkam: realistlikult karakterikujunduselt, leebelt huumorilt ja soojalt lüürikalt tõuseb etendus mitmel puhul terava groteskini. Niimoodi on satiirivahenditega antud lavastusele üldistav

Vääriline partner A. Laidile on M. Jõgeva tema armukadedana naise Nataša osas. Ühest küljest tundub küll otsekui raikamisena, et üks meie võimekamaid operisolisti on rakendatud operetis, pealegi osas, mis üldjoontes vastab subreti ampluaale. Ent ta teeb seda nii elavalt ja usutavalt, et raske oleks kedagi teist tema asemel kujutleda. Pealegi on säärase rolli tema kui lavakunstniku arengus kahtlemata väärtuslikuks ja arendavaks kogemustekooliks.

ELU- JA VÄRVIRÕÕMUS ETENDUS J. MILJUTINI «NEIUD ÄREVIL» RAT «ESTONIA» LAVAL

redaktsiooni ettevalmistamisel lähendati teksti tunduvalt algallikale, lähtudes V. Krõlovi näidendi veevast ja realistlikust karakterikäsitusest. Sündis uus tekstivariant, ka muusikas tehti ümberpaigutusi, kärpeid ja täiendusi ning operett instrumenteeriti uuesti. Nii sai peamiseks skomorohh Timofei kuju, kes alustab etendust, juhib ja kommenteerib seda. Keskseks aga kujunes suure ja tugeva armastuse teema — vojevoodi tütar Marfa ei taha mingil tingimusel osa võtta tsaarile mõrja valimiseks korraldatud pruutide ülevaatusest: ta armastab noormeest, kellega hiljuti tutvus.

Opereti uue lavavariandi initsiaator ja üks kaasautoreid oli Moskva Operiteatri peanäitejuht, Vene NFSV rahvakunstnik Georgi Ansimov, kes tüki ka Tallinnas lavastas. Nagu ta ühes intervjuus väitis, oli tal alguses mõte Moskva lavastus täpselt üle kanda. Ent töö ajal tuli leida mitmeidki uudseid lahendusi vastavalt osatäitjate isikupärale, nende laulus-mängulistele eeldustele.

Ilmselt on opereti «Neid ärevil» uus lavavariant G. Ansimovile endale väga lähedane. Suurte kogemustega režissöörina on ta osanud vormida lavastuse terviklikuks ja huviga jälgitavaks etenduseks, mõtterõhud õigesti paika pannud ja teose põhitema selgesti välja toonud. Tuleks toonitada veel seda, et ilmselt on lavastaja suutnud oma entsiaasmiga nakatada kogu kollektiivi, pan-

kõla: naerdakse välja ja mõistetakse hukka roomajalik pugumine, kasuahne intrigeerimine, rumal iseteadvus jm.

Etenduse mõjukuse ja haaravuse tagavad eelkõige kaks näitlejat — Helgi Sallo ja Arvo Laid. H. Sallo Marfa on olemuslikult armas ja lähedane. Vaataja jääb uskuma tema natuuri terviklikkust, tervet mõistust ja nutikut raskest olukordest väljarabelemisel, tema suurt ja kõikekõitvat armastust. Jäädes põhiliselt lüürliseks kangelseks, oskab ta oma osakäsitluse põimida ilusaid humoristlikke jooni. Tükati on tema Marfa küll tunda solisti varasemat osatäitmisest tuttavaid jooni, samas aga avaneb tema talent mitmeski stseenis üsna uudsest küljest. See ei ole mitte ainult näitlejaliku temperamendi ja loomupärase sarmiga mängitud osa, vaid sihipäraselt ja eesmärgiselt kujundatud roll.

Etenduse toonuse määrab suurel määral A. Laidi skomorohh Timofei. Nakatavad tema elurõõm, leidlikkus, ammen-damatu optimism, rahvalik huumor. Nagu ka H. Sallo puhul tuleb eriti A. Laidi juures esile tõsta operetis nii vajalikku sünteetilisust — hinnatavalt professionaalne on ta nii laulus, näitlemises kui ka lavalises liikumises ja tantsus. Alati näib ta oma elemendis olevat, ehkki vahel on ka tunne, et ta ei ela ega tegutse laval veel päris täie jõuga, et kohati jääb tema Timofei oodatust hõredamaks.

Kohalike võimumeeste juhina esineb vojevoodi osas E. Simmermann, tehes seda lopsakate joontega nii majapere-mehena kui ka lihtsameelse armastava isana, keda tütar oskab kavalasti oma soovidele allutada. Meeldivalt sekundeerib talle A. Vihandi vojevoodi naise rollis. Omal kombel koloriitne on aadlimeeste kvartett — R. Gurjev, A. Linna-mägi, V. Peetri ja M. Robas. Lavastuslikult ning ka kostüümilt-grimmilt on lõbusalt vormitud ja paika pandud pruudilaadal esinevad näitsikud. Leidlikult ja nauditava koomilisuse ning agarusega kehastab lesknaist Bulahhovat E. Meil, hea partner on talle K. Kumpan tütar Darjana. Kõik viimati nimetatud kannavad endas lavastuse satiirilist suunitlust aadelkonna, tema piiratusle ja piiritu omakasupüüdlikkuse vastu.

Lihtrahva esindajaist näitab A. Kül-vand ammena järjekordselt head karakteriloomise oskust, nauditav on tema temperamendikas kaasamine kõige toimuva. Mõlder Agafon U. Kreeni esituses veenab eeskätt vokaalselt, osakujunduses häirib mingi kramplikkus. Elurõõmsalt krapsakas on E. Klas-Glass veskipoisi väikeses osas. Niisama nauditav kui aadlimeeste kvartett on ka kolme pristivi tertsett (V. Kirs, R. Bamberg ja H. Kard).

Kõige «helesinise» roll etenduses on vojevoodi tütre armunud kirjutaja Juri Tokmakov. Ilmselt lavastaja abiga

judel juhtudel on ta meloodiaid varieeritavalt kombineerinud. Saare, Kreegi, Elleri jt. meetodeid alahindaksime ülekohtuselt ja desorienteerivalt, kui tunnistaksime rahvaviisi muutmise selle seadmisel põhimõtteliselt pürautuks. Vastupidi, kas mitte just rahvaviiside intonatsioonide intuiitiivne loominguline rakendamine pole suurimategi heliloojate töödes esile toonud rahva muusikakarakterit sügavama sisu?

Põhimõtted põhimõteteaks, aga mainitud paradoks näib hakkavat kitsendama ka helilooja loomingut. Paarist helist koosnev foon rahvaviisiseadena võib hästi sobida, võib aidata rahvaviisi huvitavamalt kuuldavaks teha. Heliloojal näib aga tekkivat vajadus nappidesse seadetes tuua hüüdeid, kõneintonatsioonid, melodeklamatsiooni. Siin võib võtte osutada vastuoluliseks rahvalaulu iseloomule. Rahvaviis kujutab endast esteetilist üldistust, kaunis meloodia on teatava arengujärgu tulemus. See on omaette stiil, millesse mis tahes liiki primitiivsemad väljendused sageli kuidagi ei sobi. Jah, veelgi ürgsemas, meie regivärsilisele rahvalaulule arenguliselt eelnevas muusikas on küll kindlasti suurem väljenduslik osa olnud mitmesugustel hüüetel, itkuintonatsioonidel, sugestiivsel sosistamisel vms. Ka mõnes regivärsilises on need (nõidussõnad) kaua püsinud, mitte aga enam arenenud lüürikas. Seesugused väljendid võivad olla mõnikord seadetes omal kohal, süvendades meeleolu, ent nad võivad häirida, segada, hajutada meloodia kulgu, rõhutada vähem olulist ja viia välisele illustratiivsusele (mis on vastuolus meloodia olemusega), naturalistlikule primitivismile.

Kaunis meloodia on rahvalaulu hing. Seda on avaldanud ka rahvalaulikud rahvaviiside olemuslikus variaabluses. Ja küllap seda on tunnetanud heliloojad, kes on suundunud rahvaviiside meloodilisele avardamisele.

Käisin kontserdil 9-aastase Tiiduga. Koduteel ütles poiss: «Aga minule meeldis rohkem kontserdi esimene pool — seal olid ilusamad viisid ja hääled. Kas sulle ka?»

UDO KOLK

on I. Orav sedapuhku enam-vähem üle saanud temale muidu omast avalisest kinnisusest. Ja küllap nakatab teda ka temperamentne partner H. Sallo: igatahes on nende kahe stseenid meeleolukad ja vaheldusrikkad.

Näitlejana on kõige raskem olukord kahtlemata S. Nõmmikul, kellel olid täita ka režissööri ülesanded. Tõsi, tema bojaar on praegu leitud ja mängitud õigesti ning usutavalt, teda abistavad kahtlemata estraadilava kogemused. Ent siiski näib, et osa on antud eelkõige välise põhijoonisena, karakteri mitmekülgsus ja osas peituvad peenloomika võimalused on veel lõpuni ammendamata.

M. Murdmaa seatud tantsud-liikumised lähenevad mõneti lavastuse üldisele toonusele, ent päris «unisooni» need siiski ei jõua. Eriti on tunne, et skomoroohide tantsud ei monteeru etendusse päris orgaaniliselt, ka jätab nende esituse puhtus soovida. Parem mulje jääb teise vaatusel alguse tantsudivertismendist, ehkki siin hakkab häirima kauni rahvalaulu ja muusikaliselt üsnagi ilmetute tantsude kontrast.

Tähtis koht lavastuses on täita kooril. Koorimeistrid U. Järvela ja P. Lilje on kooristseenid hästi välja töötanud, eriti püsib meeles 2. vaatusel lüüriline koor oma ilmeke esituse ja kauni kõla poolest. Hea ja meeleolukas on lavastuslikult koori dünaamiline ning sisuliselt põhjendatud tegutsemise-liikumine.

Etenduse muusikaline juht K. Raudsepp dirigeerib temale omase lahtise emotsionaalsusega, jälgib hästi vokaalpartide kõlavust. Sedapuhku pole eriti põhjust rääkida lauljate katmisest (sedavõrd *piano*-sse on viidud orkestrisaade), ometi on teatri akustika ka sel etendusel probleemiks. Nimelt mõjuvad orkestrieepisoodid paiguti lausa ehmatavalt jõulistena, sest ilmselt esitab orkester need ettenähtud dünaamikaga ja vajalikus tugevuses. Teatrimaja eelseisva remondi puhul on akustilised probleemid vägagi olulised ja nende lahendamiseks on olnud palju.

Kokkuvõtteks: ilus lüüriline ja parasjagu koomiline etendus, mis on tehtud nii elavalt-huvitavalt, et pakub suisa rõõmu.

VIDRIK KIVILO

RAMEAU'ST ja muust

Trio (vasakult) Jüri Gerretz, Valdur Roots ja Toomas Velmet uut repertuaari valimas.

Prantsuse klavessinistide tunnuks on esindaja J. Ph. Rameau viis kuningliku kontserti valmisid 1741. a. Autor nimetas neid klavessiinipaladeks viiuli ja *viola da gamba* saatel. Kõigi partiide temaatiline aktiivsus näitab, et tegemist on tõesti kammermuusikaga, ning nimetus «kontsert» ei viita mitte stiilile, vaid rohkem kahe instrumendi tegutsemisele. Kontsertide kolm osa pole reeglina tempoliselt vastandatud, nad annavad edasi omalaadseid «hangelisi mudeleid» kas lähedastest tuttavatest, metseenidest või kunstnikest-kolleegidest, nende abikaasast ja tütardest. Iga osa on ühtlasi pühendatud kirjeldatud isikule. Oletatakse, et iseloomujooned pealkirjadena vihjavad prototüübi taunitavatele omadustele.

Huvitava temaatika alusel peamiselt rondovormis loodud palad annavad rohket voli interpretide fantaasiale. Loendamatutest kaunistustest (mordent, triller, eel- ja järellöögid jne.) ülekulutatud partiid on küll tülid, eriti selle stiili ladusaks esituseks liialt raskepärastele klaverile (vrd. tšembalo), kuid kindlasti on veenvate kavatsuste huvides mõeldavad ka mõned vabadused.

9. novembril kandis trio Valdur Roots, Jüri Gerretz ja Toomas Velmet ette kolm viimast kontserti. Re-minoorne on pühendatud Forqueray'le, kolmandast põlvest tunnustatud aldimängijale, ning heliloojatele-virtuosidele Cupis'le ja Marais'le. «La Forqueray Fugue» osutus oma ilmeke polüfoonia ja selge rütmilise faktuuriga reipaks sissejuhatus. Südamlikema tõlgitsuse pälvis lüüriline «La Cupis». «La Marais» aga sai kuuldavaks pildiks elurõõmsast, tahtkindlast muusikamehest.

Siimažoorse kontserdi esimene osa «La Pantomime» äratab huvi omapärase harmoonia ja sekstoolideks ning septoolideks koondatud heliredelitega. Lustakad on «L'Indiserete Rondeau» värvikad rütmilised kontrastid, sädelev huumor. «La Rameau» — seega autopoortree — on «maalitud» kvintessentsina faktuuri kõikvõimalikest keerukustest ja ilustustest. Selle loomerikkuse pani ansambel kõlama täpse asjalikkusega, jõudmata kahjuks veel mängleva vabaduseni, mida antud kontserdi puhul oodanuks.

Kolmas esitatuist, La-mažoorne, algab pühendusega teatriomanik Poupiniere'ile, pururikkale Rameau metseenile. Muusika on läbinisti pidulik ja uhkemeelne «La Timide» (tõlkes 'arglik,

kohmetu»), koosneb kahest graatsilisest rondost, põhifiguuriks sujuv liikumine tertsidest. Kontsert lõpeb erkka kaanonlikult ülesehitatud «Tamburiiniga», klavessinistide ühe armastatuima vormiga. Kontserdi ettekanne õnnestus hästi tänu ühelt teisele nakatuva mängulustile, täielikule üksmeelele. Seda, kuivõrd küsitava väärtusega on metronoomiarvuga tempomäärang klassikute kaasaegsetes väljaannetes, näitas kujukalt lisapalaks korratud viimane «Tamburiin», milles äsjased tempod keerati pea peale ja saavutati mitte põrmugi halvem tulemus.

Rameau «Aaria» kõlas Margarita Voitease esituses trio saatel. Lauljatar kasutas oma rikkast häälematerjali paindliku kammerlikkusega ja pakkus kuulajale lihtsa ning rõõmsa, kauaks jääva elamuse. Rameau osa raamest väljusid aga täielikult kaks Mozarti aariat, hoolimata suurepärasest esitusest. Olevi saal on kindlasti ainult kammerisaal ja ooperiaariate kontsertlik täiehaalus ei leia seal toetust. Pealegi oleks oodanud veel paari Rameau vokaalteost.

Õhtu esimest poolt täitnud E. Kapi Trio valmis 1929. a. konservatooriumi eelviimasel kursusel, kuid hinnati lõputöö vääriliseks (30. aastatel mängiti korduvalt, hiljem vajus unustushõlma). Autor ise peab seda «nooruse vallutuseks». Kuigi noore vallatleja meisterlikkusest ja küpsusestki annavad tunnistust emotsionaalne kõrgpinge, meloodiarohkus, vormikus, oli helilooja tookord veel aldis moeoolude mõjutustele ja mõneti laialivalguv. Hoolikalt viimistletud ja siiras ettekanne tegi trio kuulamise nauditavaks. Romantiliselt puhanguine, sonaat-*allegro* vormis I osa, ladus rahvuslike motiividega vürtsitatud *Scherzo*, laulev *Lento* ja vaheldusrikas Finaal said oskuslikult läbi mõeldud, varjunditekkulase ning teravikliku interpretatsiooni osaliseks.

V. Rootsil, J. Gerretzil ja T. Velmetil on kõik eeldused kujuneda väljapaistvaks kammeransamblik, esialgu jääb vajaka koostöö kestusest. Toonitunnetuslik ühtsus, trio headuse tähtsaim tugitala, on üldjoontes saavutatud keelpillide puhul, V. Rootsi ratsionaalselt lähenemisviisid vajaks mõneti korrigeerimist. Meeldiv oli seekord taju da J. Gerretzi musitseerimisvabadust ja sellest johtuvat tasakaalu partnerite vahel.

INES RANNAP

MÕNE REAGA

di kuuluvad režissöör B. Pokrovski, kunstnik V. Leventhal ja dirigent A. Lazarev. Esietendus on planeeritud 1974. a. märtsikuule.

Noorimad Nõukogude Liidu rahvakunstnikud on Moskva Suure Teatria balletisolistid Jekaterina Maksimova ja Vladimir Vassiljev. Mõlemad lõpetasid Moskva koreograafiakooli 1958. a. ja kuuluvad sa-

R. LÄTTE

AUTORIÕHTU

Eeloleval neljapäeval saab Heliloojate Majas teoks järjekordne autoriõhtu. Seekord astub kuulajate ette, võib vist juba öelda, et keskmise põlvkonda kuuluv helilooja Raimond Lätte, 1931. a. sündinud muusik sai hariduse Tartu muusikakoolis ja Tallinna konservatooriumis, viimase lõpetas ta kompositsiooni ja koorijuhimise erialal. Küllap sellest on tingitud helilooja märgatav huvi vokaalmuusika vastu, mis moodustab valdava osa tema rohkearvulistest loomingust. R. Lätte on kirjutanud sadakond koorilaulu niihästi sega-, mees-, nais- kui ka lastekoorile, mitmed neist on saanud auhindu vastavatel võistlustel. Esiletõusmist (aastavahetuse estraadilaulude võistlustel ja «Tippmeloodia» konkursil) on leidnud ka tema kergemat žanri teosed. Populaarsuse on võitnud R. Lätte lastelaulud, mis peale kontserdilava on kõlanud raadio- ja televisioonis. R. Lätte loomingunimistus on veel mitmed tsükliid ja üksikteoseid solistidele, samuti instrumentaalpalu ja -ansambleid. Ulatuslikumatest töödest tuleb nimetada poeem-kantaati «Sillad» solistile, segakoorile ja sümfooniaorkestrile (1964), kantaati «Minu isamaa» segakoorile ja sümfooniaorkestrile (1969), sümfoonilist pilti «Noorus» jt. Autoriõhtul esitavad valiku Raimond Lätte loomingust lastekoori «Ellerhein» tütarlastekoor, Urve Tauts ja Mare Jõgeva, Anu Järvela ja Maret Selgis, Riikliku Filharmoonia puhkpillikvintett ning Tallinna Üliõpilassegakoort. Õhtut juhib Kalmer Tennesaar.

OLEVI SAALIS

2. nov. Hindemith — Kvartett nr. 3, op. 22. Beethoven — Kvartett nr. 1 op. 18 F. duur. Beethoven — Kvartett nr. 12, op. 127 Es-duur.
4. nov. Bartók — Kvartett nr. 4 (1928). Beethoven — Kvartett nr. 2, op. 18 G-duur. Beethoven — Kvartett nr. 13, op. 130 B-duur

Esitaja: Borodini-nim. Riiklik Keelpillikvartett koosseisus: Rostislav Dubinski (I viiul), Jaroslav Aleksandrov (II viiul), Dimitri Šebalin (alt) ja Valentin Berlinski (tšello).

Beethoveni kvartetide sarja võib allakirjutanu arvates nii ettekanne tulevate teoste sisukuse kui ka kõrgetasemelise esituse poolest pidada meie viimaste aastate märkimisväärsimaks muusikasündmuseks.

Beethoveni kvartetide muusikalise maailma sügavus, vormide küllus ja orgaaniline tervikkus on ainulaadne. Iga kvartetiga on helilooja avanud selle maailma uue tahu, vältides tohtu enesüüetamisega kordumisi. Läbitud keeruleine loominguline tee on hämmastav ja raske on uskuda, et nii kvartetide esimesed kui ka viimased oopused suutis kirjutada üks ja sama inimene.

Beethoveni kvartetide kõrval samas sarjas ettekanne meie sajandi kvartetimuusika on valitud suure asjatundlikkuse ja peene maitsega. Valik laseb meil põgusalt pilku heita mitmetele olulistele stiilisundadele, mis märkimisväärselt on kujundanud XX sajandi muusikalist palet ja tänaseks jõudnud juba muutuda selle vastuolulise ajajärgu klassikaks. Olgu Bartók või Hindemith, Schönberg või Webern, Sostakovits või Britten — neid tundmata oleks muusikahuvilise maailmapilt lünklik.

Juba sellise programmi kavandamine eeldab kõrge kultuuriga, kõrge tehnilise tasemega ja oma missiooni sügavalt mõistvat ansambli, nagu seda on Borodini-nimeline kvartett Moskvast. On vae üksikuid säärase tasemega kvartette, kes suudaksid nii üleoleva meisterlikkusega tuua selgust ja ülevaatliskust ka kõige keerulisematesse partituuridesse.

Ei tahaks korrata üksikasju tutvustavatest artiklitest ega ka detailseid kommentaare kavalehtedelt. Kahe muusikaõhtu programmist kerkib eriti esile Bartóki 4. ja Beethoveni 13. kvartett selle õnnestava tunde tõttu, mis jäi kuulajale pärast ettekannet, mil veendus, et teatud tingimustel võivad ka niisugused probleemikad teosed osutada mõistetavaks ja haaravaks.

Sarja esimesed kontserdid tõestasid hiilgavalt, et stiilne -kava ja kõrgetasemeline interpretatsioon soodas interjööri võivad ühendada arvukad ja küllalt erilistest kuulajaskonda.

ENDEL LIPPUS

mast aastast Suure Teatri balletitruppi. Juba esimesel hooajal ärastasid Maksimova ja Vassiljev üldist tähelepanu. Katerina ja Danila osas Prokofjevi balletis «Kiviilil». Suursaavutusteks võib lugeda osatähtsusi balletides «Giselle», «Don Quixote», «Tuhkatrinu», «Spartacus», «Pähklipureja», «Ikaros», «Uinuv kaunitar» jt. Maksimova ja Vassiljev on Varna rahvusvahelise balletiartistide konkursi kuldmedalivõitjad. J. Maksimovat on autustatud leninliku komsomoli, V. Vassiljevit Pariisi Tantsuakadeemia Nizinski-nimelise ja Lenini preemiaga.

FILMIKRIITIKAST

(Algus 2. lk.)

Seega paneb retsensent filmi objektiivselt novaatorlike, kuid ebaõnnestunud katsete hulka. Väidab ta ju, et autentne film ei ole nõukogude ekraanikunstile traditsioonipärane, «kuid midagi päris tundmatut ta meile ka ei ole». V. Tobro toob näiteid A. Tarkovski ja O. Losseliani loomingust ning see on vastuvõetavam kui «Öhtulehe» vihje Antonionile.

«Rahva Hääle» retsensendi tõstatatud küsimused ei ole puhtteoreetilised, neil on aktiivne tagasiside filmipraktikaga. Ning on täiesti arusaamatu, kuidas need mõtted ei leidnud edasimõtlejast ei Kinoliidu loomingulistest jutuaajamistest ega ka — mis veel tähtsam — «Tallinnfilmis». V. Tobro on ainus filmikriitik, kes analüüsib «Maaletulekut» nõukogude kinematograafia taustsüsteemis, kõrvutades teda teiste liiduvabariikide filmidega.

«Sirbi ja Vasara» (26. I 73) autorid Mati Unt, Karin Kask ja E. Heim ei pretendeeri oma mõttevahetuses retsensioonidele. Siin on kirjaniku, teatriteadlase ja ajakirjaniku mõtisklused pärast «Maaletulekut». Mõtisklused on huvitavad ning sisukad ja näitavad, kui tere- tulnud oleks ümmarguse laua traditsiooni sisseviimine näiteks «Sirbi ja Vasara» veergudele. Kas ei saaks pärast iga uut eesti mängufilmi (ka pärast huvitavat dokumentaal- ja multifilmi) korraldada säärast seisukohtade konfrontatsiooni? Jutuaajamistest võiksid osa võtta vabariigi nimekamad ühiskonnategelased.

Niisiis, üks film — ja kuue ajalehe seisukohad selle kohta. Kuid mulle tundub, et vaid V. Tobro suutis tõstatada olulisi probleeme, mis on seotud eesti mängufilmi arenguga.

Allpool veel meie vabariigi juhtiva ajalehe «Rahva Hääle» retsensioonidest.

K. Tambergi arvustused «Metskapteni» (1. III 72) ja «Don Juan Tallinnas» kohta (15. IV 72) ei ole võrdväärseid. Kui «Metskapteni» retsensioon on argumenteeritud ja mõtlema panev, siis «Don Juani» oma on K. Tambergil ebaõnnestunud.

Ei taha olla paljasõnaline. Kriitik konstateerib algul, et film «jää keskparase vaatamängu tasemele». Siis esitab ta küsimuse: miks juhtus nii? Retensioon vastab sellele aga ebaveenvalt. Esialgu väidab ta, et stsenaarium on «antud žanris päris asjalik töö, kuid natuke hiljem ütleb, et «hispaania nimega daamid... võiksid olla ju ka erinevad iseloomud». Kohe tekib küsimus: kui need daamid ei olnud juba stsenaariumis erinevalt antud, siis ei olnud stsenaarium «päris asjalik töö», kui nad aga olid stsenaariumis erinevad, ent režissöör ei osanud seda välja tuua, siis tuleb nõnda ka jelda.

«Don Juani» puhul tundub, et kõik vead said alguse stsenaariumist, mistõttu isearnis lubamatu on väide, nagu oleks stsenaarium olnud «päris asjalik töö». Seda enam, et mõned read edasi räägib retsensent juba «küsivustega stsenaariumist». Missugust väidet peab lugeja uskuma?

Retensiooni üks viga on selles, et nii kõnealune arvustaja kui ka mitmed teised ei hinda lahus režissööri tööd ja stsenaariumi, ei näe eraldi stsenaariumi temas peituvate vigade, puuduste või — vastupidi — voostrukstega ja režissööri oskust stsenaariumi karidest üle saada või komistuskive. Püüdes analüüsida peaosatähti ebaõnnestumise põhjusi, ei tõmba retsensent ka piirjoont režissööri ja näitleja töö vahele.

Retsensendi väited Gunta Virkava kohta («andekas», aga «näitlejameisterlikkusest jääb vajaka») jätvad ähmaseks režissööri funktsiooni filmis. Režissöör ju valib ning juhendamisviga? Vastust ei ole. Sellelt pinnalt tõuseb üldisem küsimus: kas võib väheste meisterlikkusega, ent andekas näitleja edukalt oma osa täita? Kui jaa, miks siis nüüd tal see ei õnnestunud? Vastuseid me retsensioonist ei leia. Retsensent väidab edasi, et G. Virkava «tõesti ainult mängib ega kehasta südame-murdat». Niisiis, arvustaja püüab eraldada «mängu» «kehastamisest», kuid jätab ka selle küsimuse sinnapaika.

Milline oli siis näitleja mäng (mitte osa kehastus)? Saame teada, et näitleja «üles-andeks» selles filmis oli «põhiliselt vehklemine ja ratsutamine, mida ta teeb ilma dublantsideta».

Kas see tähendab, et «mäng» oli hea või — vastupidi — et see oli halb? Aga kui näitlejal teisi ülesandeid ei olnud, nagu ütlevad retsensent, milleks siis jutt näitlejameisterlikkuse vajakajäämisest? Kui juba uurida näitlejatööd filmis, siis tuleb kõigepealt selgeks teha (mii endale kui ka lugejale), mida oli näitleja mänginud, kuidas kasutas seda ja näitleja võimeid režissöör ja siis alles, kui d a s, vastavalt eelnevale, kehastas (või mängis) oma osa näitleja.

Veel öeldakse, et «andekas ja maitsekas on filmikunstniku töö», kuid ei toetata seda ütlust argumentidega, ei tõestata ära. Jääb paljas, tõestamata kompliment, muud midagi.

Säärased mõodaminnes öeldud kiidu- või laidusõnu on meie retsensioonid

täis. Kord käivad need operaatori, kord helilooja, kord kunstniku, kord näitleja kohta. Nad ei sisalda mingit väärtust, sest neid ei toeta ei argumentatsioon ega analüüs.

Meelega peatusin nii üksikasjaliselt kogenud retsensendi lohakal retsensioonil. K. Tamberg on kirjutanud ka häid arvustusi.

Kontrastiks eelmisele tahaks mainida Elem Treieri arvustust sama filmi kohta («Öhtuleht», 25. III 72), milles neid-samu küsimusi on käsitletud veenvalt ja korrektset.

Huvitava katse tegi «Rahva Hääle», kutsudes filmi retsenseerima asjatundja, kes ei olegi otseselt filmimees. Mõtle H. Hindpere retsensiooni «Don Juani» kohta (15. IV 72).

Asjatundja mõtted on alati nauditavad (isegi siis, kui ühe või teise mõttega ei ole lugeja nõus). H. Hindpere avaldab rahulolematust eesti muusikalise filmi üle, ja vastates küsimusele, milles on siis asi, analüüsib targalt «Don Juani» muusikat ja ka muusikategemise tingimusi eesti muusikalises filmis üldse. Retsensent puudutab olukorda nii «Tallinnfilmis» kui ka «Eesti Telefilmis», käsitleb eesti muusikalist filmi kui nõukogude muusikalise filmi koostisosana, lähtudes žanri «ammustest ja tulevatest traditsioonidest nõukogude filmikunstis».

H. Hindpere analüüs ei ole film välja rebitud ei eesti ega ka nõukogude muusikalise filmi taustast. Tema vaatlusvälja satuvad erinevad ja huvitavad teemad: O. Ehalu muusika, E. Vetemaa tekstid, laulude esitajad, laulude meeldejäävus, helilooja ja režissööri koostöö filmis, filmigrupi suhtumine heliloojasse, režissööri ja helilooja teineteisemõistmine töö käigus, muusikaliste filmide dramaturgia, isegi helilavestuse kvaliteet.

Nii mahukas on see väike retsensioon. Ja kõige kohta on autoril oma asjatundlik arvamus ning raske on neid arvamusid mitte arvestada.

Tundub, et oma ala asjatundjate — kirjanike, heliloojate, kunstnike, ka esteetikute, kirjanike, teatriteadlaste, filosoofide ja sotsioloogide arvamusel ning seisukohad on filmikriitika reserve, mida ajalehed ei oska veel huvitavalt ja kasutoovalt rakendada.

Kuid peatagem veel «Rahva Hääle» juures. Viimased mängufilmide analüüsid on seal Valdeko Tobro sulest. Ta näitab üha küpsemat kriitikuoskust. Kunagi tehti talle teravaid etteheiteid, eriti «Tallinnfilmist». Ei tea, kuidas olid lood minevikus, kuid praegu pakub V. Tobro «Rahva Hääles» üha kõrgemat retsenseerimistaset. Kriitik on tublisti arenenud, täiendanud end teoreetiliselt. Kõige parema tahtmise juures ei saa tema väiteid ning argumente ümber lükata.

Peatun veel kahel V. Tobro retsensioonil.

«Verekiivi» (10. III 73) analüüsitakse seiklusfilmis seaduste järgi, võrreldakse «Viimse reliikviaga» (ka sellele filmile antakse lühike, kuid asjalik iseloomustus, mille suurim väärtus on oskus filmi oma pära välja tuua). Retsensent jõuab järeldusele, et filmi ebaõnnestumise peamisi põhjusi on žanriseadustest mittehoolimine (või nende mittetundmine) ja autoritepoolsu suhtumise puudumine. Filmi puudused ilmnevad nii stsenaariumis, milles ei osatud välja arendada positiivsete kanglaste kujusid, kui ka režissööri töös, kes lubas A. Barčasel üle pea kasvada ning negatiivse kuiu sümptatseks (erinevalt positiivsetest kanglastest, kes on küllalt ilmetud) mängida. «Nii seisab Johann von Üxküll li vastas ekraanil mingi kollektiivne Eikeegi» ja edasi: «Kui kirka positiivse kangelse puudumine teeb «Verekiivi» amorfseks ja ähmaseks ideeliselt, siis klassikaliselt terava konflikti puudumine muudab filmi amorfseks ka kunstiliselt.»

Lõppjäreldus on õigustatud: «Jääb üle ainult küsida, kas niisuguse filmi tegemine ikka oli mõõdapääsmatult vajalik?» Retensioon on võitlev ning meie filmikunsti saatus pärast muretsev.

Nõudlik on ka filmi «Väike reekviem suupillile» arvustus. Autor V. Tobro lähtub NLKP Keskkomitee otsusest nõukogude kinematograafia edasiarendamise abinõude kohta, nõudmised lähene- da ühiskondlikult kaalukate teemade lahendamisele läbimõeldult ning vastutustundega.

Retsensent analüüsib «ajamasina» võtet, mida autorid rakendavad filmis, ning jõuab järeldusele, et «autorite kunstiline kavatsus pöörduv kummalisel

kombel pea peale ja nende «ajamasin» tõrgub edasi töötamast». Analüüs on asjalik, toetub faktidele. Kahju ainult, et kasutades mitmuses sõna «autorid», ei eraldanud retsensent filmi dramaturgiat filmi kinematograafilisest teostusest.

Asjatundja saab küll aru, et kui retsensent räägib «autorite kimbatusest, kes ei oska iseenda loodud olukorrast enam kuidagi välja tulla ega oma teose mõtteid kokku viia», siis räägib ta teose dramaturgiast, aga konstateerides fakti, et film «vabutab kõigele kujutatavale lihtsustatud eba- tõelisuse pitseri», konstateerib ta lavastaja saamatust (või tahtlikku kavatsust seda filmi niimoodi teha).

Asjatundja saab aru, et retsensent ise näeb hästi, kus on linatose dramaturgilised, kus lavastuslikud vead: see ilmneb iga lause kontekstist. Kuid otseselt tekstis pole retsensent neid aspekte eraldanud.

Säärane vigade ühte patta paigutamine ei too kuigi suurt kasu, sest üks kinematograafilise kultuuri koostisosi on filmivaataja oskus näha iga filmitegija (stsenaristi, režissööri, kunstniku, operaatori, näitleja, helilooja, helioperaatori ja ka toimetaja) panust ekraaniteoses, oskus aru saada, milline on nende osatähtsus filmi õnnestumises või ebaõnnestumises. Kui vaataja ei oska veel seda teha, peab retsensent talle teejuhiks olema. Eriti eesti mängufilmi puhul, mis on alles saamisjärgus, ei tohi retsensent jätta diferentseerimata filmi dramaturgiat ja kinematograafilist teostust.

Esiteks sellepärast, et ükskord tuleb ikkagi lõpetada viliatu vaidlus selle üle, kes on rohkem süüdi eesti filmikunsti madalseisus, kas ainult režissöör või ainult stsenaristid (me teame, kui kiired on filmistuudiotite toimetajad iga ebaõnnestumise puhul režissööre süüdistama, unustades, et ka toimetajate vastutus ei ole ühe või teise ebaõnnestumise korral kõige väiksem).

Teiseks sellepärast, et filmide analüüsid oleks kasu neile, kes filme teevad, ja ka neile, kes filmitegemist juhendavad. Tuleb purustada müüt filmitegemise kollektiivsusest (seega õnnestumiste ja ebaõnnestumiste anonüümsusest). Tuleb — ja see on täiesti võimalik kvalifitseeritud analüüsi puhul — avastada, kes on konkreetsed vastutajad filmi puuduste või voostrukstest.

Ainult säärasest kriitikast on kasu. Ainult säärase kriitika võib aidata kõrvaldada tegelikke (mitte väljamõeldud) takistusi eesti nõukogude filmikunsti arengus. Ainult säärase kriitika aitab tõsta filmikunsti.

Ning just säärast filmikriitikat tahab lugeda kinokülastaja.

Mis puutub vaatluse all olevasse ajavahemikku, siis peab kurbusega nentima, et käigus ei olnud ühtegi professionaalsel tasemel ettevalmistatud mängufilmi-stsenaariumi (tuletan veel kord meelde filmide nimetusi: «Metskapten», «Don Juan Tallinnas», «Väike reekviem suupillile», «Maaletulek», «Verekiivi», «Tuli öös»), mis oleks ette ära määranud või vähemalt andnud võimaluse linatose õnnestumiseks (stsenaariumi korrastamine on aga, nagu teada, stuudiote toimetajaskonna ülesanne).

Filmi ei tuleks püüda õnnestunuks tembeldata mõne koolilapse vaimustuse põhjal, nagu ilmnes «Verekiivi» puhul, vaid silmas pidades kasutegurit rahva ideelis-kunstilisel kasvatamisel. Selleks ei kutsu meid üles mitte ainult NLKP XXIV kongress, vaid ka 1972. a. jaanuari otsus kunstikriitikast ja 1972. a. augusti otsus nõukogude kinematograafia edasiarendamise abinõudest. Filme, mis vastaksid nende otsuste nõuetele, kahjuks vaatluse all olevas ajalõigus ei olnud.

Kuid tuleme retsensioonide juurde tagasi.

Rahule võib jääda veel Jaak Olepi asjalike ning asjatundlike arvustustega «Sirbis ja Vasaras». Pean silmas «Metskapteni» (18. II 72) ja «Väikese reekviemi suupillile» arvustust (17. XI 72).

Mis paistab silma ülejäänud retsensioonide vaatlemisel?

— Enamasti on need juhuesinemised filmikriitikas.

— Enamikus domineerivad väited, mitte argumentid.

— Enamikus puudub retsenseeritava filmi ideelise ja kunstilise koe asjatundlik analüüs.

— Filmi ei analüüsita eesti nõukogude kinematograafia arengu kontekstis (s. t. et ei püstitata isegi küsimust, mis-sugune koht on sel ekraaniteosel meie filmikunsti arenguloos).

— Retsensendid ei kõrvuta meie filme teiste liiduvabariikide omadega.

— Enamikus retsensioonides valitseb filosoofilise ning esteetilise (eriti filmi- esteetilise) lähenemise madal tase.

Milline peaks siis meie filmikriitika olema? Võitlev, printsiipaalne, asja tuu- mani tungiv, filmiarengut soodustav, ühiskonna arengule kaasaaitav. See tähendab — parteiline kriitika. Aga seda kõike saab ta olla ainult siis, kui ta on asjatundlik, professionaalne.

Praegu me näeme ajaleheveergudel valdavalt ebaprofessionaalset kriitikat, kus kriitik «arvustab», selle asemel et analüüsida. avaldab oma muljeid filmist (mõnikord üksikute huvitavate tähelepanekute alusel), selle asemel et avada ning hinnata teose sisemist struktuuri ja temasse peidetud (või selle struktuuri ehitamisel kaotatud) ideeli- ning kunstilisi väärtusi.

Tõsi, meil ei ole veel sääraseid filme vaatajale pakutud, mille puhul kriitik peaks aitama teost lahti mõtestada, seda mõista. Meie kriitik peab aitama filmitegijatel (ja ka vaatajatel) mõista, millest tulevad eesti filmide puudused, kuidas neid vältida, kuidas neist üle saada. Aga seda võib teha ainult heatahtlik ja konstruktiivne kriitika. Heatahtlik mitte puuduste, vaid eesti filmikunsti arengu suhtes, konstruktiivne reaalsete võimaluste nägemise juures.

Filmi võib hinnata ja analüüsida kui kunstiteost, kui teatud loojategrupi tegevuse resultaati, kui märkide süsteemi, kui inimhääle mõjutustegurit jne. Ent alati tuleb teada, mida sa uurid ja analüüsid, ning meeles pidada oma — kriitiku sotsiaalset funktsiooni selle analüüsi tege- misel. Mida teha? Tuleb kasvatama hakata vabariigi filmikriitikut kaadrit. Otsekohe. Olemasoleva kaadri alusel, tõsta selle kvalifikatsiooni. On karta, et nii mõnigi kriitik solvub, kui tal soovitatakse täiendada oma teadmisi. Kuid see on paratamatus. Seda tuleb soovitada.

Kinoliidu juurde on vaja luua alati- ne filmikriitikute semin- nar, jõuda nii kaugele, et kriitikud hakkaksid sellest osa võtma.

Kriitikutele on tarvis anda kindlaid teadmisi filmitooriast ja -praktikast, s. t. neid teadmisi tuleb hakata andma ka tulevastele kriitikutele Tartus ja Tallin- nas (TRÜ, TPed.).

Eesti Kinematografistide Liit peab kogu aeg hoidma käst kriitika pulsil ning aeg-ajalt korraldama filmikriitika analüüsi. Ajalehetoimetajatel tuleb muuta ükskõikset suhtumist eesti nõukogu- de kinematograafia arengusse, tõsta nõudlikkust avaldatavate materjalide suhtes. Torkab silma, et pärast partei otsuseid ei ole ilmunud ühtegi probleeme tõstatavat ja lahendusi pakkuvat artiklit, mis käsitleks laiemalt meie filmi arenguteid.

Ka ei ole Eesti Kinematografistide Liidu kriitikasektsioon veel tasemel, eriti aktuaalse filmikriitika ja probleemide tõstatamise ning lahendamise suhtes. Arvan, et osa vastutust kirjeldatud olukorra eest filmikriitikas langeb ka EKL-i juhatusele.

Filmikriitika vajab üld- suse tähelepanu ning asja- likke ettepanekuid olukorra parandamiseks. Käesolev artikkel on mõeldud säärase tähelepanu äratami- se hakatuseks.

TEATAGE RÕNGASTATUD LINDUDE LEIDUDEST I

Igal aastal rõngastatakse meie vabariigis rohkesti mitmesuguseid lunde. Arvukalt on seda tehtud Viisandil, Matsalu ja Nigula riiklikel looduskaitsealadel ning Puhtu ornitoloogilajas. Sügiseti püütakse ja rõngastatakse lunde suure mõrd- püünisega Pärnu rajoonis Kabli rannas. Talvel püütakse aga peamiselt tihaseid toitepaikadest. Nii on üksikuid rõngasta- jaid laiali kogu vabariigi ulatuses. Ainu- üksi «Estonia. Matsalu» rõnga sai 1972. aastal 68 203 lindu. Taasleide on aga üldi- selt vähe. Paljud inimesed ei ole teadli- kud lundude rõngastamise vajadusest ega osuta leidudest teatamisele eril- ist tähelepanu. Loodusteadlased ja lin- dude rõngastajad pöörduvad elanike poole

palvega informeerida rõngastatud lin- dudest Eesti NSV Teaduste Akadeemia Zooloogia ja Botaanika Instituudile aad- ressil: 202 400, Tartu, Vanemuise t. 21 või 203 190, Haapsalu rajoon, Lihula, Matsalu Riiklik Looduskaitseala. Teates märkida kõik rõngal leiduvad kirjad (kui on teada, siis kindlasti ka linnuliik), tabamise täpne koht, kuupäev, tabaja nimi ja postiaad- ress. Elus lind vabastada kohe koos rõn- gaaga, surnud linnu puhul on soovitat li- sada teatele ka rõngas.

PAUL SOGAV,

Loodusuuriatja Seltsi liige, lundude rõngastaja

Seekordset kultuuriülikoolide nõukogu koosolekut juhatajas Eesti NSV kultuuriministri asetäitja P. Uusman. Harju rajooni kultuuriosakonna juhataja H. Kurba, Rapla rajooni kultuuriosakonna juhataja R. Oja-vee ning Tallinna Kultuuriülikooli rektor M. Ilves esinesid efektkannetega õppetöö alustamisest. Harju rajoonis töötab 8 fakulteedi 300 osavõtjaga, Rapla rajoonis 12 fakulteedi 600 osavõtjaga. Mõlemal pool jätkavad tegevust rahvaste sõpruse fakulteedid. Tallinna kultuuriülikoolis on üle 1800 kuulaja, uuesti alustas tööd kirjanduse fakulteed.

Koosolekul leiti, et on veel võimalusi kultuuriülikoolide võrgu laiendamiseks. Filiaale saab luua käitistes ja asutustes. Teatrisektsiooni esimees A. Päel teatas, et teatrifakulteedid avatakse Järvakandi Te-hastes ja Märjamaal. Kunstisektsiooni esi-mees prof. O. Raunam rääkis, et on välja töötatud uus programm kunstipetuse korraldamiseks käitistes.

Koosolekul soovitati tugevamatel kul-tuuriülikoolidel osutada metoodilist ja or-ganisatsioonilist abi nõrgemale. Tallin-na kultuuriülikool peaks edasi arendama kontakte Hiiumaa kultuuriülikooliga.

Kultuuriülikoolide nõukogu esimehe ase-täitja F. Rommot ja Rahvaloomingu Maja juhataja H. Tiits informeerisid nõukogu oktoobrikuus peetud üleliidulisest kultuuri-ülikoolide seminarist Bakuus, kus tehti arvukalt ettepanekuid ja anti juhiseid töö korraldamiseks. Muu hulgas juhiti tähelepa-nu vajadusele laiendada kultuuriülikoolide võrku maal (meie vabariigi rahvastiku enamik elab linnades, seepärast on lin-nades võrgu laiendamine samuti oluline) ja rakendada ettekaprogramme. Samuti rõhu-tati ühiskondlik-poliitiliste õppuste täht-sust.

27.—28. novembrini peetakse Tallinna Linnamuseumi ruumides vabariiklik muu-seumitöötajate fondilane seminar. Aru-tusele tulevad dokumentaalsed materjali-de arvelevõtu, säilitamise ja teadusliku läbitöötamisega seotud küsimused. Semi-naril esinevad Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riikliku Spekskarhi- vi ning Arhiivide Valitsuse spetsialistid.

KODU-UURIJA JA FOTO- KUNSTNIKU JÕUBEL

21. novembril oli põhjust meie kodu-uurijate ja fotokunstivõistlustel õnnitleda oma teenekat harrastustekaaslast Hans Vanaveskit 85. sünnipäeva puhul. Juba 1906. a. algas H. Vanaveski tege-vus fotograafia alal, kestes peaaegu kat-kematult tänaseni. Seega võime teda pida-da meie vanimaks fotokunstnikuks. Esi-mesed kogemused sel alal omandas H. Vanaveski Tallinnas A. Jurichi fotoatel-jees, kus ta alustas tegevust kopeerijana. Eesti Fotoklubi rajamisest peale (1921) on ta olnud pidevalt selle juhatuse. Esimese suurema tunnustuse — kuldmedali — omandas ta 1926. a. Tallinnas peetud rahvusvahelisel fotokunstivõistlusel. Rohkesti on Hans Vanaveski avaldanud õnnestunud fotosid mitmetes kirjastus-väljaannetes, eriti Tallinna ja rahvalikke üldsõnumusi käsitlevates teostes. Tähele-pandav on H. Vanaveski kaastöö kultuuri-mälestiste jäädvustajana Tallinna Linna-museumi kodu-uurijate ringis.

Õnnitleme väsimatut töömeest!

KARL LAANE

Tänuavaldus

Täna sügavalt kõiki, kes saatsid Ants Lauterit südamlike ja tarkade sõnade ning mõtetega igavesse puhke-paika, meie leinas kaasa tundsid ning rasketel päevadel toeks olid.

Heli Viisimaa-Lauter, omaksed ja sõbrad

Nõukogude paljurahvuselise kujutava kunsti edasiarendamise probleeme aru-tati NSV Liidu Kunstide Akadeemia XXIX istungjärgul. See algas 19. no-vembril Moskvast.

«Nõukogude kunstnike kogu tegevuse aluseks on kunsti parteilisuse ja rah-valikkuse leninlikud printsiibid.» ütles istungjärku avades NSV Liidu Kunstide Akadeemia president N. Tomski. «Kõige laialdasemad võimalusi loominguks, elu sügavaks kunstiliseks tunnetamiseks ja peegeldamiseks avab sotsialistliku rea-

lismi meetod, mis on saanud nõukogu-de kunsti vundamendiks. Akadeemia liikmed on andnud tõhusa panuse meie sotsialistlikku kultuuri, mis näitab ko-gu maailmale tõepärase, inim-liku ja kõrge kunsti ilminguid ning arendab maailmakultuuri parimaid progressiivseid ja realistlikke saavutu-si.»

Kunstiteaduse doktor prof. V. Vanslov esines ettekandega «Sotsialistliku rea-lismi probleemid ja NSV Liidu Kunsti-de Akadeemia loometegevus». (TASS)

AUTASUSTAMISI

● Seoses kuuekümnenda sünnipäeva-ga ning kauaaegse viljaka teadusliku ja pedagoogilise töö eest autasustati Tartu Riikliku Ülikooli matemaatilise analüüsi kateedri juhatajat Eesti NSV Teaduste Akadeemia korrespondentliiget, Eesti NSV teenelist teadlast professor Gunnar Kangrot Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjaga.

● Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu presiidiumi ja Eesti NSV Kultuuri-ministeeriumi kolleegiumi otsusega anti Tallinna Puhkeparkide Direktiooni rahvakunstiansamblile «Lei-garid» rahvakollektiivi ni-metus.

● Seitsmekümnenda sünnipäeva puhul ja pikaajalise edukas töö eest rahva-pillimuusika arendamisel autasustati Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu pre-siidiumi ja Eesti NSV Kultuuriministeeriumi kolleegiumi otsusega Tallinna Pioneeride ja Koolinoorte Palee rahva-muusikaorkestri juhti Eik Toivit rinnamärgiga «Eesti NSV kultuu-ritöö eesrindlane».

● Seoses taidluskollektiivi «Kalur» eduka esinemisega Tšehhoslovakkia Sotsialistlikus Vabariigis 16.—26. sep-tembrini said Eesti NSV Kultuuriminis-teeriumi aukirja Kirovi-nimelise kalurikolhoosi rahvapilli-orkester «Vikerlased» (juhen-daja Uno Veenre), ning tantsusolistid Tiia ja Lembo Võsa, Tiia Luha ja Rein Järvis (juhendaja Heino Aassalu), Haapsalu «Ka-luri» segarahvatantsurühm (juhendaja Heljo Talmel) ja mehaa-nikatehase «Teras» naisan-sambel (juhendaja Feliks Mandre).

● Kauaaegse ja aktiivse koorilaulu viljelemise eest pälvitsid Tartu Tarbi-jate Kooperatiivi J. Siimani nim. mees-koori lauljad Erik Siimu, Valter Sööret ja Osvald Reinu Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu aukirja.

● Kauaaegse ja aktiivse osavõtu eest Tartu Tarbijate Kooperatiivi J. Siimani nim. meeskoori tegevusest anti koori liikmetele Olev Keerdile, Eduard Kiiskülale ja Eduard Linnule Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukiri.

Rahvusvaheline kuuldemängude festival raadioteatris

Eile õhtul algas Eesti Raadios järle-kordne rahvusvaheline kuuldemängude festival. Seekordne üritus on arvult juba viies. Alanud festivalist võtavad osa seits-me OIRT-i liikmesriigi raadiod: Üleliidu-line Raadio, Poola, Tšehhoslovakkia, Un-gari, Saksa DV, Soome ja Eesti Raadio. Iga nimetatud maa esineb ühe lavastu-sega.

Festivali avas Üleliiduline Raadio Alek-sandr Mišarini kuuldemänguga «Viis kõ-nelust poja». Kogu tegevus on siin edasi antud kõneluste kaudu isa ja poja vahel.

Homme kavas olev Kazimierz Orłowski «Vaikimise mäng» esindab festivalil Poola Raadiot. Kuuldemäng kujutab endast epi-soodi noore abielupaari argielust. Põhi-rõhk selles on asetatud tegelaste psühho-loogiale. Tema arenduselt ja sündmustiku edasiandmisel viisil on «Vaikimise mäng» iseloomulik Kazimierz Orłowski loomingule üldse. Tema kirjutatule on omane dra-maatilise pinne järkjärguline tõus, mis teostub enamasti näiliselt kiretus jutusta-vas vormis, tuues esile autori protesti ebainimlikkuse vastu.

Tšehhoslovakkia Raadiolt on kavas Jiří Křeneki kuuldemäng «Kuupaiste». See on lugu vanast veskiomanikust, kelle veski asub kohal, kuhu on planeeritud hüdro-elektrijaam. Vanamees aga keeldub oma

veskist välja minemast. Teoses analüüsib ki autor vana mõldri käitumise motive.

Ungari Raadiolt esindab Otto Javori kuuldemäng «Suvel on väga soe». Pea-tegelaste, kolme naise eluteed iseloomus-tavad mõneti selle generatsiooni saatust ja läbielamisi. Samas saab selgeks, miks need inimesed on just niisugused, nagu nad on.

Saksa DV Raadiolt on festivali kavasse võetud Rose Nylandi «Kuueteistkümneme ja seitsmeteistkümneme vahel». Autor on oma tegelasteks valinud noored — kuueteist-kümneaastase tütarlapse ja seitsmeteist-kümneaastase noormehe. Neile omase siiruse ja puhtusega väljenduvad siin esi-mese armastusega seotud unistused, suhtumine ümbritsevasse maailmasse ja ini-mestesse.

Soome raadioteatri repertuaarist paku-me Irene Rajala kuuldemängu «Karjapiiga ja mõisatondid», milles ideede kandjaks on lihtne karjapiiga, kes tunnetab oma väärtust ning astub välja härrasrahva vastu.

Festivali lõpetab 13. detsembril Ene Hloni kuuldemäng «Jääb ainult otsustada». Teose probleemistik on igati kaasaegne. Autori huvi on suunatud töölastele suhte-tele, inimese ja tema loomingu vahekor-rale.

Kuuldemängud on kavas neljapäeviti kell 19.40 ja laupäeviti kell 15.

ANTON ENNOK — 70

Metsasarvemängija Anton Ennok saab täna 70-aastaseks.

Muusikaveteran on mäginud 28 aastat «Vanemuises», tema pilli võluhelisid on nautinud Helsingi sümfooniahuvilised ja «Estonia» ooperisõbrad, meie noorema

põlve orkestrandid tänavad teda erakord-selt korrektse noodikirja eest.

Õnnitleme Sind, kallis Max, soovime kauaks head tervist ja lusti vahelgi pilli kätte võtta.

Kolleegid ja sõbrad «Vanemuisest» ja «Estoniast»

UUT FILMILINALE

Aasta lõpuks on meie kineastidelt oodata esilinastust. «Tallinnfilm» uus doku-mentaaltseos, milles tuleb juttu tänapäeva keemiast, kannab pealkirja «Leivavilja heaks». Režissöör-operaator Harry Martinson on oma filmis peatähtselt pööra-nud vabariigi väetisettevõtetele ning viinud seekord võtteplatsi Maardu Keemia-kombinaati. Fookuses on mitmekülgne ja viljakas koostöö kombinadi keemikute ja TPI teadlaste vahel. Kinolinal näeme uue väetise sündi uurimislaboratooriumi seinte vahel paralleelselt lühiekskursidega kombinadi tänasesse päeva. Film on üheosaline ja tuleb must-valgena.

Pildil (paremalt): režissöör-operaator Harry Martinson, teadlane Rein Kuusik ja tsehhijuhataja N. Skorobogatov.

AGO RUUS

KIRJANIKE MAJAS

Esmaspäeval, 26. novembril kell 19 Gustav Suitsu 90. sünniaastapäevale pühendatud õhtu. Esinevad Nikol Andresen, Tõnu Aav, Viia Härm, Hans Kaldola ja Kersti Kreismann.

HELILOOJATE MAJAS

Neljapäeval, 29. XI kl. 19.30 Raimond Lätte autoriõhtu. Esinevad lastekoori «El-lerhein» tütarlastekoor, Urve Tauts, Aino Himbek, Anu Järvela, Maret Selgis, filhar-moonia puhkpillikvintett ja Tallinna üli-õpilassagakoor. Õhtut juhib Kalmer Ten-nosaar. Pääsmed müügil Heliloojate Majas kl. 9—16 ja eelmüügikassas, Kullassepa t. 2.

RAT «ESTONIA»

Reedel, 23. XI kl. 19 «Nelud ärevil»; laup., 24. XI kl. 19 «Rooskaval»; pühap., 25. XI kl. 12 «Coppelia», kl. 19 «Armas-tuse kolmnurkad» — «Pirnipuud» ja «Tele-fon»; esmasp., 26. XI reserveeritud eten-dus; kolmap., 28. XI kl. 19 «Nahkhiir»; neljap., 29. XI kl. 19 «Armastuse kolm-nurkad» — «Pirnipuud» ja «Telefon»; ree-del, 30. XI kl. 19 «Püha kevad» ja «Car-men»; laup., 1. XII kl. 16 «Ooperitund» (öpi-lastele), kl. 19 «Nelud ärevil».

V. KINGISSEPA NIM. TRA DRAAMATEATER

Reedel, 23. XI kl. 19 «Lea»; laup., 24. XI kl. 19 «Kolm öde», kl. 19 «Imepõletaja» (vähikeses saalis), pühap., 25. XI kl. 12 «Kaval-Ants ja Vanapagan», kl. 12 «Hullu-meelse päevik», «Krappli viimane lint» (vähikeses saalis), kl. 19 «Kolm öde», kl. 19 «Imepõletaja» (vähikeses saalis); teisip., 27. XI kl. 19 «Õhtusõök viiele» (suures saalis, alla 16 a. keelatud), kl. 19.30 «Ära jäta mind!» (Rakvere Teatris); kolmap., 28. XI kl. 19 «Õhtusõök viiele» (suures saalis), kl. 19.30 «Ära jäta mind!» (Rakvere Teat-ris); neljap., 29. XI kl. 19 «Tants aurukatja ümber», kl. 19 «Õhtusõök viiele» (vähikeses saalis); reedel, 30. XI kl. 19 «Mees, naine ja kontsert», kl. 19 «Hullumeelse päevik», «Krappli viimane lint» (reserveeritud eten-dus vähikeses saalis); laup., 1. XII kl. 19 «Kolm öde», kl. 19 «Imepõletaja» (reser-veeritud etendus vähikeses saalis).

EESTI NSV RIIKLIK NOORSOOTEATER

Kolmap., 28. XI kl. 19 «Hüvastijätt juu-nis», kl. 19.30 «Oh, armastus sina kallis maigus mesi...» (Väike-Maarja kultuuri-majas); laup., 1. XII kl. 16 «Inimeste maal» (Kiek in de Kökis), kl. 19 «Oh ar-mastus, sina kallis maigus mesi...» (ma-javalitsuse nr. 86 klubis, Tammsaare tee 135).

EESTI NSV RIIKLIK VENE DRAAMATEATER

Reedel, 23. XI kl. 19.30 «Infarkti», kl. 19.30 «Säärane olukord» (Rakvere Teat-ris); laup., 24. XI kl. 19.30 «Hiirelöks», kl. 17 «Säärane olukord» (Kohtla-Järve kultuuri-majas); pühap., 25. XI kl. 19.30 «Missis Piper toimetab juurdlust», kl. 19.30 «Uus-aasta õõ» (hotelli «Kungla» saalis); teisip., 27. XI kl. 19.30 «Säärane olukord»; kolmap., 28. XI kl. 19.30 «Hiirelöks», kl. 20 «Säärane olukord» (Tartus); neljap., 29. XI kl. 19.30 «Infarkti», kl. 20 «Säärane olukord» (Valga kultuurimajas); reedel, 30. XI kl. 19.30 «Uusaasta õõ» (esieten-dus), kl. 20 «Säärane olukord» (Tartus).

RAT «VANEMUINE»

Suures majas:

Reedel, 23. XI kl. 19 «Jevgeni One-gin» (külaeline Lenski osas Leningradi RA Väikese Ooperi- ja Balletiteatri solist Valeri Smirnov); laup., 24. XI kl. 19 «Los Caprichos»; pühap., 25. XI kl. 12 «Küla-vahelaulud», kl. 19 «BCD»; esmasp., 26. XI kl. 19 «Äiu-äiu, poiss kui karu»; kolmap., 28. XI kl. 19 «Kaks viimast ridu»; neljap., 29. XI kl. 19 «Soolaleivapidu».

Külaletendused:

Teisip., 27. XI kl. 19 «Soolaleivapidu» (RAT «Estonias»); teisip., 27. XI kolmap., 28. XI, neljap., 29. XI kl. 19 «Lõbus lesk» (Tallinnas, Laevastiku Ohvitseride Majas).

«ESTONIA» KONTSERDISAAL

Reedel, 23. XI kl. 14 V vabariiklik pia-nistide konkursi III voor, kl. 19.30 esineb Kanada laulja Donald Bell (bass); laup., 24. XI kl. 19.30 pianistide konkursi lõpp-kontsert; pühap., 25. XI kl. 19.30 koori-juhtide segakoori kontsert; kolmap., 28. XI kl. 19.30 Eesti Raadio lauluvoistluse «Tippmeloodia 73» lõppkontsert; neljap., 29. XI kl. 19.30 abonent nr. 1 — süm-fooniakontsert, dirigent Jerzy Katlewicz (Poola), klaverisolist Samvel Alumjan (Moskva); esmasp., 26. XI kl. 19.30 Estraa-diansambli «Laine» kontsert.

OLEVI SAAL

Pühap., 25. XI kl. 16 Hillar Taamali viiuliõhtu; reedel, 30. XI kl. 19.30 esinevad Mari Tampere (viulil) ja Ira Floss (klaver).

NÄITUSESAALED

KUNSTIHOONES on vabariiklik sügisnäi-tus. Avatud kl. 12—19. Esmaspäeval kl. 12—18. Teisipäeval suletud.

KUNSTIHOONE NÄITUSESALONGIS on Ilme Kulla skulptuuride näitus. Avatud kl. 12—18. Laupäeval kl. 12—16. Pühapäeval suletud.

KUNSTIHOONE VÄIKESES SAALIS on Kaisa Puustaku graafika näitus. Avatud kl. 12—19. Esmaspäeval kl. 12—18. Tei-sipäeval ja kolmapäeval suletud.

EESTI NSV RIIKLIKUS KUNSTIMUUSEU-MIS on näitused «Vanad meistrid», «Eesti kunsti», «Johannes Võerahansu maalid», «Jacques Callot' teosed». Avatud kl. 12—19. Teisipäeval suletud.

TARTU RIIKLIKUS KUNSTIMUUSEUMIS on Juhan Muksi maalide näitus. Avatud kl. 11—18. Esmaspäeval suletud.

EESTI NSV RAHVAKUNSTNIKU ANTON STARKOPFI ATELJEEMUUSEUM Tartus, E. Vilde t. 2 on avatud kl. 11—18. Esmaspäe-val kl. 12—18. Teisipäeval suletud.

E. VILDE JA A. H. TAMMSAARE MUU-SEUMIS Kadriorus on eksponeeritud E. Vilde viimane korter omaaegse sisustusega ja alaline näitus. Avatud kl. 11—18.

TALLINNA LINNAMUUSEUMIS on avatud uus ekspositsioon «Tallinn 1959—1972» ja näitus «Keraamikat renessansist kaasaaja-ni». Avatud kl. 11—18. Teisipäeval sule-tud.

Surm viis Tartu tarbekunstnike pe-rest ootamatult ühe meie vanema põlve keraamiku Eva Ole. Kunstnik sündis 14. detsembril 1913. aastal Tartus, õppis vaheaegadega 1935–1937 ja 1939–1940 keraamikat Tartu Naisühingu Käsitöökoolis. 1944. aastal jätkas E. Ole õpin-guid Tartu Riiklikus Kunstiinstituudis maalerialal kuni 1949. aastani. E. Ole on pidevalt töötanud keraamikuna, algul vabakutselisena, 1956. aastast Tartu Ehituskeraamika Tehases (praegune Kunstifondi Tartu Kunstiõppekeskuse keraamikaatelt). Oma loomingus oli E. Ole otsiv ja mitmekülgne meister, kes andis palju huvitavat meie tarbe-

kunsti valda. Tartu kunstinaistest esi-nes E. Ole pidevalt, osales aktiivselt I ja II Tartu tarbekunstinaistuse organi-seerimisel, peatselt avataval III näitusel meenutavad kunstnikku tema viimaste aastate tööd. Ka vabariiklikel tarbe-kunstinaistustel esines E. Ole sageli. Kol-leegidel jääb Eva Olest mälestus kui elurõõmsast, otsiva vaimuga kaaslasest.

**KUNSTIFONDI TARTU
KUNSTIÕPPEKESKUSE
KUNSTNIKE LIIDU TARTU
OSAKOND
TARTU RIIKLIK KUNSTIMUUSEUM**

OLI JA ON

● 20. novembril peeti Tallinnas Keskrajooni parteiaktiivi teoreetiline konve-rents, kus teemal «Maailmavaade, ideoloogia ja teadus» kõneles Eesti NSV TA Ajaloo Instituudi filosoofiaosakonna juhataja filosoofiakandidaat L. Valt. Täna-päeva ideoloogilise võitluse probleemidel peatus EKP Keskkomitee Partei Aja-loo Instituudi sektori juhataja E. Matrov, ateistliku kasvatustöö küsimustel EKP Keskkomitee lektor V. Ehatamm jne.

● NSVL Kirjanike Liidu ettevõtmisel peetakse Leningradis 21.–24. novemb-rini meretemaatikate viljelevate kirjanike seminarnõupidamine. Meie vabariig-ist on seal Aadu Hint, Grigori Skulski, Ülo Tuulik, Albert Uustulund, Rostislav Titov, Anton Štšerbakov ja Georgi Vassiljev.

● 19.–21. novembrini oli Riias tõlkijate seminarnõupidamine, millest võtsid osa läti keelest tõlkijad Karl Aben, Ita Saks ja Oskar Kuningas, kirjanik Mats Traat ja Valli Helde kirjastuse «Eesti Raamat» laste- ja noorsookirjanduse toimetusest.

● NSVL Kirjanike Liidu grupi koosseisus sõitis möödunud nädala lõpul Tšehhoslovakkiasse ja viibib seal kümme päeva Lembit Remmelgas.

● 26. novembrist kuni 3. detsembrini toimub Tbilisis vennasvabariikide noorte poeetide VII festival, mis on pühendatud V. Majakovski 80. sünniaasta-päevale. Meie vabariiki esindab luuletaja Toomas Liiv.

● Eesti NSV Kirjanike Liidu juhataja koosolekul 20. novembril võeti liidu liikmeks Nikolai Butarin.

● Kadrina kultuurimajas sai teoks kirjandushuviliste kohtumine Rakvere rajoonist võrsunud kirjandusteadlase professor Villem Altoaga. Külaline vas-tas paljudele küsimustele, rääkis episoode oma töörohksest elust — tsariaegsest külakoolmeisterist ülikooli õppejõu ja kirjandusteadlaseks.

● Eesti NSV Teatriühingu kriitikasektsiooni järjekordsel koosolekul ühingu ruumides 29. novembril kl. 16 kohtub teatrikriitikutega vabariigi kultuurimi-nister Juhan Järna.

● Eesti Kinematograafistide Liidus käis hiljuti külas Jugoslaavia filmireži-söör Predrag Golubović, kes tutvustas oma loomingust lühimängufilme «Vai-kus» jt.

● TRÜ ajaloo- ja filoloogiateaduskondade nõukogu koosolekul kaitses väite-kirja «Mõningate arengufaktorite osa õpetaja professionaalses adaptatsioonis» pedagoogikakateedri vanemõpetaja Milli-Irene Pedajas. Dissertant tunnistas pedagoogikakandidaadi kraadi vääriliseks.

● Teadlasteperele on jälle seljataga mitmeid kongresse, seminare, välisreise. Lõpulis peetud III rahvusvahelise N-nitrosüühendite alase nõupidamisest võt-tis osa TPI toiduainete tehnoloogia kateedri dotsent Jüri Kann, nakkushaigus-tele pühendatud teaduslikul seminaril Leningradis oli suur rühm eriteadlasi meie vabariigist eesotsas meditsiinidoktor Jüri Terasega, Moskvast NSV Liidu TA Psühholoogia Instituudi korraldatud seminaril esines ettekandega psüh-holoogiakandidaat Tiit Saksakulm Küberneetika Instituudist, IV üliõpilisel hüdroloogiakongressil Leningradis viibis geoloogiakandidaat Leo Valner Geo-loogia Instituudist, Tbilisis toimunud sümposiumil, kus arutlusobjektiks oli tehnoloogiliste protsesside modelleerimine ja juhtimine arvuti kaasabil, esine-sid ettekannetega Eesti NSV TA Küberneetika Instituudi programmeerimisbü-roo juhataja asetäitja R. Tavast, tehnikakandidaadid L. Mõtus, I. Raudvee ja Ü. Jaaksoo, TPI õppejõud O. Aarna jt.

● Seoses 1974. a. juulis Tartus korraldatava VI Balti üliõpilaslaulupeoga kuulutas Eesti NSV Kõrgema ja Keskerihariduse Ministeerium koos VI Balti üliõpilaslaulupeo peakomisjoniga üliõpilasajakirjanduses välja võistluse laulu-peo aumedali, tegelasmärgi, suveniirmärgi, tänukirja, plakati ning Eesti NSV Kõrgema ja Keskerihariduse Ministeeriumi mälestusmedali kavandite saa-miseks. Tähtaeg on 15. detsember k. a.

● Möödunud pühapäeval pidas Emakeele Selts Tartus koosoleku, kus uuema keeleteaduse seostest teiste humanitaarteadustega esines filoloogiakand. Mati Hint. 25. novembril on samal teemal koosolek Tallinnas Sakala t. 3 algusega kl. 16.

ETNOGRAAFILISE MATERJALI KOGUMISE VÕISTLUS

Eesti NSV Riiklik Etnograafiamuuseum kuulutab välja järjekordse teatmematerja-liide kogumise võistluse.

Vajaksime kirjeldusi iga eriala tööliste, metsa-, raudtee- ja käsitöölise tööskuste omandamise ning eluolu kohta. Ootame töid ka talu- ja mõisateenijatest.

On tervitatavad materjalid endisest põlvkonnast, linakasvatusest ja -tööstest, karjandusest (loomapidamishooned, karjatamine ja karjane). Muuseumi huvi-taksid samuti kalastuse, hülgepüügi, jahin-duse, paadi- ja laevahituse, rannakaubanduse, meresõidu, paigiparvetuse, saarlaste mandril töökäimise jne. kirjeldused.

Teretutud on töid taluehitistest — elamust ja kõrvalhoonetest (saun, alt, laut jne), samuti komplekssest üksikasjali-kud ülevaatest ühe kolhoosi, küla, talu või väikeasa elanike majandusest, hoo-netest ja eluolust. Piisavalt ei ole seni

materjale aegade jooksul kantud töö- ja pidurõivastest.

Ootame töid perekonnakombestikust, samuti materjale, mis käsitleksid vane-maid rahvatraditsioone ja nende kasuta-mist praegusaegses kombestik (pulmad, matused).

Paremaid premeeritakse, kõik esitatud tööd jäävad muuseumi kogudesse. Palume kirjutada võimaluse korral musta tindiga. Masinal ümberlõigatud käsikirja puhul on nõutav esimene eksemplar.

Tööde esitamise tähtpäev on 1. aprill 1974. a. Juhendite ja lähema informatsiooni saa-miseks palutakse võistlusest osavõtjail muuseumiga eelnevalt kindlasti kontakti astuda aadressil: Tartu, N. Burdenko t. 32 (tel. 42-79).

**EESTI NSV RIIKLIK
ETNOGRAAFIAMUUSEUM**

TÄHELEPANU, ETTETELLIJAD!

Alustati Eesti Nõukogude Entsüklopeedia V köite kätteandmist.

VABARIIKLIK RAAMATUKAUBASTU

Sulev Vahtra. EESTIMAA TALURAHVAS HINGELOENDUSTE ANDMEIL (1782—1858).

Ajaloolis-demograafilises uurimuses on vaatluse alla võetud aastail 1782—1858 toimunud hingeloendused, tänapäeva rahvaloenduse eel-käjad, esmajoones nende loenduste algmaterjalid — hingeloendid, mille nime- ja arvuread jutustavad lakoo-nilises vormis karmi tööde oma aja oludest ja inimes-test. Käsitles tõeusevade es-le kaks pealiini. Esimene nendest on allikakriitilise hinnangu andmine hingeloenduste andmetele, nende

täielikkuse ja usaldusvää-rsuse selgitamine. Teiseks on talurahva demograafilise arengu jälgimine kolmvee-randsajandipikkuses ajaloi-gus, mis moodustab ühe pea-tüki meie seni veel vähe uuritud rahvastikuajaloost. Varustatud vene- ja saksa-keelse resümee ja isiku- ja kohanimede registriga. Kunstiliselt kujundanud S. Liiberg. Eesti NSV TA Ajaloo Instituudi väljaanne. Kirjas-tus «Eesti Raamat». Trükitud 800 eks. 300 lk. Hind 1.17 rbl.

Яан Красс. НА ГЛАЗАХ У КЛИО.

Jaani Krossi raamatusse «Klio silma all» on koonda-tud neli pikemat ajaloolist novelli: «Neli monoloogit Pü-ha Jüri asjus», «Michelsoni immatrikuleerimine» alapeal-kirjaga «Tosin üksikkõnet trummi, väntoreli ja torupil-»

liga tumma flöödi saatel». «Kahe kaotsilainu paberi lugu» ja «Pöördoolitund». Vene keelde tõlkinud Olga Samma. Illustreerinud Vilve Tolli. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 32 000 eks. 240 lk. Hind 50 kop.

Jüri Parijõgi. KUI ISA KINKIS RAAMATUID.

Nooremale koolileale mõel-dud raamatute sisaldab ka-heksa lugu eesti väljapaist-va noorsookirjaniku Jüri Parijõe noorusaastail: «Kui isa kinkis raamatuid», «Kodu-seid talitust tegemas», «Vasi-kat õpetamas», «Aino ja Lee-ni kodus», «Ando raadio», «Lehe-Sassi omad uisud», «Sõit jäätükil» ja «Kui me hakkasime pillimeesteks». Teine trükk. Illustreerinud E. Maisaar. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 50 000 eks. 64 lk. Hind 21 kop.

Adolf Rammo. KUSKIL KU-REKOLA KONGASTEL.

1972. aasta lastekirjanduse võistlusel II preemia saanud jutustus neljateistkümnenda-tase maapõhise Meelise ette-võtmist ühel suvevaheajal, tema suhetest täiskasvanute ja lastega jne. Raamat kesk-misele koolileale. Illustreeri-nud S. Välgel. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 28 000 eks. 80 lk. Hind 29 kop.

Э. Шмидер. РАССКАЗ О ПЯТИЛЕТНЕМ ПЛАНЕ. Illust-reeritud fotodega. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 2000 eks. 64 lk. Hind 11 kop.

Artur Rinne. KUI MA OLIN VAIKSEKENE.

Populaarse laulumehe, va-barilgi teenelise kunstniku Artur Rinne meenutusi lapsepõlvest Narvas, hiljem aga Tapal, kus ta asetas ka esimesed kivid oma laulutee sillutisse. Lapse- ja nooruki-silme läbi nähtuna esitatakse raamatus tähelepanekuid tolleaegsest eluolust ning muusikaelust kuni 1929. aastani autori muusikalise tegevuse algusest kutselise lauljana. Illustreeritud foto-dega. Kaas: H. Hiibus. Aja-lehe «Kodumaa» väljaanne. Trükitud 30 000 eks. 96 lk. Hind 60 kop.

P. Utjovskaja. JUTTE KLAASNIIDIST.

Väikelastele ja nooremale koolileale kirjutatud raama-tuke sellest, kuidas inimese klaasi leiutas, kuidas ta õp-pis sellest vajalikke esemeid valmistama jne. Vene keelest tõlkinud Lili-Ann Sinijärv. Illustreerinud Väino Tõnis-son. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 40 000 eks. 32 lk. Hind 13 kop.

Jaani Rannap. TOPPI.

Saksa keeles väljaantud sa keelde tõlkinud Helga Iobus lugu väikesest simpansi Viira. Illustreerinud Heino seiklustest loomaaias ja Sammu. Kirjastus «Eesti Raamat». 48 lk. Hind 21 kop.

«KEEL JA KIRJANDUS» nr. 11.

Alustab oma veerge Harald Peebu artikliga «Metodoloogilisi marginaale III». Kui marginaalide esimeses osas oli kõne all positiivne kir-jandusteaduse ja teises val-mulooline meetod, siis kõnes-olevas on vaatluse all sotsio-loogiline meetod kirjandus-teaduses. Artiklis «Tuulemaa» teeb Nigol Andresen pilguhe-te Gustav Suitsu luule teise perioodi. Teistelt lehikutel-gelt loome Raulaanesti «Fo-neetilisi paralleelarenduid läänemeresoome keeltes». Hel-ju Valsi kirjanepanekut «Mõte ja kriips» alapealkirjaga «Manitsusi ja küsimusi». Lem-ming Rootsmäe kõnelust Kristjan Jaak Petersoni esi-vanematest ja sugulastest Hugo Pussi etüüdi Hiiumaa sisetooniümika alalt «Hiid-laste seltsid» ja Mati Erelti ülevaadet Nõukogude Liidu teaduslikest grammatikatest. Ringkõnitsusele «Kuidas ja mille mõjul tekkis Tei huvi kirjanduse vastu? Kuidas val-mistud Teie esimesed teosed?» vastavad seekord kirjanikud Väino Ilus, Jaan Kaplinski, Heino Kiik ja Heljo Mänd. Rubriigis «Päevateemadel» on toodud Ott Ojamaa kommenta-tare kolmanda tõlkenõupi-damise juurde. Kriitika lehe-külgedel antakse hinnang A. Siia luulekogule «Vaikuse tähtkuju» (rets. Oskar Kruus), E. Rauda lasteraamatule «Lugu lendavate taldrikutega» (V. Krimm) ja J. Smuuli «Muhu monoloogide» saksa keelsele tõlkele (H. Viira). Ringvaates leiame K. Muru sõnavõtu Villem Altoa 75. sünnipäeva puhul, tänavusest Lahti rahvusvahelisest kirjanike semi-narist kirjutab E. Teder. 64 lk. Hind 30 kop.

«NÕUKOGUDE KOOL» nr. 11.

Novembrinumber on terve-nisti koostatud TRÜ peda-googikakateedri kollektiivi ja sellealases uurimistöös osalejate artiklitest. Avakir-jutuses vaadeldakse, mis ka-teedri ühel või teisel liikmel teoksil ja perspektiivis on. Edasi loome Heino Liimet-sa kirjanepanekut «Kool vajab psühholoogilist teenindust». Ülve Kala «Looming ja loov-isiksus». Kaljo Tarro «Õpilaste elustiilidest». Viivi Eksta «Mõnda hoiakut mõistest». Jü-ri Oru tutvustab neid tegu-

«NÕUKOGUDE ÕIGUS» nr. 5.

Septembris-oktoober 1973. Avaldab kirjutisi, milles rää-gitakse vastutusest alaealiste kaasatõmbamisel kuritege-vusse (A. Paltser), krooni-liste alkohoolikute sundra-ist (K. Marks), töötajate õiguskasvatusest Bulgaarias (O. Murumets) jm. 32 lk. Hind 35 kop.

● «Sirp ja Vasar» nr. 47 [1563] ● 23. november 1973. a. ● 15. lk. ●

K. Aru. ALKOHOLISM — HALB HARJUMUS VÕI HAI-GUS.

Brošüüris tehakse juttu al-koholi toimest inimorganis-mile, kroonilise alkoholis-mist, alkoholinarkomaaniast, alkoholisühhoosidest, alko-holi osast kuritegevuses jne. Kaas: A. Sade. Kirjastus «Valgus». Trükitud 12 000 eks. 52 lk. Hind 9 kop.

КОДЕКС ЗАКОНОВ О ТРУ-ДЕ ЭСТОНИЙСКОЙ ССР. Eesti NSV töökoodeksi ametlik tekst. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 6000 eks. 174 lk. Hind 41 kop.

КОГУМИК ТАНАРКЕВА ИНГЛИСЕ JA АМЕЕРИКА АУТОРИТЕ ЛОУИЖТЕ. Inglise keeles. Koostanud A. Kriit. Tartu Riikliku Ülikooli välja-anne. Trükitud 700 eks. 176 lk. Hind 34 kop.

ТАНЕТОРНИ. КАЛЕНДЕР 1974. ААТАКС. L aastakäik.

Peale kalendaariumiosa sisaldab kalender H. Eensalu kirjutise kalendrite minevi-kust, tähetorni kalendri te-gemist (M. Jõeveer), L. Rootsmäe mälestusi tähetorni kalendri ühest asutajast prof. Taavet Rootsmäest, akad. Harald Kerese artikli «Mõningaid gravitatsiooni-teooria küsimusi» jm. W. Struve nimelise Tartu Astro-füüsika Observatooriumi väl-jaanne. Kaane kujundanud E. Järv. Tähekaart: H. Raud-saar. Kirjastus «Valgus». Trükitud 3000 eks. 84 lk. Hind 29 kop.

H. Joonuks. ПАИДЕ РА-ЖООН.

Sarja «Siin- ja sealpool maanteed» kuuluv brošüü-ris antakse ülevaade rajooni kõige olulisematest arhitek-tuuri-, kunsti- ja kultuurimä-lestistest, revolutsiooni- ja kultuuritegelastest seotud paikadest, looduskaitsobjek-tidest jne. Varustatud rajoo-ni vaatamisväärsuste skeem-miga. Kaane kujundanud L. Kruusmaa. Fotod: H. Joo-nuks, A. Luhasalu, J. Oja-maa. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 20 000 eks. 72 lk. Hind 12 kop.

EESTI NSV TEENELINE KUNSTNIK TÕNU AAV.

Brošüüri populaarsest näitlejast on kirjutatud Reet Neimar. Illustreeritud fotodega. Eesti NSV Teatriühingu ja V. Kin-gissepa nim. TRA Draamatea-tri väljaanne. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 3000 eks. 16 lk. Hind 20 kop.

EESTI NSV TEATRIBIBLIO-GRAAFIA 1967. Väljaandesse on koondatud andmed Eesti NSV-s ja väljaspool ilmunud teatri- ja filmilaste materja-lide kohta. Koostanud K. Ren-nel. Teatri- ja Muusikamuuseumi ning Eesti NSV Teatri-ühingu väljaanne. Trükitud 800 eks. 128 lk. Hind 40 kop.

K. Paaver. IMETAJATE OS-TEONISE ORGANISATSIOONI MUUTLIKKUS. Morfoloogilise struktuuri dünaamilise käsi-luse tulemusi. Vene keeles. Kaas: T. Aru. Eesti NSV TA Zoologia ja Botaanika Ins-tituudi väljaanne. Kirjastus «Valgus». Trükitud 800 eks. 248 lk. + VIII fototahvli. Hind 1.94 rbl.

MEIE VEEKOGUD. Nooremale lasteperele mää-ratud vihik sisaldab värvilisi pilte ja kontuurjooniseid, mis tutvustavad meie siseveekogu-de taimi ja loomi. Koosta-nud I. Riisalo. Joonistanud D. Paalamäe. Kirjastus «Val-gus». Trükitud 40 000 eks. 48 lk. Hind 30 kop.

«NÕUKOGUDE NAINE» nr. 11.

Numbris teeme tutvumis-käigu Tallinna Ehituskeraa-mika Tehasesse, loome lehe-külg ajaloodoktor prof. Hil-da Moosbergi 70. sünnipäe-vaks, Jugoslaavia poeeti Dessanka Maksimoviči luulet Debora Vaaranndi tõlkes, veerge ülemaailmse kuulsu-sega moeloojast Gabrielle Chanelist jm. 32 lk. Hind 35 kop.

«SOTSIALISTLIK PÖLLU-MAJANDUS» nr. 21. Novem-ber 1973. 48 lk. Hind 25 kop.

«KEHAKULTUUR» nr. 21. November 1973. 30 lk. Hind 30 kop.

«PIONEER» nr. 11. Novem-ber 1973. 44 lk. Hind 20 kop.

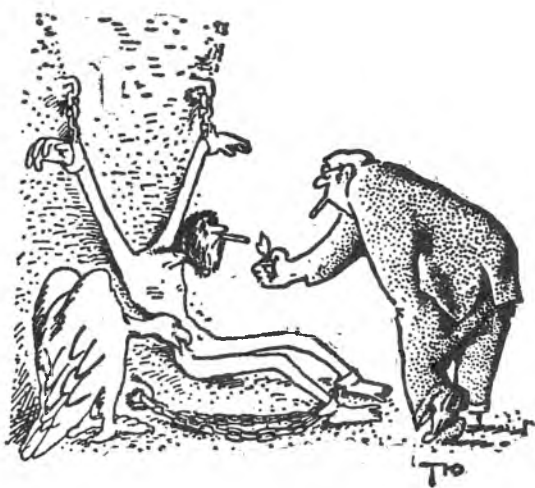
«TÄHEKE» nr. 11. Novem-ber 1973. 16 lk. Hind 15 kop.

«KINO» nr. 20.

Teeb juttu filmist «Suur-kaltsakad», mille aluseks on komсомoli preemiaga autasustatud F. Nasedkini sama-nimeline jutustus. «Uzbekfil-mi» muinasjutufilmist «Se-murg» ja mängufilmist «Si-nule vastus», filmist «Võoras-ema» («Mosfilm»), eetika-probleeme käsitlevast ekraa-niteost «Saage õnnelikuks, tüdrukud!» («Azerbaidžan-film») jt. 16 lk. Hind 7 kop.

КАЛЕНДАРЬ 1974.

Kirjastus «Eesti Raamat». Ti-raaz 30 000. Hind 72 kop. (2 plokki + plastmassümbris).

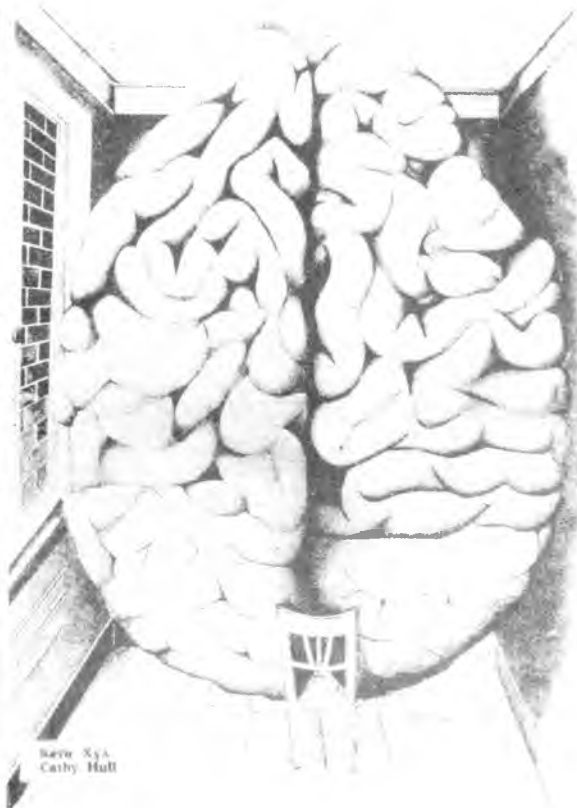
S. TJUNIN (NSV LIIT)

V. BOROEVIC (JUGOSLAAVIA)

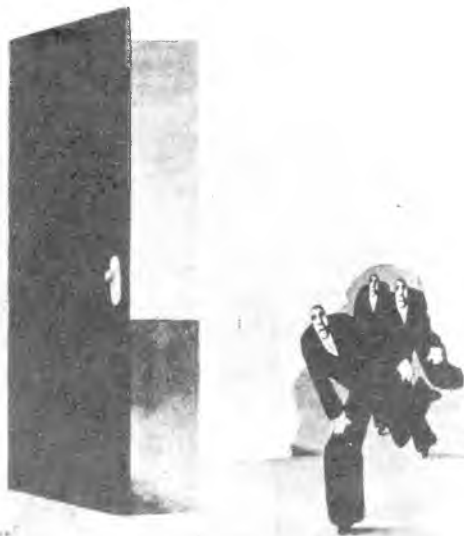

Z. STEINYS (NSV LIIT)

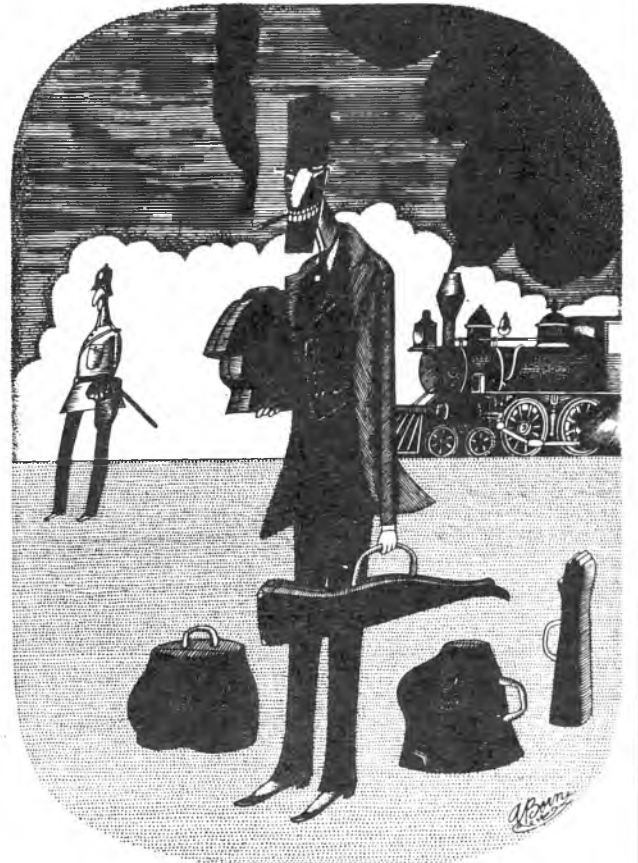

C. HULL (USA)

«TÄNAPÄEVA MUÜT»

V. ZABRANSKY (TŠEHHOSLOVAKKIA)

A. BORN (TŠEHHOSLOVAKKIA)

Kalju külge aheldatud Prometheus. Tema kõrval legendi kohaselt kotkas. Prometeusel on sigaret suus. Tahaks põlema panna, aga kued on kinni. Juhuslik mööduja pakub Prometeusele lahkesti vältumihkklist tuld. Ongi kõik.

«Yes?» küsis Ross Thompson ja teeb musta villpliatsiga pildi kõrvale risti.

Me ei vaidle vastu. Meie — rahvusvahelise žürii seitse liiget. Inglise kunstnik Ross Thompson on meie esimees. Žüriisse kuuluvad tuntud karikaturistid Tšehhoslovakiast, Itaaliast, Türgist, Jugoslaaviast.

Kõnnine Skopje Nüüdiskunsti Muuseumi saalides. Siin on viies rahvusvaheline karikatuurikonkurss, seekord teemal «Tänapäeva müüt».

Sõnade «yes», «da», «no» ja «si» abil (mis saadakse kiire ja demokraatliku hääletamise teel) valime välja kolmkümmend tööd neljasaja viiekümnest, mis olid saadetud kahekümne seitsmelt maalt. Auhinnata ei tule aga kolmekümnet, vaid ühteistkümmet tööd. Üks «Grand Prix» (5000 dinaari ja kuldmedal) ning 10 teist auhinda (1000 dinaari ja hõbemedal).

Lauale laotakse kolmkümmend kataloogist rebitud karikatuuri. Nüüd peab igaüks kaheksale kõige enam meeldivale alla kirjutama. Raske ülesanne. Kõik meeldivad. Ent poole tunni pärast on žürii otsus tehtud.

Kõik seitse allkirja on ainult ühe pildi all — «Grand Prix» saab jugoslaavlane Vladimir Borojevič. Tema karikatuuril on inimese nägu. Silmad, kõrvad, suu ja

Sellesügisel Skopje V rahvusvahelisel karikatuurikonkursil «Tänapäeva müüt» esindasid nõukogude karikatuuri 43 autorit, nende hulgas ka T. Kall, A. Paistik, E. Piho, P. Pärn, E. Tikerpää, I. Vaino, H. Valk ja E. Valter. Avaldame täna lisaks konkursitöödele ning karikatuuridele eelmiste võitjate A. Borni ja V. Zabransky personaalnäituselt ka «Literaturnaja Gazeta» «12 tooli klubi» juhataja V. Veselovski žüriipoolseid muljeid.

nina on dollarite, naelsterlingite, tšekki-dega kokku kleebitud. Kõigest jõust püüab inimene seda «plaastrit» endalt rebida, kuid asjatult (kahjuks on see pilt kata-loogis tehniliselt täiesti ebaõnnestunud, millest ka siinse reproduktiooni halb kvaliteet).

Kuue žüriiliikme allkirjaga on samuti vaid üks karikatuur — seesama, millest kõige alguses juttu oli. Selle autor on Sergei Tjunin (NSV Liit). On meeldiv li-sada, et veel üks nõukogude karikaturist Zenonas Steinys (Leedu) sai hõbemedali (nelja žüriiliikme allkirjaga).

Pärast tööpäeva ei tee puhkus paha. Jalutan mööda linna, pildistan selle kuuerealisi autostraade, sildu üle Varduri jõe, hotelli «Continental», kus peatun, arhi-tektuuriliselt imekuietavalt lahendatud üri-keskust... Vaatan möödujate nägusid ega suuda kujutleda, et kümne aasta eest oli siin maavärisemine, mis kustutas üle tu-hande inimest, hävitas üle 85 protsendi hooneist, tohutult kultuuriväärtsi.

Kuid kaheksakümne maa, sealhulgas Nõukogude Liidu solidaarsus tõstis linna

varemeist. Sellest peale on «solidaarsus» Skopje püha sõna.

Mõne aasta pärast ehtasid skopjelased Nüüdiskunsti Muuseumi. Ning taas soli-daarsus: nelisada maailma paremat kunstnikku Picassost alates kinkisid muu-seumile oma töid.

Siis aga kutsus huumoriajakirja «Osten» toimetuse üles looma Skopjesse ülemaailm-set karikatuurigaleriid. Esimeste laurea-tide hulgas olid «Literaturnaja Gazeta» «12 tooli klubi» kunstnikud Vladimir Iva-nov ja Igor Makarov. Nad said rahalise preemia ja andsid selle maavärinast kan-natada saanud laste fondile. Nende ees-kujule järgnesid teised. Ning seetõttu toi-mub Skopje rahvusvaheline konkurss soli-daarsusloosungi all.

Varasemaid konkursse on pealkirjastatud nii: 1. «Solidaarsus, rahu, internatsiona-lism, humanism, inimene». 2. «Inimene ja linn». 3. «Quo vadis, homo?» 4. «Miks?» ja lõpuks 5. «Tänapäeva müüt».

Viie aasta katalooge jälgides näed, et karikatuuride detailid ja atribuudid on üldiselt ühed ja samad: raketid, raalid, televiisor, robot, auto, raha, narkootiku-

mid, küsimärk ja hüüumärk, marionetid, labürint, liivakell, maakera, tuvi, ristilöö-mine, Aadam ja Eeva jne.

Võistlusest osavõtjate ühist arvamust mööda mõjub allkirja vajav detailidest ülekoormatud karikatuur raskepärast ja kuulub minevikku. Lakooniline kriitilis-jilosoofiline reportaaž tänasest maa-ilmast ja ajast — niisugune on teksti mit-tevajava karikatuuri arengutee, ehkki loo-mulikult pole välistatud ka konkreetne satiiriline karikatuur mingi teatud pahe või isiku pihta. Siin on poola kunstniku Szymon Kobylnski joonistus. Selle «kan-gelane» süstib endale veeni auto väljalas-ketoru kaudu.

Atlas, ise gaasimaskis, hoiab õlgadel sudusse mähkunud maakera...

Ehmunud mehike, raal käes, esitab küsi-muse: «Olla või mitte olla?»

Küllusesarv, millest poetub jäätmeid... Läheb siin allkirju tarvis?

Ohtesobimatus, totrus, ootamatud ja harjumatud seosed, grotesk, paradoks, iroonia — kõik see loob vajaliku koomilise efekti reaalsuse võidulepääsu nimel.

Ohtul anti Nüüdiskunsti Muuseumis kät-te auhinnad. Surisesid kaamerad, peeti kõnesid. Pärast korraldati bankett kõigi sellest tulenevate tagajärgedega. See aga, et eri rahvustest inimesed mõistsid üks-teise nalju, ei olnud müüt, vaid tõelus.

VIKTOR VESSELOVSKI,
«Literaturnaja Gazeta» osakonnajuhataja,
V rahvusvahelise konkursi žürii liige

«СЕРП И МОЛОТ»

ИНДЕКС 69786

TOIMETAJA
TOIMETUSE KOLLEEGIUM:
K. IRD, J. KAHK, K. KIISK, J. KOHA,
M. PORT, A. PÄEL, L. REMMELGAS,
A. TAMM, I. TORN, P. UUSMAN JA
D. VAARANDI.

E. LÖBU
V. GROSS,

Toimetuse aadress: 200 001 Tallinn, Pikk t. 40, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 414-16, toimetaja asetäitja — 499-24, vastutav sekretär — 467-03, kirjandusosakond — 424-84, kunstiosakond 489-05, muusikaosakond — 433-11, publitsistika- ja kultuuritöö osakond — 430-05, teatriosa-kond — 432-46. «Serp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks 96 kop. Üksiknumbri hind 8 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodika», Tallinn, Pikk t. 37. «Сирп и вазар» («Сирп и молот»), орган Министерства культуры Эстонской ССР, Союза пи-сателей Эстонской ССР, Союза художников Эстонской ССР и Союза композиторов Эстон-ской ССР. Издательство «Периодика». Таллин, ул. Пикк, 37.
EKP Keskkomitee Kirjastuse Trükikoda, Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.
Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 55 300.

MB-08643

Tell. nr. 3105.